Politika hapšenja

PAKOVANJE AFERE I IZBORA

Navijači: Povratak u devedesete

OKLOPNI SUMRAK PRAVNE DRŽAVE

BiH 4,70 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 175 DEN; Crna Gora 2.50 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF cena 250 RSD

9 770353 802002 01462

VREME

broj 1496

5. septembar 2019.

INTERVJU: VLADICA CVETKOVIĆ, ČLAN SANU

ŠANGAJSKA LISTA U ZEMLJI PLAGIJATA I KUPLJENIH DIPLOMA

Posetite Vugl.rs !

Vugl je medijski portal namenjen razvoju političke pismenosti i kritičkog mišljenja.

Podstičemo dijalog, promišljanje i zdravu kritiku aktuelnih društvenih procesa.

Ne nudimo gotove odgovore već postavljamo pitanja: gde živimo, kako živimo, za šta živimo.

VUGL.RS

GDE ŽIVIŠ // KAKO ŽIVIŠ // ZA ŠTA ŽIVIŠ

VREME
BROJ 1496
5. septembar 2019.

04 Zoom:
Sikter, a tada svi poskakaše na noge

06 Politika hapšenja:
Pakovanje afere i izborne kampanje

10 Mediji:
Utvrđivanje novog poretka

14 Intervju: Vladica Cvetković

20 Srbi i Albanci: Između dva peškira

22 Lažne vesti i izbeglička kriza:
Stvarnost u krivom ogledalu

24 **Intervju: Dejan Jović**

29 Putevi oko znakova: Brend Evropa (9)

30 Sport i politika:
Povratak u devedesete

32 Prilog za almanah devedesetih:
Oslobodioci tuđe imovine

36 Lični stav:
Zločin iz mržnje – mržnja iz zločina

38 Četrnaesti sajam slavne šljive u slavnoj Osečini: Državni Boske za muštuluk

41 TV Manijak: Silueta budućnosti

KULTURA

42 **Intervju: Irena Popović**

46 In memoriam:
Vladimir Veličković (1935-2019)

48 Intervju: Dejan Atanacković

51 Filozofija: Jednakost nejednakog

SVET

52 **SAD: Saga o braći Koh**

56 Bugarska: Predsednik protiv premijera

59 Navigator: Zbogom pasošima

60 Strip: Deca

62 Vreme uživanja: Mrđenova gomila

"Ako srpski političari i razumeju izbegličku populaciju, za Srbe koji su ostali da žive u Hrvatskoj mislim da nemaju dovoljno senzibiliteta. Štoviše, ponekad mi izgleda da ih smatraju nacionalnim izdajnicima, onima čije postojanje kvari tezu o tome da u Hrvatskoj više nema Srba, i da sa Hrvatima nije moguće živeti i raditi u miru"
RAZGOVARAO: NEDIM SEJDINOVIĆ

"Nema ničeg poraznijeg u teatru nego kad vidite ili čujete nešto što ne pripada predstavi, nešto što je njen kalemljeni deo. Komponovanje je slično režiji, na neki način kompatibilno i drago mi je kad sarađujemo kao autorski tim"
RAZGOVARALA: NATAŠA GVOZDENOVIĆ

Priča o Čarlsu i Dejvidu Kohu osvetljava kontroverze između korporacija i države, korporacija i duboke države, preduzimača i bankara, konzervativaca i liberala, republikanaca i demokrata. To je priča o tome kako pohlepa ne haje za ideologiju i pravdu i kako se novcem stvara pogled na svet
PIŠE: MILAN MILOŠEVIĆ

Fotografija na naslovnoj strani: **Marija Janković**

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Dejan Anastasijević, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (kultura), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

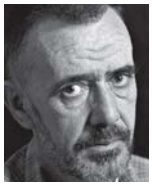
štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

SAVET ZA ŠTAMPU

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ

Sikter: A tada svi poskakaše na noge uglas kličući "Aco, Srbine" jer tako govori čovek koji je rekao Vukasoviću da postigne gol

Vladajuća stranka počela je s pripremama za redovne parlamentarne izbore naredne godine, mada je bolje reći da je samo dodala gas u kampanji koja je neprestana, o čemu svedoči i "manija gonjenja" Đilasovih ljudi i poslova, a neka se spremi...

CENTARŠUT, VOLEJ, GOL: A NEMA VEZE S FUDBALOM

Zaslepljenost ponekad pomrači i moć razumevanja pametnih ljudi, pa su neki ustvrdili da jedna od izjava Aleksandra Vučića, na poslednjoj sednici Glavnog odbora Srpske napredne stranke, govori o tome da on hoće da vlada doživotno. Vučić je, međutim, rekao: "Dok sam živ, braniću Ustav i ovu zemlju. Kada od naroda dobijete poverenje, onda možete da vladate. Bez naroda na vlast, lopuže, ne možete! Koliko glasova, Čedomire, imaš? Koliko, Obradoviću, imaš? Nema vlasti bez izbora. Ako ti narod da glas, onda možeš na vlast", poručio je Vučić.

Vlast je, dakle, smenjiva, samo treba pobediti Vučića i njegove koji neki put i ne znaju o čemu se radi, ali dobro prepoznaju kada se skače na noge lagane i kliče "Aco, Srbine!"

Kao kada je rekao da nijedan predstavnik strane države neće da uređuje ko će da vlada u Srbiji.

"Vi, stranci, dobrodošli ste, dragi ste nam gosti, a da srušite Srbiju, da vlada onaj koji nema narodno poverenje – sikter! Nema ništa od toga. Srbija će da čuva svoju slobodu, nezavisnost i suverenitet", poručio je Vučić.

Bio bi glup onaj političar koji ne koristi svaki centaršut da uhvati volej, kao što je pokvaren onaj koji naručuje takve političke centaršuteve. Otkud ideja Čedomiru Jovanoviću da pismom razglasi ideju o takozvanoj prelaznoj vladi, a Bošku Obradoviću potreba da je brže-bolje prihvati, što je Vučiću dalo šlagvort da se ono "sikter" odnosi i na njih.

Zna se kada se formiraju prelazne vlade, a ruku na srce, u Srbiji nisu ispunjeni uslovi za to. Prelaznu vladu Srbija je imala posle Petog oktobra i trajala je sve do saopštavanja rezultata raspisanih izbora. Najveći učinak te prelazne vlade bilo je to što su krali faksove jedni od drugih, a Žarko Korać još ne može da oprosti nekom kolegi iz prelazne vlade što mu je ukrao novu kožnu jaknu s čiviluka u kancelariji.

Ono o dobrodošlim strancima i onima kojima preti sikter kafa odgovor je na pismo Sergeja Trifunovića, koji je tražio posredovanje evropskih institucija između vlasti i opozicije oko fer izbornih uslova.

Tako je vladajuća stranka počela s pripremama za redovne parlamentarne izbore naredne godine, mada je bolje reći da je samo dodala gas u kampanji koja je neprestana, o čemu svedoči i "manija gonjenja" Đilasovih ljudi i poslova, a neka se spremi...

Deo opozicije preti bojkotom u slučaju da ne budu ispunjeni zahtevi koji bi, po njihovim rečima, obezbedili fer i slobodne izbore. Ispunjenje tih uslova tražili su i od evropskog dvojca, bivših poslanika EP Eduarda Kukana i Knuta Flekenštajna, koji su u Beogradu održali niz sastanaka sa predstavnicima svih političkih struja sa ciljem unapređenja parlamentarne prakse i, kako su neki komentatori doživeli, posredovanja između vlasti i opozicije.

Meni, greh mi na dušu, ovaj dvojac "bivših poslanika EP" pre liči na trgovačke putnike koji prodaju robu "posredovanja" s malim šansama da sa titulom bivših poslanika bilo šta tu oposle mada u katalogu prodaje imaju i makedonsko iskustvo.

Lider SNS-a i predsednik Srbije Aleksandar Vučić vidi to kao pokušaj "internacionalizacije takozvanih problema demokratije u Srbiji" i lako mu je da se sprda sa ovako slabašnim igračima.

Foto: Tanjug

Ma koliko pevao u šumi i vikao po televizijama (to mu dođe skoro na isto, jer što ga više ima, manje se gleda, ostaje sve usamljeniji) njemu ideja bojkota kvari sreću, tobože, to će mu otežati pregovore s Prištinom... Da bi obezbedio što veću izlaznost, koja bi, ukoliko se ostvari iznad ili oko uobičajenih procenata izlaznosti, devalvirala bojkotaške stranke i ideju bojkota, Vučić se na sednici Glavnog odbora SNS-a dosetio i unutrašnjih rezervi pa je raspisao tender za nove ministre i mladu svežu krv u partijskoj hijerarhiji, podstičući svoje da se masovno ističu u namicanju glasova.

U uslovima bojkota mnoge bi, verovatno, mrzelo da idu do glasačkih mesta zbog uverenja u laku pobedu, a ipak nema toliko džipova da ih privede do glasačke kutije. Zato Vučić obećava nagrade onima koji se posebno istaknu u svakoj vrsti izbornog aktivizma. Nesebično sebe nudeći za primer.

I NJEMU SE JAVLJA:
TRGOVČEVIĆ JE BIO "MALO DETE"

Daj gol, sine!

Sin Vukasović je dao gol. I to gol koji je Crvenu zvezdu odveo u grupnu fazu ovosezonske Lige šampiona.

Ovo je predsednik ispričao lično. U prvom lice jednine. I kod njega je bilo "javlja mi se" kao kod onog Trgovčevića. Kako da ne glasate za čoveka kome se javilo da bi Vukasović mogao da dâ gol, pa je od Terzića uzeo broj mobilnog i rekao igraču već istorijsko "Prozor mora noćas pasti" ili tako nekako.

Fudbal je uvek bio deo politike, kao i obrnuto, ali nikad kao u eri Vučića, koji se pred ove izbore gotovo raspomamio, obećavajući kule i gradove, pardon, stadione.

On je u utorak u Leskovcu najavio da će se ulagati u stadione u tom gradu i u Subotici, Zaječaru, Loznici, Kraljevu i Vranju.

"Završeni su projekti za građevinske dozvole, sada treba uraditi projekte za izvođenje radova, a očekujem da radovi počnu na proleće", rekao je Vučić na stadionu "Dubočica", koji će biti obnovljen.

U svaki stadion će biti uloženo po 20 miliona evra, svaki će primati po 8200 gledalaca, biće građeni po standardima UEFA, pokriveni, s reflektorima, najavio je Vučić. Uz izgradnju nacionalnog stadiona na obodu Beograda to je već doguralo do skoro 200 i više miliona evra. On veruje da izgradnja novih stadiona menja koncept života i standard tih gradova i ispred svakog bi postavio tenk (pardon, maketu tenka), ali neću o tome, em sam pisao u prošlom broju, a i "javlja mi se" da bi to mogla postati stvarnost, tim pre što je izjavio da bi, da je znao za akciju navijača, i sam priložio neki dinar za maketu ispred stadiona Zvezde.

ISTORIJA BEŠČAŠĆA:
SUBOTICA I KIŠ

U nedelju 1. septembra na svečanoj sednici Skupštine grada Subotice zvanje počasnog građanina posthumno je za Danila Kiša prihvatila upravnica Fondacije za omladinsku kulturu i stvaralaštvo "Danilo Kiš" Milanka Kostić. Ona je na to mesto došla na predlog lokalnog SNS-a i to čim je formirana SNS-SVM koalicija.

Na taj način završen je prvi deo ove otužne sage u kojoj je ipak potvrđeno ono što je koalicija okupljena oko SNS-a pokušala tako loše da prikrije: jedina namera igrokaza oko proglašenja Danila Kiša za počasnog građanina Subotice bila je zloupotreba njegovog imena. To u "Peščaniku" piše Nela Tonković, istoričarka umetnosti i bivša direktorka Savremene galerije u Subotici. "Vidljivo je to u svemu: u odnosu te stranke prema njegovom imenu samo par godina ranije, u nepoštovanju elementarnog dostojanstva njegove sudske naslednice... kao i u dodeli zvanja Fondaciji, ustanovi koja suštinski nema direktne veze sa piščevim delom. Svi pokušaji da se ovi potezi lokalne vlasti vide kroz prizmu kulturne politike bili bi neuspešni, jer se ovde ne radi o pokušaju smislenog i odgovornog vršenja bilo kakve javne politike – opet je, po ko zna koji put, reč samo o interesu jedne stranke, o pokušaju prisvajanja velikog simboličkog kapitala od strane nekoliko ljudi i o izigravanju svih ostalih, pa i pokojnih.

Na neki način vlasti su iskoristile Kiša da same sebi dodele ovo važno zvanje. Nema sumnje da će to biti zapamćeno ne samo u istoriji Subotice, već i u istoriji beščašća Srbije." ¶

PAKOVANJE AFERE I

Privođenje osoba u Dajrekt mediji i RTS-u su trenutna kulminacija sveobuhvatne hajke na Đilasa, sa glavnom temom "Đilas ukr'o 500 miliona evra", koju besomučno već mesecima razrađuju silni funkcioneri i funkcionerčići SNS-a, nebrojeni urednici, direktori, vlasnici i novinari okupacionih medija. Još je u novembru prošle godine "Informer", kako sami pišu, "došao do podataka" da su Đilasove četiri firme od 2004. do 2012. imale ukupne prihode od oko 500 miliona evra. Tada je krenula nova lavina – do tada je vladajuća mantra bila da je Đilas ostavio Grad Beograd u dugovima od 1,2 milijarde evra, tvrdnja koju su svojevremeno pobili i Fiskalni savet i sam tadašnji ministar finansija Dušan Vujović

U sredu 28. avgusta, uhapšen je direktor Dajrekt medije, kao i dvoje zaposlenih u marketingu Radio-televizije Srbije (RTS), dok je za još jednom direktorkom Dajrekt medije raspisana poternica pošto se nalazi van zemlje. Kako je istog dana na konferenciji za štampu izneo potpredsednik SNS i ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović, uhapšeni su osumnjičeni za krivično delo zloupotrebe položaja odgovornog lica zato što su od 2009. do 2018. godine zaključivali više ugovora o poslovnoj saradnji između Dajrekt medije i RTS-a koji su bili u suprotnosti zvaničnim cenovnicima RTS-a – javni servis je prodavao reklamne sekunde, Dajrekt medija kupovala, a posle prodavala svojim klijentima, koji su se reklamirali na RTS-u. Na ovaj način, prema Stefanoviću, "RTS i država" su oštećeni za oko 688 miliona dinara, koji su "završili u privatnim džepovima".

Istog dana konferenciju za medije ispred Predsedništva Srbije održao je Dragan Đilas, predsednik Stranke slobode i pravde i vlasnik Dajrekt medije do 2014. godine, a pre njih obojice svoju konferenciju održala je narodna poslanica SNS Marija Obradović.

ALEKSANDROVA ANTITEZA

Nekome ko bi neupućen posmatrao ove konferencije, nešto bi delovalo neobično: naime, i Đilas i Stefanović i Marija Obradović govorili su o političkom progonu i zloupotrebama – Đilas da su ova hapšenja zasnovana na lažnim optužbama i da je hapšenje obavljeno "na osnovu odluke Aleksandra Vučića, a ne na osnovu pravnih stvari", a Stefanović i Obradovićeva da hapšenja nisu rezultat nikakve političke zloupotrebe nego izuzetno profesionalnog rada – dok pritom niko iz sveta politike nije bio uhapšen.

Ispred Predsedništva Srbije Đilas je izbegao da direktno odgovori na pitanje da li misli da će i on da bude uhapšen:

"U ovoj zemlji danas svako može da bude uhapšen. Nažalost, dolazimo do vremena kad svako može da bude prebijen i ubijen. (...) Uhapsi me ti Vučiću, ako imaš za šta. Sutra, svakog od nas, svaki dinar koji imam, izvoli, proveri. Ali da proverimo i ovo tvoje", rekao je Đilas i podsetio da je u februaru ove godine pokazao izjašnjenje direktora RTS-a Dragana Bujoševića odeljenju za suzbijanje privrednog kriminala upravo o stvarima za koje je uhapšeno troje ljudi – reklamnim sekundama za Ligu šampiona u fudbalu i serije *Moj rođak sa sela* i *Nepobedivo srce*.

Podsetimo, u dopisu MUP-u Bujošević je odbio da odgovori jednoznačno sa "da" ili "ne" na pitanje da li je RTS pretrpeo štetu u ugovorima sa Dajrekt medijom, ali je napisao da je tražio od Marketinga RTS-a i ostalih službi da se izjasne o ovim pitanjima: "U najkraćem, oni smatraju da RTS nije pretrpeo štetu u pomenutim ugovorima", napisao je Bujošević 18. februara 2019.

Sa druge strane, Stefanović – a kasnije će njegovo mišljenje pregnantno na Pinku uobličiti predsednica Vlade Srbije Ana Brnabić – eksplicitno je rekao da Đilas ne može da bude uhapšen u ovom slučaju, jer on kao vlasnik nije bio odgovorno lice, već su to bili direktori kompanije, koji su sve potpisivali, kao i da je istraga u ovom slučaju trajala godinama. Ana Brnabić je sutradan u sve unela i emotivnu notu: "Žao mi je što je za sve što je radio stavljao neke druge ljude da potpisuju, tako da on ne može biti direktno optužen", rekla je Ana Brnabić kod Sarape na Pinku.

Epilog svega, za sada, bio je da su privedeni – odmah pušteni. Kako je za N1 rekao advokat uhapšenog direktora Dajrekt medije Zdenko Tomanović, tužilac je odbio zahtev za pritvor i ujedno ukinuo rešenje o zadržavanju: "Sve do početka kampanje protiv Dragana Đilasa nijedan državni organ, uključujući državnog revizora, nijedan organ uprave, nijedna stručna ustanova nikada nije tvrdila da postoji šteta u poslovanju između Dajrekt medije i RTS-a. To je prvi put iznela naša politička elita i to izvršna vlast u okviru kampanje protiv Đilasa", rekao je Tomanović.

Sutradan, nakon hapšenja, zanimljiva informacija stigla je iz Tužilaštva za organizovani kriminal (TOK): portal "Raskrikavanje" je javio da je, nakon saslušanja

IZBORNE KAMPANJE

osumnjičenih, Tužilaštvo donelo naredbu o sprovođenju istrage protiv pomenute četiri osobe – dvoje iz RTS-a, dvoje iz Dajrekt medije. Dakle, hapšenje nije bilo ni potrebno pošto su ljudi odmah pušteni – osumnjičeni su mogli da budu pozvani na saslušanja, istraga je ionako pokrenuta tek nakon njih.

A onda se javio i predsednik. U starom maniru "Aleksandrove antiteze", Vučić je najpre rekao da neće da se izjašnjava o slučaju Dajrekt medije "jer ne želi da komentariše rad tužilaštva", a onda izjavio da je mnogo važnije od nečije lične sudbine "da prekinemo sa nekoliko principa, a to je da političari nikada ne odgovaraju za kriminal i korupciju. Političari se uvek sakriju iza nekog drugog, postavljaju ispred sebe druga lica". Dakle, predsednik neće da utiče na rad tužilaštva, ali je jasno da je reč o kriminalu i korupciji, a dodao je i da "vidi da Miroslav Mišković i Dragan Đilas imaju istog advokata i da su povezani". Neko zloban bi mogao vrlo lako i samog Vučića da "poveže" na ovaj način – Zdenko Tomanović je bio advokat i Slobodanu Miloševiću, a Aleksandar Vučić je bio ministar u vladi koju je Milošević kontrolisao...

Samo dva dana kasnije, na sednici glavnog odbora SNS-a (kojeg je direktno prenosila TV Pink), Vučić je, delujući uzbuđeno, ali strogo pazeći da ne pomene Đilasovo ime, izvikao i sledeće:

"Nama su ljudi došli, jeste li videli jednu nečuvenu stvar, pre neki dan sam se pojavio, kaže mi, pa pokaži papire za 500 miliona evra. Ja kažem, 'ajde dajte mi papire. Pogledam u papire, u papirima 619 miliona evra ukr'o, 619 miliona evra, ljudi." (Nedugo nakon ovoga, publika – funkcioneri i članovi SNS-a – je ustala, počela da aplaudira, sve skandirajući "Aco, Srbine", a Vučić se prodrao na mikrofon: "E, tako vas volim! Vidiš da vam nije vruće, vidiš da imate energiju! Vidiš da možete da se borite!")

KAD ONI KAŽU

I inače, osim Vučićevog "neuticanja" i "nekomentarisanja" rada nadležnih organa, u ovoj disciplini su se istakli i ministar Stefanović, a naročito Marija Obradović, koja je prva istrčala "da objasni narodu, kako bi razumeo", što kaže Vučić.

Stefanović je na početku konferencije rekao da hoće da pohvali pripadnike tužilaštva i policije, da je ovo "ozbiljna istraga", da je ovo "rezultat rada ozbiljnih profesionalaca iz Tužilaštva za organizovani kriminal, iz beogradske uprave KP i UKP u sedištu" i "zajednički napor državnih organa koji su bili u obavezi da utvrde gde je nestao taj novac i da li je građanima Srbije napravljena šteta, a nekome korist". Dakle, država je utvrdila, pa da vidimo ko sme da kaže suprotno, a tu je i dodatak: "Ovo je kompanija Dragana Đilasa, da se niko ne pravi naivan. I on često kaže 'ja sam preneo svoja upravljačka prava na druge'. Pa, šta to znači? Jel to znači da on ne uživa u prihodima i u profitu? Ja pitam samo – da li vlasnik kompanije koristi novac koji kompanija ima? Da li je to onda njegov novac ili novac odgovornih lica? To je njegov novac."

A Marija Obradović je na trezveno pitanje novinarke – da li je trebalo prvo da sačeka da nadležni organi kažu svoje, pa tek onda da dođu reakcije na političkom polju – dala spektakularan odgovor:

"To o čemu vi govorite je zaista mnogo, mnogo manje bitno od toga da zaista dobijete stav stranke. Vrlo nam je važno, znate i sami da godinama govorimo o političkoj zloupotrebi, o uticaju Dragana Đilasa i na RTS, ovoga puta imamo i dokaze za to. Za nas je ovo ključno, stigli smo do nečega što jako, jako dugo istražujemo".

Dakle, ONI istražuju, ONI imaju dokaze, potvrđujući da su tužilaštvo i policija organski srasli sa Srpskom naprednom strankom, a vrlo je važno da se odmah sazna i stav stranke, tj. predsednika, tj. države.

A otkud ona to sve zna, koji je ona faktor bila u celoj istrazi i zašto sve ovo govori?

"Zar ne mislite da je neozbiljno da na konferenciji za štampu na kojoj se pojavim, da ne treba da prokomentarišem nešto što se pojavilo pre sat-dva u medijima? Mislim da bi bilo jako neozbiljno... pa slušajte, ja verujem ovim medijima koji su izneli činjenice o kojima sam vam i ja govorila (*a prvi su vest javili B92 i TV Prva, koje je krajem 2018. kupio Srđan Milovanović, rođeni brat poverenika SNS u Nišu, prim. nov*) i to je nešto na čemu radimo dugo. Ja sam sa detaljima toga upoznata kao neko ko intenzivno prati

šta je to što Dragan Đilas radi, sa političke strane, i uvek mi je bilo izuzetno važno da utvrdim zbog čega neko svoj kriminal pokriva političkim aktivnostima."

Dakle, ona sve to zna i saopštava pre ministra unutrašnjih poslova, pre tužioca, jer ona to intenzivno prati, jer veruje medijima sa nacionalnom frekvencijom bliskim SNS-u i to je nešto *na čemu oni rade dugo.* Na kraju je zaključila: "Verujem da će istražni organi, a kasnije i pravosudni uraditi svoj posao bez ikakvih pritisaka. To je najvažnije u ovom trenutku."

EVO SAD ĆU DA VAM POKAŽEM

Ali, šta je suština svega ovoga? Neki ljudi su pohapšeni, pa optuženi za krivično delo, pa pušteni, ali ne i Dragan Đilas. Ova hapšenja su trenutna kulminacija sveobuhvatne hajke na Đilasa, sa glavnom temom "Đilas ukr'o 500 miliona evra", koju besomučno već mesecima razrađuju silni funkcioneri i funkcionerčići SNS-a, nebrojeni urednici, direktori, vlasnici i novinari okupacionih medija. Još je u novembru prošle godine "Informer", kako sami pišu, "došao do podataka" da su Đilasove četiri firme od 2004. do 2012. imale ukupne prihode od oko 500 miliona evra. Tada je krenula nova lavina – do tada je vladajuća mantra bila da je Đilas ostavio Grad Beograd u dugovima od 1,2 milijarde evra, tvrdnja koju su svoje-

PROZVAO ALEKSANDRA VUČIĆA DA PROVERE SVAKI DINAR, ALI OBOJICE: D. Đilas
Foto: Dimitrije Goll/ Tanjug

vremeno pobili i Fiskalni savet i sam tadašnji ministar finansija Dušan Vujović.

Najveći impuls ovoj priči dao je, naravno, predsednik države. On je novinarki Verici Bradić u, valjda, probnom intervjuu na TV Pink (kasnije je ona počela da vodi emisiju Hit Tvit, Pinkovu verziju Utiska nedelje), u martu ove godine dao divan primer kako poštuje prezumpciju nevinosti i kako ne želi da utiče na rad državnih organa:

"Pogledajte danas, kad su njih petorica okružili jednog policajca, pa Đilas, 'sram te bilo'. Čuj njega, sram ga bilo što radi za 60.000 dinara, a tebe nije sram, barabo tajkunska, što si ukrao 500 miliona evra građana Srbije? Ti ćeš tom dobrom policajcu, koji zarađuje za hleb mučeći se i boreći se sa fašistima i tajkunima, ti ćeš njemu da kažeš 'sram ga bilo', ti koji si obezbedio, možeš da kupiš pola Londona, kao što si kupio i pola Njujorka i pola Milana, gde si već smestio sve svoje iz Dajrekt medije", rekao je Vučić u pravedničkom gnevu.

Verica Bradić je pokušala da spusti loptu: "Dobro, to su teške reči, upotrebljava ih i druga strana", rekla je, a Vučić ju je upitao: "Šta su teške reči?" Ona počela da nabraja – "lopove", no, predsednik je bio neumoljiv u poštovanju prezumpcije nevinosti:

"Ja tvrdim da je lopov, evo sad ću da vam pokažem, pustite to, nije u redu. Ja tvrdim da je lopov i to sam tvrdio ceo život. Ja idem i na sud po tom pitanju. Evo vam, dragi građani (pokazuje grafikon), pogledajte jednu tabelu, ko boga vas molim. Ovo su, ljudi, ovo žuto što raste iz godine u godinu, to su prihodi Đilasovih firmi otkad je na vlasti, a ovo vam je kako raste deficit i dugovi Grada Beograda. Sve što je Beograd bio više dužan, to su Đilasove firme više zarađivale."

U julu ove godine još jednom se istakao i Nebojša Stefanović. On je – kako smo videli, dok još nije ni počela istraga, već je trajala predistraga, na TV Pink, gde bi drugde, izjavio da policija i tužilaštvo sprovode "veliku istragu" o Đilasovoj nekadašnjoj kompaniji i RTS-u:

"Ja ću poštovati prezumpciju nevinosti i sačekaćemo da se to završi. Ako se pokaže da su sumnje tačne, to će pokazati da je to velika korupcionaška afera. Pokazaće kako se ispumpavao novac građana Srbije", preneo je portal Insajder, podsećajući da u mnogim drugim slučajevima Stefanović nije hteo ni reč da kaže o nekim važnim istragama i uvek upućivao na tužilaštva.

No, i dalje se postavlja pitanje – šta je suština svega ovoga? Đilas jeste bio jedan od "junaka" Izveštaja Saveta za borbu protiv korupcije Vlade Srbije iz 2011. o pritiscima i kontroli medija u Srbiji. Uostalom, optužbe protiv uhapšenih ljudi iz Dajrekt medije i RTS-a odnose se upravo na ovaj period – par godina pre i par godina posle Izveštaja Saveta.

Treba podsetiti i da je Agencija za borbu protiv korupcije – koja se, bar dok je nisu pojeli skakavci u doba SNS-a – trudila da reguliše pojave funkcionera koji vode biznis uporedo sa javnim funkcijama – osnovana tek 2010. godine.

MUSTRA ZA HAPŠENJE

Ali, i dalje ostaje glavno pitanje – zašto Dragan Đilas nije uhapšen? U prethodnom turnusu, do privremenog povlačenja iz politike najesen 2014. godine, Đilas je takođe trpeo neprestanu hajku SNS-a i tabloida (jedno ne ide bez drugog), naročito "Kurira". Bili su uhapšeni neki Đilasovi saradnici i, kako je pre neki dan izjavio predsednik Stranke slobode i pravde, ne samo da niko nije osuđen, već ne postoje ni optužnice za tada uhapšene.

Ne stoje izjave Stefanovića, Marije Obradović i Ane Brnabić da Đilas nije mogao da bude uhapšen u ovom slučaju. Istina je da su direktori odgovorna lica, ali retko koji direktor se ne dogovara sa vlasnikom kada je reč o poslovima veličine nekoliko miliona evra, za šta su optuženi ljudi iz Dajrekt medije i RTS-a. Nije li, na primer, Đilas, mogao da podstrekne direktore svoje kompanije da uđu u posao sa RTS-om (član 34 KZ, podstrekavanje)? Ili, na primer, nije li mogao da se Đilas udruži sa svojim direktorima i zaposlenima u RTS-u kako bi obavili krivično delo zbog kojih su ljudi sada pod istragom (član 346 KZ, udruživanje radi izvršenja krivičnih dela)?

Uostalom, nije li slučaj pomenutog Miškovića mogao idealno da posluži kao "mustra" za hapšenje Đilasa? Uhapšen pod jednom optužbom, držan mesecima u pritvoru, da bi na kraju prvostepeno bio optužen zato što je pomagao i davao savete sinu kako da utaji porez. Daleko od toga da bi bilo prvi put da neko bude uhapšen zarad političke koristi – uostalom, na Glavnom odboru SNS, Vučić je već najavio da počinje kampanja i da će oni narodu izneti sve što su do sada radili, kao da već nije tim istim povodom pokrenuo kampanju bez izbora "Budućnost Srbije"...

Najverovatnije da zapadni partneri ne bi imali blagonaklon odnos prema hapšenju jednog od lidera opozicije – sada nije 2012. nego 2019, i izveštaj Evropske komisije zbilja govori o nužnosti rešavanja problema korupcije na visokom nivou (pretpostavka je – aktuelnih a ne bivših funkcionera), ali isto tako govori i o direktnom uticaju izvršne vlast na pravosuđe:

"Pritisak na pravosuđe i dalje je veliki. Vladini funkcioneri, neki od njih na najvišem nivou, nastavljaju da daju javne komentare o istragama i sudskim postupcima koji su u toku, te o pojedinačnim sudijama i tužiocima", piše u izveštaju EK iz maja ove godine.

Tako, ako se ova igra i dalje nastavi – optužujemo Đilasa za krađu miliona, ali bez hapšenja – deblji kraj će nastaviti da izvlače osobe poput ovo četvoro privedenih i pod istragom, a tužilaštvo i policija će, jasno, biti produžena ruka SNS-a. ¶

RADMILO MARKOVIĆ

Utvrđivanje novog p

Ko su kupci "Večernjih novosti", šta se sve dogodilo u oblasti medija u poslednjih godinu dana i gde će nas sve to odvesti

"Medijsko pitanje" je u političkom i društvenom životu Srbije jedno od ključnih u poslednjih trideset godina. I danas, svakoga dana, traje neka vrsta divlje rasprave o tome kakvi su nam mediji potrebni i ko njima treba da upravlja.

Dok se opozicija trudi da se nadoveže na borbu nekolicine preostalih nezavisnih medija, koji više od pola decenije govore o tome da je u toku operacija potpunog potčinjavanja medijske scene od strane ljudi bliskih režimu Aleksandra Vučića, dotle se isti ti ljudi ne zaustavljaju u nameri da u potpunosti zagospodare svim delovima medijske oblasti u Srbiji.

Poslednja u nizu je operacija preuzimanja Kompanije "Novosti", akcionarskog društva, koja je izdavač drugog najvažnijeg dnevnog lista u Srbiji "Večernjih novosti" koje treba da pripadne kompaniji Media 026 iz Smedereva, u vlasništvu porodice Rajić, jedne od najmoćnijih iz tog grada na Dunavu.

Kako je javljeno da je ova kompanija dala ponudu od oko 300 miliona dinara (oko 2,5 miliona evra) za novine i druga izdanja kompanije koja je decenijama važila za najvitalniju, najveću i najbogatiju novinsku kuću u Srbiji, javnost je počela da se "češe po glavi" jer niko nije čuo ni za firmu koja se nudi da kupi "Novosti", a još manje za ljude koji su njeni vlasnici. Čudili su se svi osim Smederevaca, koji odavno sve znaju o porodici Rajić, o Zoranu Coki Rajiću i njegovim sinovima Bobanu i Bojanu Rajiću.

S druge strane, ovaj posao "preuzimanja 'Novosti'" samo je jedan u nizu događaja koji u poslednjih godinu dana u potpunosti menja medijsku scenu u Srbiji i govori o tome da uprkos priči o značaju interneta, Jutjuba, novih medija i društvenih mreža, preduzetnici u Srbiji, po pravilu vezani uz vlast, vole da imaju "tradicionalne" medije u rukama – novine i televiziju.

Foto: Dragan Kujundzic /Tanjug

Foto: *printscreen*

Foto: Bojan Stekić

oretka

TO MOGU SAMO "NOVOSTI": Aktuelni direktor i glavni urednik Milorad Vučelić i novi vlasnik Boban Rajić

Uz to, kompanije poput "Novosti" zapravo su deo većeg sistema. "Novosti" su prodate od strane Štamparije "Borba", koja je ranije uvedena u vlasništvo odlukom suda posle sprovedenog Unapred pripremljenog plana reorganizacije, jer je bila najveći poverilac Kompanije "Novosti", odnosno "Novosti" su Štamparije "Borba" dugovale najviše.

Na taj način je iz igre izbačen Milan Beko, koji je dugo godina odolevao pošto je još daleke 2005. godine sproveo postupak dokapitalizacije "Novosti", koja je akcionarima donela značajan novac jer je u to vreme jedna akcija ove kompanije vredela više od tri hiljade evra.

O onome što je sledilo pisano je i na ovim stranicama više puta: pogledajte tekstove Zlatka Čobovića iz broja 1486 i 1395 u kojima je opisano skoro sve što se sa kompanijom dešavalo od trenutka kada je osnovana pre 70 godina.

COKA, DUNAV, MLADOST

Javno dostupni podaci o novim kupcima "Večernjih novosti", odnosno Kompanije "Novosti" AD, govore da se radi o poznatim smederevskim trgovcima i ugostiteljima čiji je poslovna biografija, opisana u finansijskim izveštajima matične firme Coka, komplikovanija od odnosa koji su predstavljani u seriji *Igra prestola*.

Ono što je Zoran Rajić krenuo u osamdesetim godinama prošlog veka (u izveštaju piše trgovina, a Smederevci kažu prodavac sa pijace i vozač kamiona, preprodavac alkoholnih pića – lepio akcize za čokanje na flaše od litar rakije) danas je poslovno carstvo koje obuhvata brojne registrovane kompanije, nebrojene ćerke firme koje se vode na druge kompanije i koje ponekad izgledaju poput kanibala: jedna firma je kupila drugu, onda je ta druga dokapitalizovala tu prvu pa je postala njen vlasnik da bi se posle pojavila treća firma koja je kupila prvu i prenela sve na drugu koja je sve prepustila trećoj.

Potrebna je ozbiljna i temeljna finansijska forenzika da bi se raščivijali svi poslovi familije Rajić, ali sada je izvesno da imaju tu firmu Coka, da imaju "Dunav" a.d., da imaju novoformiranu Media 026, da su vlasnici firme Mladost iz Odžaka (docnije će se videti zašto je to važno), te da vole da ulažu i bave se ugostiteljstvom (imaju kafane u Smederevu i Beogradu, preko drugih povezanih preduzeća). Vole da kupuju propale firme, firme "iz stečaja", firme koje nisu imale "sreće u privatizaciji" i nekako im se zalomi da i te nove njihove firme završe u stečaju ili pred bankrotom.

U Smederevu kažu da su oni takođe učestvovali u mutnoj privatizaciji kompanije Želvoz, koja se bavi pravljenjem i popravljanjem vagona za železnicu, kao i da su uzeli prostor izletišta Jugovo u Smederevu, odnosno da su preuzeli objekte koji su pripadali nekadašnjem Sartidu kao i bazen koji je bio u vlasništvu Želvoza koji je u poslednjoj inkarnaciji kupila kompanija Viktorija solušns, potpuno nepoznate vlasnice u poslovnom svetu (manekenka Jasna Perenčević).

Rajići su se proslavili kupovinom trgovinskog preduzeća "Dunav" u privatizaciji 2008. godine koje je bilo najveće posle beogradskih giganata C-marketa i Pekabete. "Dunav", koji je u vlasništvu imao na desetine maloprodajnih i drugih objekata, kupila je Milica Stanković, supruga Bojana Rajića. Preduzeće je papreno plaćeno, preko 9 miliona evra, i moguće je da su ga Rajići kupili preko "fizičkog lica" (svoje snaje) da bi mogli da ga otplate na rate, što je zakon dozvoljavao. Oni su docnije, 2010. godine, otkupili "Dunav" od nje i isplatili preostala dugovanja prema državi, kako stoji u njihovim finansijskim izveštajima.

ADVOKAT VLASTI, ADVOKAT PRIVREDE

Kako je vest objavljena, novinari su se bacili na javno dostupnu dokumentaciju i ustanovili da je partner Rajićima u svim poslovima advokat Igor Isailović, poznat po svom predanom radu na gotovo svim poslovima koje je vodio Siniša Mali dok se bavio preduzetništvom i poslovnim savetovanjem, kao i po tome da važi za advokata koji u Beogradu "završava" sve važne transakcije ljudima koji su na bilo koji način povezani sa vlastima.

On, Isailović, dugo je godina, još pre 2014, sarađivao sa Rajićima, bio je i u nadzornom odboru TP "Dunav" a.d., a kasnije je zastupao kompanije u raznim sporovima kao i u poslovima osnivanja novih firmi. On je i ovoga puta ostao nem pred novinarskim zahtevom da objasni svoju ulogu, ali sada već postaje simptomatično jer je uključen u razne poslove koji imaju veze sa firmama povezanim sa nekim medijima u Srbiji. »

Moglo bi da se pomisli da je on konsilijere za neki mnogo veći medijski posao na kome se radi – recimo, objedinjavanja tri dnevna lista: "Večernjih novosti", Alo" i "Srpskog telegrafa", koji se danas svi nalaze na istom mestu u Beogradu.

Ovakav pokušaj objedinjavanja, ukrupnjavanja medijskog tržišta u oblasti koja nema svetlu budućnost s obzirom na to da tiraži padaju i da se sve manje ljudi odlučuje da kupuje novine, ima svoje ekonomsko opravdanje. Tako je izgledalo i početkom dvehiljaditih kada se na tržištu pojavila nemačka medijska grupacija VAC, koja je preko lokalnih posrednika i tajkuna pokušala da objedini "Politiku", "Novosti" i novosadski "Dnevnik", pa je posao propao.

Nekada su "Novosti" same imale tiraž kao danas svi dnevni listovi zajedno, ali to zlatno doba je prošlo i sada izgleda da se neko jako bori da zadrži uticaj, ali i da vidi šta da uradi sa objektima u kojima se nalaze sve te novine i štamparije, koje su po pravilu u centru grada i možda bi mogle da budu, ako ništa drugo, neki budući hoteli. Rajići, čini se, nisu baš toliko slučajno postali vlasnici "Novosti", odnosno nisu oni slučajno jedini dali ponudu Štampariji "Borba" koja je, iako i sama u potpunoj propasti, vlasnik većinskog paketa akcija. Naime, iako za to nema zvanične potvrde, Štamparija je dugovala značajan iznos kompaniji kartonaže "Mladost" iz Odžaka, koju su Rajići kupili tamo 2006. godine, pa se može ispostaviti i da je njihova ponuda zapravo u visini duga koji Štamparija ima prema njima te je ovo idealan način da se tog duga otarase.

BRZO, KRATKO, NEJASNO

Ako se ovi trgovci i kafedžije iz Smedereva usele u zgradu u Dečanskoj, nekadašnju zgradu predratnog "Vremena", to će biti novi početak novina koje su u poslednjih 30 godina na više načina uspevale da uruše svoj kredibilitet i uticaj.

Iako nikada nisu skliznule na nivo tabloida u srpskom značenju te reči, "Novosti" ne mogu da se podiče izveštavanjem u vreme ratova devedesetih, kao i u periodu po dolasku na vlast Aleksandra Vučića, kada su se umnogome vratile na nacionalističku i populističku paradigmu iz devedesetih.

Ono što su godinama imale najbolje, dopisničku mrežu, s vremenom će polako gasiti, jer su to troškovi koji se prvi režu, a neki od najboljih novinara "Novosti" bili su oni "sa lokala". Čak i onda kada možda do kraja nisu znali u šta se upuštaju i kada nisu imali dovoljnu podršku matične redakcije, poput Milana Pantića koji je nastradao posle napada u Jagodini 2001. godine, ti novinari su ponekad i jedini javljali Beogradu šta radi Srbija. To je, čini se, bila najveća vrednost "Novosti" i nešto što niko drugi nije mogao da ponovi.

S druge strane, one sada pripadaju tom populističkom korpusu koji čak i nije "podrška Vučiću" koliko podrška jednom pogledu na svet u kome Vučić ima onoliki udeo koliko je to u skladu sa vrednostima Rusije i SPC-a.

Ako ova transakcija bude okončana, "Novosti" će se tako izvući u potpunosti iz "zagrljaja" Milana Beka i drugih koji su možda u nekom trenutku imali neke drugačije planove i verovali su možda da je moguće da u Srbiji postoje narodne ali pristojne novine. Ono što je izgledalo kao neverovatno vlasničko zamešateljstvo, kao nešto što je nemoguće razmrsiti, ono što je takođe izgledalo kao čudo jer se jedna kompanija čije su akcije prodavane za preko 3000 evra po komadu srozala na najobičnijeg gubitaša u manje od deset godina, presečeno je jednostavnim administrativnim odlukama i sada se titular nazire. Za one koji još uvek rade u "Novostima" prvo je da se prijave za otpremnine, jer će uslediti otpuštanja, a oni koji ostanu pitanje je šta će i kako moći da rade. Na kraju, ne može se reći da su se nešto i pobunili ili da u toj redakciji još ima pera i glasova koji nešto znače u novinarstvu.

Niti se bune zaposleni, niti se bune novinarski sindikati i udruženja, dakle, sve je po zakonu i sve ide kako treba.

POSLEDICE, BUDUĆNOST

Zašto je ova priča važna za građane Srbije, još se niko nije isprsio da kaže. Ono što se u javnosti čulo jeste da su "Novosti" kulturno dobro, novinarski legat i šta sve ja znam, ali to ništa ne govori o tome da li one i kako mogu da opstanu.

One su kroz svoju istoriju u najvećoj meri bile "glas" radničke klase koja danas gotovo i da ne postoji, a ako je ima, ne čita novine skuplje od 20 dinara.

Za ljude koji vole novinarstvo tužno je ako nešto što je postojalo tolike godine i imalo zaista slavne dane sada ide možda u sigurnu propast jer nema nikoga u redakciji ko bi znanjem i autoritetom to mogao da zaustavi, a nema ni publike kojoj su novosti potrebne.

Opet, oni koji se pojavljuju kao potencijalni vlasnici imaju čudan poslovni pedigre koji više govori o tome da umeju da administrativnim pretumbacijama sačuvaju prihod koji im omogućava da udobno žive nego da istinski, kao nekakvi preduzetnici, razvijaju ono što kupe. Oni koji preteknu trebalo bi bar da pruže toliki otpor i da jave svojim čitaocima ko su ljudi koji su novi vlasnici ili da se trude da tu priču učine transparentnijom. Za medijsku scenu u Srbiji ovo svakako nije doba vest: do sada smo već naučili da tamo gde dolaze vlasnici koji su povezani sa vladajućim režimom nema mogućnosti da se čuje istina.

Bilo da je reč o privatnim TV stanicama, lokalnim TV stanicama, lokalnim listovima, poslednjih pet godina je isto: onaj ko bi, kao, kupio medij, brzo bi se naplatio iz lokalnog i drugih budžeta preko sistema projektnog finansiranja. Medij bi imao vlasnika a svi mi bismo plaćali troškove te firme, to je princip koji je uveden. Nema razloga da sa "Novostima" bude drugačije. ¶

SLOBODAN GEORGIJEV

Ako ova transakcija bude okončana, "Novosti" će se izvući iz "zagrljaja" Milana Beka i drugih koji su možda u nekom trenutku imali neke drugačije planove i verovali su da je moguće da u Srbiji postoje pristojne narodne novine

ADRIS
GENERALNI POKROVITELJ

DVANAESTI
WEEKEND

ROVINJ 19–22.09.2019.

TRI DANA MIRA, LJUBAVI I KOMUNIKACIJE

weekend.hr

ŠANGAJSKA LIST
PLAGIJATA I KUP

“Meni je, u stvari, taj medijski aspekt vladavine Aleksandra Vučića gori od svega... Ako su, kako se priča, ovaj način održavanja na vlasti zaista smislili neki mnogo pametni medijski manipulatori, ja im čestitam, uz jedno pitanje: Imaju li oni ikakvu ideju, to jest šta o tome kaže njihov model, na šta će ličiti narod kad i ta vlast prođe? Bojim se da će nas ova vlast unazaditi u pogledu nečega gde nikada nismo bili za pohvalu, a to je potencijal da ikada na ovom prostoru izgradimo jednu normalnu i modernu građansku državu. Taj potencijal, recimo, stoji u vezi s brzinom kojom naučna znanja prodiru u jedno društvo. Konstantno zaglupljivanje, kao osnovni princip svake populističke vlasti, pravi i neguje ksenofobično društvo koje teško prihvata nova znanja, a još ih teže primenjuje”

Nedavno je profesor Vladica Cvetković, u tekstu u dnevnom listu “Danas”, pisao o tri zdravorazumska konflikta u srpskom društvu – da li je logično da konstantno očekujemo boljitak u obrazovanju iako je dobro poznato da tu ne postoje reforme koje mogu da dovedu do brzih, dobrih efekata, a da se istovremeno niko ni ne upušta u sistemske promene; zatim, da li je logično da zahtevamo od žena da rađaju, a da smo pritom potpuno nesposobni da rešimo problem porodičnog nasilja; i konačno, je li razumno da relativizujemo zločine koje su Srbi počinili i da verujemo da to neće imati uticaj na moguća buduća zlodela nad srpskom decom?

Nema li preciznijeg opisa mračne strane jednog društva i pokušaja da ono ozdravi od ukazivanja na njegov pogrešan odnos prema obrazovanju, prema zločinima *svoje strane* i konačno, na nasilje koje se događa sada.

Međutim, kao što je, nažalost, bilo očekivano, profesora Vladicu Cvetkovića, dopisnog člana SANU, redovnog profesora Rudarsko-geološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu, nekadašnjeg dekana tog fakulteta, sačekale su, između ostalog, uvrede, besni anonimni komentatori i psovke narodnog poslanika osuđenog za podsticanje progona, deportacije i prisilno raseljavanje Hrvata. Razgovor počinjemo time.

“VREME”: Svesni sredine kojoj pripadate i koju kritikujete, verujem da možete da pretpostavite šta vas čeka kada napišete ove redove. Ali se ipak odlučujete da ih objavite. Zašto? Ili da parafraziram jednu rečenicu iz vaše knjige *Deset pogleda o visokom obrazovanju u Srbiji* – koliko u našoj akademskoj zajednici, i

A U ZEMLJI
LJENIH DIPLOMA

Fotografije: Marija Janković

Sasvim normalni ljudi

Napisali ste u jednom biografskom tekstu: "U vojsku sam otišao 1983. Negotin, pogranična pešadija, komandir čete kapetan Sali Veseli, kasnije oficir UČK, a komandant garnizona major Radislav Krstić, osuđen 2001. godine za genocid u Srebrenici." Strašna rečenica. Kako su vam ti ljudi tada izgledali?

I jedan i drugi su za ono vreme bili ili, da budem precizniji, tada meni izgledali kao sasvim normalni ljudi. Možda ja tada kao mlad nisam sve umeo da vidim, ali mislim da će pre biti da je to bila univerzalna pojava. Da su ljudi poput njih bili nešto posebno, neki izuzeci koji upadljivo odudaraju od drugih, nama se ne bi ni dogodilo ono što nam se dogodilo.

društvu uopšte, ima onih koji za dobrobit tog društva nisu spremni da žrtvuju baš ništa? Pa im se najviše isplati da ćute ili da podrže onog koji ima moć...

VLADICA CVETKOVIĆ: Uz profesuru ide odgovornost i to ne samo akademska. Ako ste profesor najvećeg univerziteta u zemlji, osim o nauci i obrazovanju, trebalo bi da promišljate i o svom društvu, a članstvo u SANU, barem kako ja to vidim, donosi i imperativ takvog ponašanja, posebno što su vam kao članu Akademije medijska vrata nešto otvorenija nego drugim profesorima. Naravno, ako se ta privilegija zloupotrebi, šteta može da bude mnogo veća. Dakle, to su osnovni razlozi što pišem društveno angažovane tekstove među kojima su ipak najbrojniji oni o visokom obrazovanju.

Kada govorimo o svrsi mog pisanja, dotičemo se, u stvari, pitanja da li me obeshrabruju negativne reakcije na sadržaj mojih tekstova. Takvih reagovanja je zaista puno, čak i ako uzmemo u obzir da su oni koji se protive uvek aktivniji, a da su istomišljenici po pravilu tiši i da se drže po strani. Nema sumnje da u Srbiji veliki broj ljudi ne misli kao ja o najosetljivijim društvenim problemima. Ali ne daje li upravo to smisao samom pisanju?

Očigledno je da sam u manjini, ali nisam ni sâm i uvek kada pročitam ili čujem da neki meni važni ljudi imaju slične ili iste stavove, ili barem da razmišljaju po istim koordinatama, imam miran san. Pritom ne mislim samo na ljude u Srbiji danas, već na one iz čitavog sveta i iz ranijih vremena. O tome kako se tretiraju problemi svog društva svako može da uči i od Rusoa, ali i od Živka Nikolića, Olivera Stouna, Duška Radovića ili Džemsa Džojsa. Ovaj poslednji je, recimo, bio omrznut od strane nekih Dablinaca jer im je, između ostalog, bio poručio da, ako su već prinuđeni da se opijaju da bi nekako podneli svoje jadne živote, ne moraju zbog toga kod kuće da tuku svoju decu ili barem ne svako veče. Meni su uvek bili uzor ljudi koji se nisu udvarali svom narodu, ali ne znači da ga zbog toga nisu voleli ili da su ga se odricali. Ko sve to vidi drugačije, žao mi ga je, kao i pomenutih Dablinaca.

U Srbiji postoje ljudi koji su uzeli tapiju na patriotizam, a da nama, a očito ni sebi, nisu razjasnili šta ta imenica uistinu znači. Tim neizoštrenim pojmom, kao tupim nožem, ti isti ljudi danas dele Srbiju, dajući sebi pravo da druge nazivaju autošovinistima, pripadnicima druge Srbije, a ponekad i izdajnicima. Po kojem to tumačenju nisam patriota ako smatram da svi Srbi koji su činili zločine moraju da budu kažnjeni, nezavisno od toga kako su problem svojih osumnjičenih za ratne zločine rešili u nama susednim zemljama? Zašto ispada da neko ne voli svoj narod ako mu samo ukazuje na primere u kojima se njegovo sopstveno društvo ponaša netolerantno, necivilizovano, naivno, glupo ili nelogično? Znam da je teško voleti one koji donose loše vesti, ali jedna je stvar da vam se glasnik ne sviđa, a druga da je da ga zbog toga nazovete izdajnikom.

A onda, između jednih i drugih, odnosno mimo jednih i drugih, postoji većina koja ćuti. Mislim sada na akademski svet i sve one koji "gledaju svoja posla". Koja je njihova uloga u ovome što nam se dešava?

Mislim da je ovaj razgovor povezan s njima, kao pokušaj da se razmrdaju. Ja na neki način, iako pišem tekstove, pripadam više njima nego onima koji su angažovani, koji idu prsa u prsa. Trudim se da budem analitičan, ali nisam agresivan, zato verujem da mogu da me čuju upravo oni koji ćute. Jer teško da će biti ozbiljnih promena ako se ne mobilišu oni koji danas i dalje samo pošteno rade svoj posao. A kako ih pokrenuti, gde je to dugme, kako se svi mi pokrećemo, ne znam...

Ne treba biti isključiv, i u tom neangažovanju ili slabom angažovanju nezadovoljnih intelektualaca – jer oni u većini trpe i nisu srećni, verujte to znam – postoje stepenice. Ja, recimo, pišem tekstove, ali neću štrajkovati glađu, s druge strane, neko će potpisati peticiju, ali je nikada neće inicirati, ali ima onih koji iako nisu zadovoljni, a nisu ni glupi ni prestrašeni, čak ni tu peticiju neće potpisati. Teško je raščivijati koji su to sve razlozi i rasplesti taj širok dijapazon izgovora. A izgovora ima puno.

Beogradski univerzitet doživeo je ozbiljan pad na Šangajskoj listi. Kada je bio u prvih 300, nazvali ste to incidentom. Kako vam izgleda, iz ugla pomenutih sistemskih promena, razrešenje u kojem predsednik Vučić najavljuje "budžetsku liniju koja se tiče Šangajske liste"?

Sve što se poslednjih nedelja pisalo i govorilo o Šangajskoj listi samo je još jedan primer zamajavanja i gubljenja dragocenog vremena u visokom obrazovanju. Pre tri godine sam govorio da smo prerano i bez razloga "poleteli", da je tada objavljena pozicija BU između 201. i 300. mesta rezultat sticaja okolnosti, a da je od likovanja neuporedivo važnije da se pristupi rešavanju decenijskih sistemskih problema. Nisam se ni nadao da će

■ “Ja razumem da su Vučiću za održanje na vlasti potrebni televizija kao što je Pink, novine poput “Informera”, ali bi trebalo i da se barem zapita koliko se njihovim radom kultiviše primitivno i agresivno ponašanje i to u svim slojevima društva. Da li je po opšte obrazovanje ovog naroda nevažno to što su nam danas kiosci dekorisani najsramnijim novinama od Dimitrija Davidovića naovamo”

to tada neko da sluša, na BU je sve pucalo od ponosa, baš kao da se dogodio pravi sistemski uspeh. Istovremeno je doprinos naučnih radova koleginica i kolega iz naučnih instituta koji pripadaju BU uporno relativizovan, dok su bodovi od visoke citiranosti profesora Radenovića i Kadelburga prihvaćeni kao dar s neba. Sada se akademska zajednica pravi još naivnija i umesto da lepo priznamo kako je ovaj pad, kao i uspeh onomad, ista stvar samo s drugim predznakom, mi dopuštamo još praznije priče, a zatim i totalnu vulgarizaciju u vidu tzv. budžetske linije.

Zapitajmo se prvo u čemu se to proteklih godina očitovala visoka pozicija BU na Šangajskoj listi? Jesmo li za to vreme smogli snage i rešili pitanja plagijata i sumnj ivih diploma, promenili upisnu politiku ili zaustavili odlazak mladih visokoobrazovanih? Naravno da nismo. Nesumnjivo plagirani doktorat Siniše Malog i dalje nema epilog, već odoleva na sramotu našeg najvećeg i najstarijeg univerziteta, a u slučaju nekih drugih političara ne znamo ni da li su ikada kročili na visokoškolsku ustanovu čiju diplomu poseduju. Politika upisa nam je nepromenjena, tako da i dalje proizvodimo najviše onih kojima samo partija može da nađe posao, a mladi i dalje nesmanjenim intenzitetom nastavljaju da napuštaju Srbiju. Jedina (polu)dobra stvar jeste što ni pad na Šangajskoj listi neće na ovo uticati, jer su to nedaće koje imaju druge, nešangajske kontrolne mehanizme i ne zavise od toga na kojoj adresi stanuje nekoliko visokocitiranih srpskih matematičara.

Ili razmotrimo sledeću stvar. Do prošle godine BU je na Šangajskoj listi bio ispred desetine vrhunskih svetskih univerziteta, kakvi su, recimo, Univerzitet u Bajrojtu, Brunel univerzitet ili Univerzitet u Johanesburgu. Svako može da poseti sajtove ovih univerziteta i da vidi broj inostranih studenata doktorskih studija, ERC grantova ili stipendija iz programa “Marija Sklodovska Kiri”, kao i druge pokazatelje o kakvim je ustanovama reč. A moja lična procena je, ograničiću se samo na geonauke, da više od polovine naših profesora ne bi bilo ni razmatrano na konkursima za posao na ovim univerzitetima.

Šta nam čini ta slepa usmerenost na rezultat, kada je o obrazovanju reč, bilo da se radi o mestu na rang listi ili rezultatima PISA testiranja?

Isključiva usmerenost na nominalni rezultat nije dobra ni u jednoj delatnosti, a u obrazovanju posebno, ali je pogrešno i ukoliko ignorišemo kriterijume po kojima se vrši procena kvaliteta. Propisani indikatori nisu i ne mogu biti savršeni, ali su korisni za proveru da li smo na dobrom putu. Problem je što naše visoko obrazovanje nije ni na kakvom smislenom reformskom putu, već se nalazi u stanju stihijskog preživljavanja. Taj pravi put sigurno nije pomenuta “budžetska linija” kojom se, istina, BU može nanovo popeti na Šangajskoj listi, ali to bi opet bilo kvazisistemski i bez uticaja na opšti kvalitet visokog obrazovanja. Tačnije, posledice bi mogle da budu i veoma negativne, jer bi ispalo da je za individualne naučne rezultate profesora više zainteresovana vlada Srbije nego fakulteti na kojima su ti isti profesori zaposleni! A mogu samo da zamislim kakav bi cunami od surevnjivosti među profesorima izazvalo plaćanje naučnih radova...

Čitavoj stvari treba prići potpuno drugačije; umesto što sanjamo o elitnom mestu na Šangajskoj listi, treba reformisati BU tako da organizaciono liči na većinu evropskih univerziteta. Samo to.

Odnedavno ste predsednik Akademijskog odbora za visoko obrazovanje SANU. Mislite li da možete nešto da pokrenete i promenite sa te pozicije?

Mesto predsednika Odbora za visoko obrazovanje shvatio sam kao poverenje dobijeno od Izvršnog odbora SANU, pa se u skladu s time i ponašam. Pre svega, nastaviću da pišem, ali će to kao i do sada biti isključivo moje lično mišljenje, a stavove Odbora mogu da navodim samo kada iza toga stoji i odgovarajuća odluka. A posla ima mnogo; jedan od zadataka Odbora jeste ublažavanje međuesnafskih konflikata koji već godinama opterećuju našu akademsku zajednicu. To su trvenja između institutâ i fakultetâ, nesuglasice između istraživača u društveno-humanističkim i onih koji se bave prirodnim i tehničkim naukama i slični problemi. Sve to se prelama kroz najvažnije visokoobrazovne i naučne institucije, pa čak i kroz SANU, ali Akademija mora da pokaže kako da se ova netrpeljivost amortizuje.

Recimo, Nacionalni savet za visoko obrazovanje, u čijem sam radu učestvovao duže od dve godine, nije uspeo da bude iznad takvih interesnih borbi. Upravo suprotno, čitav rad ovog tela bio je opterećen nastojanjem pojedinaca da se proguraju interesi grupa od kojih su tamo delegirani. Ukazivao sam na to, ali očito nedovoljno jer nije bilo uspeha, moji najvažniji rezultati u Savetu bili su jedna odredba u poslovniku, po kojoj pojedinačno izlaganje ne sme da bude duže od pet minuta i deo člana 5. Osnova za kodeks o akademskom integritetu, koji kaže da akademska čestitost podrazumeva i “realno sagledavanje sebe samog, vlastitog znanja i rezultata”.

Gde još vidite slabe tačke našeg visokog obrazovanja i na koji način bi one mogle da se prevaziđu, odnosno da počnu da se prevazilaze?

Samo ću ponoviti stavove koji su u raznim oblicima prisutni u svim mojim »

tekstovima: 1) osnovna slabost jeste u pogrešnoj selekciji kadrova, 2) najbolji momenat za sistemske promene na tom planu prošao je pre dvadeset godina i 3) prvi naredni povoljan trenutak protiče upravo sada.

Problem loših kadrova je pogubniji na univerzitetima nego u ustanovama koje se bave drugim delatnostima, a za to je odgovorna autonomija univerziteta koja pojačava efekte negativne selekcije. Problem univerzitetskih kadrova u Srbiji se nalazi u poodmaklom stadijumu, zato danas na našim fakultetima radi previše osoba u čijim rukama se neopravdano nalaze ogromne akademske slobode. To su osobe u čijem posedu autonomija univerziteta mutira i postaje lično profesorsko pravo da se predaje šta se želi, a da se ispituje koliko se i o čemu god hoće, da se jednima karijera promoviše a drugima uništava i to isključivo na osnovu ličnog utiska, da se svaka reforma koči a da se loši zakoni podržavaju ukoliko su njima lično korisni i tako dalje.

Mere za bolju kadrovsku budućnost postoje, a najvažnije je da odvojimo izbore od unapređenja. Kandidati bi na izbornim konkursima trebalo da se takmiče s drugim kandidatima, a ne s minimalnim kriterijumima, kako je danas. Da stvar bude bliže ironiji, i to s minimalnim kriterijumima je napredak, jer ni njih do skora nije bilo.

Kuda uopšte ide naše visoko obrazovanje i jesmo li se našli na graničnoj liniji izdržljivosti?

Ako je u našem visokom obrazovanju zaista sve onako kako sam opisao, a jeste, kuda ono može uopšte da ide? Ne znam koliko je srpsko visoko školstvo daleko od linije izdržljivosti, ali znam da je to sistem koji je trenutno nemoguće reformisati. Njega samo s vremena na vreme usmeravaju pojedine interesne grupe sačinjene od pojedinaca kojima je i u ovakvom visokom obrazovanju dobro i koji ne žele nikakve supstancijalne promene. Ovih grupa ima mnogo, nije ih lako ni pobrojati, ali postoje načini da se barem okvirno utvrdi ko u akademskoj zajednici nikada neće biti spreman za ozbiljne reformske promene, za početak treba objaviti primanja svih zaposlenih u državnim visokoobrazovnim ustanovama.

Razgovaramo dosta o obrazovanju i mnoge stvari koje ste spomenuli su vezane – odražavaju se ili se u njima čak krije uzrok – različitih pojava u društvu. Da počnemo o stanju dijaloga? I, ako idemo tim putem, o stanju slobode govora i medija?

Često gledam televizijski program od pre nekoliko decenija, emisiju *Trezor*, i tako se potvrđuje ono o čemu mi govori i sopstveno sećanje – da je i u vreme kulta ličnosti i samo jedne nepogrešive partije bilo više pravog društvenog dijaloga. Danas je konkretan i normalan razgovor u medijima retko prisutan, pravih političkih rasprava nema, a prilozi u kojima neki ljudi mirno i staloženo razgovaraju, a vi i iz toga još možete ponešto i da saznate predstavljaju prava medijska iznenađenja. Najviše takvih razgovora ima u emisijama o kuvanju.

Većina dijaloga u medijima svodi se ili na širenje jednoumlja i reprodukciju tuđih reči i misli u svim varijantama ili na neki rijaliti prostakluk. Za vreme ovih letnjih odmora bilo je nešto bolje jer smo imali jedan rijaliti program manje, a to je Narodna skupština.

A opisano jadno stanje u srpskim medijima i u srpskom društvu uopšte predstavlja i direktan odraz činjenice da među političarima nema normalne komunikacije.

Pa kako vam onda trenutno izgleda ovaj dijalog vlasti i opozicije?

Razgovore koji su se nedavno dogodili svakako ne bih nazvao pravim dijalogom.

Iako mislim da je reč o recipročnoj ekskomunikaciji u kojoj ima obostranih grešaka, nema sumnje da je za odsustvo dijaloga prvenstveno odgovorna vlast. Stranka na vlasti mora da učini ustupak, jer ona poseduje sve poluge moći i svu kontrolu ne samo nad distribucijom već često i nad kreiranjem informacija, a u takvoj situaciji nema fer političke borbe. Za sve nas bi najbolje bilo kada bi se vladajuća stranka sama, odnosno pod "mekom" prinudom, odrekla ovog ekstremno privilegovanog medijskog položaja. Lošija opcija, opet po sve nas, biće ako naprednjaci tvrdoglavo nastave ovako da vladaju i tako sačekaju neku "tvrđu" prinudu za upristojavanje medija, odakle god bi ta prisila mogla da dođe.

S druge strane, opozicija je morala od samog početka da insistira na slobodi medija i to pre i iznad svih drugih pitanja. Znam da je problem medija uvek pominjan, ali često je to bilo uzgred, a ovakvo nasilje nad zdravim razumom u svrhu vladanja nismo imali ni devedesetih. A opozicija je krenula s razuđenim napadima, od spleta sa mafijom do gondole, što se u ovoj državi i pri ovoj vlasti odbija kao o zid, a istovremeno nema potencijal da razmrda one koji ćute. Ponavljam, fokus bi trebalo da bude na ovom mentalnom nasilju. Jer, dok se to ne promeni, ne može se dopreti do velike većine onih koji su de facto u šaci vlasti baš zbog te kontrole medija.

Ne kažem da nije bilo važno koliko košta novogodišnja rasveta ili da li se u Beogradu gradi ovo umesto onoga ili obratno, ali mislim da je najpogubnije to što smo svi dozvolili da toliko dugo nema direktnog razgovora između vrha vlasti i opozicije. Umesto toga, "politički dijalog" je proteklih godina izgledao tako što opozicija postavi pitanje na N1, a onda uslede rafalne reakcije vlasti, ne nužno i odgovori, na svim drugim televizijama, plus svakodnevno urlanje s naslovnih strana tabloida; i tako u krug.

Meni je, u stvari, taj medijski aspekt vladavine Aleksandra Vučića gori od svega. Ja se njegovom diktaturom ne bavim na istraživački način, što oni koji su danas u opoziciji verovatno čine, pa na toj osnovi iznose optužbe za sve i svašta na njegov račun i račun njegovih najbližih saradnika. U velikom broju tih napada lično ne mogu da učestvujem, jer, kao što rekoh, nemam uvid u to šta je zaista kupio on, šta njegov brat, a šta je još ostalo da kupe kum i kuma, ali ono što jasno vidim i za šta mi nije potrebno sufliranje iz opozicije jeste da je mehanizam kojim on već godinama vlada socio-psihološki destruktivan. Toliki stepen podilaženja glasačima uz istovremeno ponižavanje i njih i samog sebe i tolika količina smišljenog ukrštanja laži i istine, nasilja nad elementarnom logikom i unutarnjih protivurečnosti čak i u susednim rečenicama, pa uz to još i teatralno izjašnjavanje o svemu i svačemu s povremenom kuknjavom kao da je reč o najobespravljenijem učesniku politič-

■ "I dalje proizvodimo najviše onih kojima samo partija može da nađe posao, a mladi i dalje nesmanjenim intenzitetom nastavljaju da napuštaju Srbiju"

kog života u Srbiji – sve bi nam to izgledalo nemoguće i nepodnošljivo, da nismo baš sve to i videli i podneli. Ako su, kako se priča, ovaj način održavanja na vlasti zaista smislili neki mnogo pametni medijski manipulatori, ja im čestitam, uz jedno pitanje: imaju li oni ikakvu ideju, to jest šta o tome kaže njihov model, na šta će ličiti narod kad i ta vlast prođe?

Bojim se da će nas ova vlast unazaditi u pogledu nečega gde nikada nismo bili za pohvalu, a to je potencijal da ikada na ovom prostoru izgradimo jednu normalnu i modernu građansku državu. Taj potencijal, recimo, stoji u vezi s brzinom kojom naučna znanja prodiru u jedno društvo. Konstantno zaglupljivanje, kao osnovni princip svake populističke vlasti, pravi i neguje ksenofobično društvo koje teško prihvata nova znanja, a još ih teže primenjuje. Nesrazmerno veliki broj ljudi u Srbiji danas misli da njihova deca mogu da postanu homoseksualci ako se budu družili s takvim osobama ili da se prebijanjem učesnika gej parada čuvaju porodične vrednosti. Iz identičnog egzistencijalnog straha podgrejanog neobrazovanošću i neznanjem ljudi su nekada spaljivali žene jer su mislili da su opasne i da im rade o glavi.

Ja razumem da su Vučiću za održanje na vlasti potrebni televizija kao što je Pink, novine poput "Informera", ali bi trebalo i da se barem zapita koliko se njihovim radom kultiviše primitivno i agresivno ponašanje i to u svim slojevima društva. Da li je po opšte obrazovanje ovog naroda nevažno to što su nam danas kiosci dekorisani najsramnijim novinama od Dimitrija Davidovića naovamo? Neko je morao tim velikim, pretpostavljam i skupim, savetnicima za kontrolu javnog mišljenja da saopšti da su takvi preparati kontraindikovani za srpsko društvo.

Veliki problem je i u tome što se visokim obrazovanjem ne može izbalansirati ovo intelektualno upropašćivanje naroda. Mi i dalje kaskamo za evropskim prosekom po broju visokoobrazovanih i to u svim starosnim kategorijama, a imamo i problema i sa dostupnošću visokom obrazovanju. Naime, istraživanja pokazuju da nam preti intelektualna reciklaža, deca čiji roditelji nisu završili srednju školu imaju pet puta manje šanse da dođu do univerzitetske diplome od dece čiji su roditelji maturirali, a čak 18 puta manje šanse od onih čiji su roditelji visokoobrazovani.

Da li o ovome razgovarate sa studentima i, ako razgovarate, kako ono reaguju na to?

Pored stručnih predmeta (postanak i starost stena na Zemlji) studentima držim i nastavu iz organizovanja naučnog rada i u okviru tog kursa pokušavam da tematizujem i neke društvene probleme. Ponekad mi se učine zainteresovanima, pa se zanesem, onda im dajem neke, za mene najdragocenije preporuke: da tuđe reči nikada ne uzimaju zdravo za gotovo i da uvek i u sve sumnjaju, ali i da svog sagovornika ne smatraju budalom, barem dok se kao takav ne dokaže, da nauče da kod sebe samih prepoznaju kada im interesi nadvladaju logiku, i tako dalje... Opet, kad vidim da zevaju i da jedva čekaju da se predavanje završi, ja najpre probam da ih razumem, obično mi uspe, pa ih pustim.

Nedovoljno razumevanje mladih postoji oduvek. Kada je reč o našem komunističkom vremenu, to je najbolje, jednom jedinom rečenicom, iskazao naš veliki, nedavno preminuli scenarista Gordan Mihić: "Tuđ hleb jede, a hoće moj svet da menja!" Ta briljantna rečenica pokazuje ne samo tadašnji odnos starih prema mladima, već i ko su ti mladi tada bili, da su oni zaista hteli da promene svet. Ako pravimo paralele s tim vremenom, danas ja vidim mnogo sličnosti s tadašnjom komunističkom omladinom, ali ne vidim nijedan hipi pokret, niti bilo šta što bi bilo mladalačka subverzivnost, ali na masovnom nivou.

Čini mi se da su mladi danas manje aktivni i manje organizovani, kao da osećaju da nemaju vremena da se bave promenom sveta u kojem žive, radije bi samo promenili mesto.

Opet, verujem i da isključivo odgovornost imaju odrasli. Na mlade ništa tako jako ne utiče kao to kako se nose s poniženjem svojih roditelja. U Nemačkoj se suočavanje sa zločinima intenzivno reflektovalo na mlade, oni su postavljali ono poznato pitanje "Šta si radio u ratu, tata?". Svako vreme ima svoju refleksiju. Kako se današnji mladi nose sa onim šta su činili njihovi roditelji devedesetih, s njihovim poniženjima, utiče na ono šta su u stanju da urade danas, kakva pitanja postavljaju, protiv čega se bune ili o čemu ćute... ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

Između dva peškira

Kako bi bilo kad bi bilo? Puna normalizacija odnosa i istorijski dogovor između dva naroda? Mnogo toga se pričalo o Srbima i Albancima, ali odnosi ostaju tenzični. Važno je da dođe do dogovora kako bi se život na Balkanu rasteretio konflikta. Bio sam svestan da je moguće da jedna fotografija izaziva negativne reakcije, ali nisam očekivao da će jedna slika izazvati lavinu njih i da će većina medija pisati o tome. Da li su stvarno odnosi kao u igri "između dve vatre"

Mogao bih raditi i kao turistički vodič. Ko me zna, zove i pita. Mnogi žele da znaju gde je najlepše u Albaniji, da potvrde iskaze prijatelja koji su tamo već bili i da dobiju još nešto. Kako: kolima, avionom ili busom? To su pitanja koja dobijam stalno od raznih prijatelja, Srba koji nemaju predrasude, a željni su saznanja. Čuli su da je jeftino, lepo, još uvek divlje plaže i dobra hrana. Svi znaju da je jedna glumica iz Beograda otvorila restoran u južnom gradu Sarandi, "na pjenu od Jonskog mora". Bio sam i ja tamo kod Srba koji su kupili apartmane, pa ih izdaju turistima. Prelep deo, plaža na par metara, veliki parking i terase sa pogledom na more. Poslednje dve godine, kaže statistika, ulazak građana sa srpskim pasošem u Albaniju raste. Prošle godine je procenjeno da ih je bilo oko 18 hiljada. Tu negde se kreću cifre. Znam više ljudi iz Beograda koji su tamo bili ove godine. Neki su zvali da im nađem smeštaj, a drugi da im kažem gde je bolje, u skladu sa njihovim potrebama. Neki od njih su išli preko Kosova kolima na auto-put sve do mora. Neki od njih su bili i sa mnom i u Albaniji i na Kosovu.

REGISTARSKE TABLICE

Naravno, idući tim putevima, srpske tablice ne mogu da ostanu nezapažene. Čak i na putevima gde ih nisam očekivao, video sam više njih, nekad i po nekoliko na dan. "Evo novosadske tablice...", pa zatim "niške...", "Kraljevo...", i tome slično. Takođe se jako često dešava da po Beogradu vidim minibuse, autobuse, kola sa albanskim tablicama. Tu ne fale ni ljudi sa Kosova sa "KS" ili nekad "proba" tablicama. Beograd–Priština–Beograd pređu oko šest autobusa dnevno. Srbi i Albanci se zajedno klackaju i iz drugih gradova i život teče.

Tako je bilo i ovog leta. Nakon par godina sam odlučio da idem ponovo na primorje u divan predeo, u Drimades, preko puta Krfa. Video sam srpske tablice, a i neki ljudi iz Srbije bili su sa mnom. Ljudima je drago i raspituju se jedni o drugima. Ono "ali" je pitanje: "A je l' smem ja u Beograd, a je l' smem ja u Tiranu...?" Strah, netrpeljivost i nedostatak informacija zamenjuju svaki drugi osećaj kada se sva ova mesta spominju. Kao da su pakao, ne daj bože.

Sedeo sam u nekom kafiću kada mi je stiglo par slika. Peškir kupljen u Albaniji upotpunio je kolekciju peškira iz regiona osobe iz mog društva. Neko skuplja magnete za frižider, neko šoljice ili druge rekvizite. Za neke je putovanje specijalni trenutak i ne gledaju to kroz bilo kakvu mržnju.

Ja sam mislio da nije najbolja ideja, ali osoba je insistirala da niko neće da reaguje. "Šeruj ako želiš...", glasila je poruka. Mislio sam da ne može biti shvaćeno kao provokacija ako su na slici peškiri u bojama dve zastave. Podelio sam na društvenim mrežama sliku sa peškirima Srbije i Albanije misleći da je normalizacija ono što ciljamo, a ove boje peškira se vide zajedno u "relaks" varijanti. Video sam da je neki medij iz Albanije preneo prvi, pa od njih mediji sa Kosova, onda Srbija i na kraju – ceo region. Ta dva peškira su izazvala lavinu komentara i pretnji, ali i deljenje ličnih iskustava. Neko je pričao o svojim iskustvima tokom sličnih putovanja, neko je šerovao sliku sa srpskom zastavom ispred pravoslavne crkve u centru Tirane, neki su pitali da li to sme u Prištini i Tirani, a nekima se nije svidelo što zastave stoje zajedno. Neki su mi čak pretili batinama. Većina je pisala da sam ja otišao sa peškirima na bazen, a da me nisu ni pitali odakle je slika i svašta su dodavali.

TEŠKO, ALI NE I NEPREMOSTIVO

Prošlost između Srba i Albanaca je poznata generalno, detalji samo daju potpuniju sliku. Prošlost mora da se otvara polako, i ako je loša da se osuđuje. Ne želim da dodam mnogo iz tog vremena, političkih odnosa, zastoja dijaloga, političkih ratova, tenzija, blokada, taksi, svađa i ideja za rešenje. Nakon svega je nastala samo konfuzija, i Evropska unija nije uspela da napravi veliki pomak. Istorija uopšte, pa i ratova, mnogo nam se razlikuje po načinu na koji nas "boli uvo" za nju, a i svako ima svoju istinu. Imam i ja lične ispovesti koje nisam često navodio, izgubljene ljude, ubijene, sećanja i loša iskustva. Ali to me nikad nije sprečilo da verujem da nešto drugo mora da se proba. Tako sam i krenuo pre skoro 13 godina za Beograd, mesto gde su mi svi rekli da nikako i nikad ne idem. Da nisam to uradio, ne bih upoznao gomilu sveta i prijatelja, propustio mnogo značajnih životnih događaja, ne bih upoznao samog sebe u drugoj varijanti. Je li moguće da ti Srbin bude drug ili ima li i tamo negde onih koji su ljudi? Ima ih i te kako. Mi samo mislimo da je sve nemoguće i blokiramo sebe od saznanja. Mnogi umetnici iz Srbije dobijali su nagrade na Kosovu. Srpski pevači imali su performanse po Tirani, dobijali ključeve grada kao počasni građani, pa je Zdravo Čolić napunio dvorane i popio kafu u kafiću "Zdravko". Takođe su se neki slikali samo sa srpskom zastavom ispred pravoslavne katedrale. Pa šta sad? Mi svi mislimo da smo iznad nekih drugih i ne želimo preneti ni ono dobro što postoji kod tih drugih. Koliko je značajno što srpski fudbaleri igraju u albanskim klubovima širom Albanije i ljudi i dalje navijaju za njihove boje? Verujem da je lepo znati i neke druge stvari osim politike i, ako su dobre, uživati u njima. Kulirajte, ljudi! Nemojte

Jedino što do sad nismo probali jeste da nađemo ravnotežu i smatramo jedni druge ravnopravnim, da poštujemo, saslušamo, prihvatimo, sažaljevamo i saosećamo sa drugim ljudima. Jedino što nismo probali jeste prijateljstvo

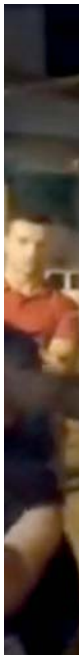
uvek nabijati na nos svakome ko pokušava da nas izvadi iz ove pećine.

Neki najkritičniji komentari koje imam na društvenim mrežama dolaze uvek preko dva čoveka, Albanca i Srbina koji žive u inostranstvu, i možda je lakše reći da ti ne treba ništa dok živiš, recimo, u Amsterdamu. Svakako, tamo nam se mali Vuk i Uka bolje sporazumevaju, ali na drugim jezicima. Tako napredujemo svi brzo ka emigraciji dok je nekakva ideja nemogućih rešenja uvek kao smak sveta. Da li nam treba još decenija i vekova da razumemo da smo svi mi samo ljudi koji treba da razmene iskustva i da omoguće otvaranje puta progresu, ili se još gledamo kao da smo u prašumama i tvrdimo da smo bolji jedni od drugih? Ceniti nešto nije poraz, već zrelost da prihvatiš druge, i to je stanje svesti i dobar znak da nam je nešto uspelo. Ovde se više ne radi o pobedama i porazima već o spasavanju nas samih, preostalih. Prošlost ćemo rešiti kada svi budu razumeli da je ona teška, ali ne i nepremostiva, i da je to šansa da se oslobodimo prepreka koje smo sami uspešno stvarali.

Voleo bih da jednog dana vidim tu razmenu i prijateljstvo jer bi to značilo da ovde ima života. Voleo bih da jednog dana, recimo, vidim da moj rodni grad poseti Novak Đoković, koji priča deci kako je on uspeo. Voleo bih da vidim Nemanju Radulovića kako svira perfektno svoju violinu u Prizrenu ili nekom drugom gradu. Voleo bih da vidim koncert Škeljzena Dolija, člana Bečke filharmonije, na trgu u Novom Sadu gde je nekada naučio deo toga što zna. Razmena inovacija, ideja, kreativnosti, robe i ideja, festivala, studenata i drugih stručnjaka. To bi značilo da smo postigli neki standard pune normalizacije i shvatanja da će to i nama doneti neki bolji život kao ljudima. Znam da to svima nama zvuči bajkovito i nemoguće, možda nekima to odgovara pa pljuju i vrište zbog dva peškira koji na kraju krajeva zajedno predstavljaju samo znak prijateljstva mojih prijatelja Srba koji su se lepo proveli na moru i ništa drugo, pa su to slikali i u Beogradu. Svestan sam da to nije pravilo. Kažem da se ipak stvari dešavaju među svima i one postoje nezavisno od toga koliko mi njih krijemo ili ne. Komunikacija je ključ svakog rešenja i bez toga ne može. Naše patnje su tu i uvek će biti tu. U mnogo čemu se verovatno nikad nećemo složiti i za neke ću biti "Šiptar Idro" zauvek, ali verujem da ti ljudi koji prete batinama nisu svesni da povređuju i sebe. Mi smo ljudi koji imaju potrebu za nečim normalnim i brzo ćemo se razumeti. Agonija je loša i život u neizvesnosti je sličan za sve Balkance, od nemaštine, redova, spore administracije, stagniranja i problema, i na svim našim jezicima "inat" ima isti smisao. Ratovali smo i borili se jedni protiv drugih. Ali jedino što do sad nismo probali jeste da nađemo ravnotežu i smatramo jedni druge ravnopravnim, da poštujemo, saslušamo, prihvatimo, sažaljevamo i saosećamo sa drugim ljudima. Jedino što nismo probali jeste prijateljstvo. ¶

IDRO SEFERI

Stvarnost u krivom ogledalu

Vest o "incidentu na Savskom trgu", koju su prvi objavili "Kurir/Informer", o tome da su u četvrtak uveče "podivljali migranti napali vozača autobusa" na liniji 860 Beograd–Obrenovac tek je najnovija u moru lažnih vesti koje su se pojavile kako u domaćim tako i u regionalnim medijima od početka izbegličke krize 2015. godine. Ipak, odgovorni za njihovo širenje ostaju ispod radara REM-a i onih koji prate poštovanje Kodeksa novinara Srbije

Tekst pod naslovom "Umalo incident. Horor na liniji 860 za Obrenovac: Migranti vozačima prete odsecanjem glave?! Napad snimili preplašeni putnici (VIDEO)" osvanuo je 30. avgusta u "Kuriru", dok je tekst sličnog sadržaja pod naslovom "(VIDEO) Podivljali migranti napali vozača autobusa za Obrenovac! Incident snimili preplašeni putnici! "Ovakvim ponašanjem se zahvaljujete Srbiji?!" objavljen istog dana u "Informeru". Kako "Kurir" javlja, "šokirani putnici" u četvrtak uveče "snimili su kako grupa migranata pokušava da uđe u autobus bez plaćene karte". "Telegraf" je otišao i korak dalje, pa je u vest sa naslovom "Pretio da će mu prerezati grkljan" dodao i opis "krvničkog, ubilačkog pogleda" migranta i "gubitak svake kontrole" koji su "preplašili sve putnike". I "Kurir" i "Informer" tvrde da se slične situacije dešavaju svakodnevno: "Grupa muškaraca pokušava da uđe u vozilo, svađaju se sa vozačem i putnicima, prete, udaraju pesnicama..." "Informer" piše kako "često ne postoji način da vozač onemogući takvim putnicima da uđu u autobus". Zatim, citira "Informer" izvor potpisan kao prevoznik "Strela-UB", o čijem se autobusu radi, "nastaju drugi problemi: maltretiraju putnike, ostavljaju flaše, naprave haos u autobusu".

"Kurir" se pozabavio detaljnim opisom navodne scene nasilja: "Domaći putnici su se prepali" kada je migrant "krenuo ka autobusu", te "počeo da besni, pa su ga jedva ostali migranti zauzdali" (kao da je životinja) i "smirili da ne dođe do mnogo gorih stvari" (možemo samo da zamišljamo kakvih). U Obrenovcu se, inače, nalazi jedan od prihvatnih centara, u koji se mahom raspoređuju muškarci koji putuju sami i maloletnici bez pratnje. Iako su sva tri izdanja korektno prenela da je događaj bio na ivici incidenta, naslov u "Kuriru" pominje napad na vozača, bez definisanja da li je napad bio verbalni ili fizički. Uz tekst je objavljen i prateći snimak, linkovan sa Lokalnih novina Obrenovac, u trajanju od svega 38 sekundi. Na snimku se vidi kako grupa migranata ispred autobusa zadržava jednog od članova grupe koji maše rukama. Međutim, kamera nije zabeležila bilo kakvo udaranje po vozilu niti gestikulaciju koja bi ukazivala na pretnju klanjem ili odsecanjem glave.

ŠTA SE ZAPRAVO DOGODILO

Kako su za "Vreme" objasnili iz preduzeća "Strela-UB", incidenti se zaista povremeno dešavaju. Iz kompanije navode da je grupa migranata pre dve godine kamenovala jedan od njihovih autobusa i "polupala ga". Međutim, kaže prevoznik, daleko od toga da se slične situacije dešavaju svakodnevno. "Osim tog incidenta, nismo imali problema, a naši autobusi su opremljeni kamerama", kaže autoprevoznik. Kako je nadređenima preneo vozač "Strele-UB", sukob između migranata i grupe lokalnih momaka prošlog petka počeo je još na stajalištu, jer su migranti "dobacivali nekim devojkama". Kada su pokušali da uđu u autobus, grupa lokalaca im nije dozvolila. "Što se tiče naše firme, vozačima je naređeno da primaju sve putnike, ali ne možemo uvek da znamo šta se dešava na terenu", navode iz "Strele-UB". Na pitanje našeg lista o tome da li je istina da migranti ne kupuju karte, prevoznik navodi da to u većini slučajeva jeste istina, ali da to važi i za domaće putnike. "Oni su to videli od naših ljudi koji se voze bez karte i brzo su se uklopili u to", ocenjuju iz kompanije i navode da je vozačima "naređeno da primaju sve putnike i da im ne traže kartu – ko plati plati, ko neće nema veze". "Njima je država dozvolila da se voze, šta mi tu možemo", smatra prevoznik.

Prema podacima Komesarijata za izbeglice i migracije, u Srbiji trenutno boravi nešto manje od 3000 izbeglica i migranata. Četvrtinu čine deca. Od kada je tzv. balkanska ruta zatvorena u martu 2016. godine, uz uvođenje oštrih bezbednosnih mera koje čuvaju granice EU sa Srbijom i pojačane mađarske i hrvatske granične patrole, mnogo ljudi ostalo je "zaglavljeno" u Srbiji. Neki ovde borave već više od tri godine. To je pogotovo slučaj sa porodicama, kojima je teže da sa krijumčarima pređu granicu, pritom uz velike rizike. Setimo se samo slučaja male Madine, šestogodišnje devojčice koja je u decembru 2017. u pokušaju da sa majkom, braćom i sestrama pređe hrvatsku granicu nastradala nakon što je porodica vraćena iz Hrvatske. Madinu je kod Tovarnika pregazio teretni voz, a sahranjena je nekoliko dana kasnije u Šidu. Porodica je, kako je za "Vreme" potvrdila advokatica Sanja Bezbradica, već mesecima u procesu tužbe protiv granične policije Republike Hrvatske pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu.

"MIGRANTSKO NASILJE"

Povezana ubistva dvojice maloletnih Avganistanaca koja su se dogodila u Beogradu početkom juna ove godine ponovo su pokrenula pitanje nasilja među populacijom izbeglica i migranata. Naime, desilo se da je maloletnik Avganistanac napao nožem svog sunarodnika u blizini autobuske stanice u Beogradu. Poči-

NIJESVAKODNEVNA POJAVA:
Sukob migranata i vozača autobusa
Foto: facebook.com

Kodeks novinara Srbije

Da bi se govorilo o tome da li su "Kurir", "Informer" i "Telegraf" u ovom slučaju narušili novinarski kodeks, dovoljno je pogledati prvi član prvog poglavlja Kodeksa novinara Srbije: "Obaveza je novinara da tačno, objektivno, potpuno i blagovremeno izvesti o događajima od interesa za javnost, poštujući pravo javnosti da sazna istinu i držeći se osnovnih standarda novinarske profesije."

nilac je ubrzo i sam postao žrtva – izboden je u šumi u blizini prihvatnog centra u Krnjači. Komesarijat za izbeglice i migracije je tim povodom saopštio da je slučaju prethodilo "višemesečno maltretiranje", te je skrenuo pažnju da su se ubistva desila unutar kulturološki specifične zajednice, u kojoj postoji koncept krvne osvete. "Većina ubistava koja su se desila odnosila su se na maloletnike bez pratnje ili odrasle muškarce koji putuju sami. To su interna razračunavanja", objašnjava za "Vreme" menadžerka Društvenog centra ADRA Jelena Ilić. Ona navodi da među migrantskom populacijom postoje ljudi koji su tu godinama i zahvaljujući kojima opstaje krijumčarski lanac. "Te ljude pre svega deklarišemo kao kriminalni milje iako su i oni takođe izbeglice", navodi Jelena Ilić i primećuje da, kada se radi o nasilju i crnoj hronici, u mnogim do sada plasiranim medijskim sadržajima nije bilo jasnog razgraničenja između ove dve stvari.

"Smatram da su ovakvi naslovi najčešće stvar pompeznosti, kao i opisi koji uz njih idu", kaže Jelena Ilić, koja sa izbeglicama i migrantima radi od 2015. godine. "Postoje stereotipi koji se mešaju sa strahom od nepoznatog, a kao rezultat imamo nagađanja u štampi – ako se ne zna ko je šta uradio, to se pripisuje migrantima", zaključuje ona. Kada je u pitanju stopa kriminaliteta, ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović od početka izbegličke krize ističe da je stopa kriminaliteta u stalnom padu: u prvih devet meseci 2016. bila je manja za 5,4 odsto u odnosu na isti period prošle godine. U septembru 2017. pala je za skoro 9 odsto. U decembru prošle godine ministar je obavestio javnost da stopa kriminaliteta "pada prema svim pokazateljima".

Međutim, poplava lažnih vesti ne jenjava. U februaru ove godine portal Dnevna gazeta objavio je godinu dana staru vest o devetnaestogošnjoj Šveđanki koju je seksualno uznemiravao nepoznati muškarac, uz dodatak da je napadač bio migrant. Vest se brzo proširila društvenim mrežama. Dezinformaciju je razotkrio FakeNews tragač, novosadski portal koji se bavi dekonstruisanjem lažnih vesti. "Kada su u pitanju lažne vesti o izbeglicama i migrantima, možemo da razlikujemo barem dve vrste: jedne nastale lošim prevođenjem, nepažnjom, površnošću i neznanjem, i druge koje su patvorene vesti – namerno kreirane kao lažne, bilo sa namerom da izazovu paniku ili navuku lajkove i klikove", priča za "Vreme" Lazar Čovs, pomoćnik glavnog urednika na portalu. "Patvorene su opasnije jer iza njih stoji agenda."

Najsvežiji primer toga kako lažne vesti ne samo da se prelivaju u realnost i izazivaju revolt stanovništva nego prelaze i državne granice, jeste aktuelni slučaj u BiH. U julu ove godine, lokalne vlasti Bosanskog Petrovca usvojile su Rezoluciju kojom traže da se odustane od izgradnje prihvatnog centra u srpskom povratničkom naselju Medeno Polje. Centar se planira na privatnom imanju, gde bi zakup plaćala Međunarodna organizacija za migracije. Srpsko izdanje "Informera" iskoristilo je priliku da na račun ove odluke objavi tekst "Iskoristio tuđu nesreću! Pakleni plan predsednika SDA! Bakir naseljava Avganistance u srpske opštine! Hoće tako da protera naš narod iz BiH", u kojem piše da "lider SDA Bakir Izetbegović planira da naseli na hiljade migranata iz Avganistana, Sirije i drugih zemalja u srpska sela u BiH. On tako želi da zaplaši i protera preostale Srbe iz delova BiH u kojima su oni van Republike Srpske još u većini." Podsetimo, stanovnici Šida i Sombora već su tražili izmeštanje prihvatnih centara iz svojih mesta. U Somboru tada su kao razlog naveli napad migranata na dvanaestogodišnju devojčicu. Ispostavilo se da je u pitanju lažna vest. Aktivistkinja i novinarka Nidžara Ahmetašević u razgovoru za naš list ističe da lažne vesti otežavaju napore koje država ulaže u integraciju onih koji su došli, dobili azil i počeli novi život. (Prema podacima Beogradskog centra za ljudska prava, od početka izbegličke krize 2015. odobreno je 137 azila i subsidijarnih zaštita, prim. aut). "Zato je bitno na svaki način se potruditi razotkriti ne samo lažne vijesti, nego i one koji ih pišu i one koji su nalogodavci", ocenjuje Ahmetašević.

Nažalost, vesti koje se tiču izbeglica i migranata, kao marginalizovanih grupa u našem društvu, za sada ostaju ispod radara kako REM-a tako i onih koji prate poštovanje Kodeksa novinara Srbije.¶

JOVANA GEORGIEVSKI

Nacionalizam je naša sudbina

"Ako srpski političari i razumeju izbegličku populaciju, za Srbe koji su ostali da žive u Hrvatskoj mislim da nemaju dovoljno senzibiliteta. Štoviše, ponekad mi izgleda da ih smatraju nacionalnim izdajnicima, onima čije postojanje kvari tezu o tome da u Hrvatskoj više nema Srba, i da sa Hrvatima nije moguće živeti i raditi u miru. Tako da se Srbi koji danas žive u Hrvatskoj često osećaju pritisnuti sa obe strane i sa zebnjom gledaju na svako zaoštravanje odnosa između Beograda i Zagreba"

Politikolog Dejan Jović, profesor na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu i gostujući profesor na beogradskom FPN-u, doktorirao je 1999. na čuvenoj Londonskoj školi ekonomije (LSE), a dugi niz godina radio je i kao predavač na škotskom univerzitetu u Stirlingu. Ekspert je za međunarodne odnose i bezbednost, kao i za međunacionalne i međudržavne odnose na Balkanu. Prošle godine, njegova knjiga *Rat i mit – politika identiteta u savremenoj Hrvatskoj* izazvala je veliku pažnju stručnih krugova u regionu, a u njoj on pokušava da odgovori na pitanja kako se u Hrvatskoj rat devedesetih pretvorio u mit i kakve su posledice takvog, mitskog pogleda na stvarnost. Dejan Jović je bio i savetnik nekadašnjeg hrvatskog predsednika Ive Josipovića, a aktivan je i u Srpskom nacionalnom vijeću. Za sebe će reći da je "i Srbin i Hrvat", veliki je kritičar nacionalizma, a sa posebnom strašću izučava predratnu Jugoslaviju i uzroke njenog raspada.

Razgovor sa Jovićem počinjemo komentarisanjem najnovijeg srpsko-hrvatskog incidenta – postavljanja "vukovarskog tenka" sa navijačkom zastavom crveno-belih na platou ispred stadiona Crvene zvezde i, reklo bi se, očekivanog odgovora Dinamovih navijača, koji su ispred svog stadiona postavili stari traktor, simbol "Oluje".

"VREME": Protekle sedmice u žiži javnosti regiona bili su – jedan tenk i jedan traktor. Stiče se utisak da se srpsko-hrvatski odnosi vrte u nacionalističkom krugu evo bezmalo već dve i po decenije koliko je prošlo od kraja rata. Kako izaći iz tog nacionalističkog kruga?

DEJAN JOVIĆ: Da bismo izašli iz tog kruga, kako ga nazivate, treba da se, pre toga, izađe iz okvira koji su stvorili takozvani dizajneri novih nacionalnih identiteta – a koji nove identitete svojih nacija u velikoj meri grade na neprijateljstvu prema drugima. Oni nastoje da ojačaju sopstvo tako što identifikuju i "pojačavaju" drugost. Žele da definišu i, potom, čvrsto odbrane granice između "nas" i "njih", što je česta pojava kod novih država. To se u Hrvatskoj, u novom hrvatskom identitetu, radi u odnosu na Srbe, premda su u zadnje vreme Srbi dobili konkurenciju u migrantima, stranim radnicima, a delomice i u ideji "Brisela", odnosno "liberalne Evrope". Naravno, Jugoslavija, iako je nema već najmanje 30 godina, ako je ikada i postojala, ostala je glavni zamišljeni neprijatelj te nove Hrvatske. Kako se izvući iz tog "kruga"? Treba prestati slaviti rat i nasilje i treba prestati priželjkivati novi, iz osvete ili zato što prethodni nije završio kako se očekivalo. Tek će potom biti donekle moguće ublažiti posledice ekstremnog nacionalizma iz devedesetih. Međutim, nisam optimista, i to iz dva razloga. Prvo, zato što nacionalizam – kao ni druge ideologije – nikada nije moguće u potpunosti poraziti. Ideologije ne nestaju, nego se samo možda primire ili maskiraju, ali su uvek tu, na "čekanju". Kao što vidimo na primeru Evrope, one deluju na principu akcije i reakcije. Porast globalizma nije iskorenio nacionalizam, kao što ni sadašnji rast nacionalizma neće uništiti globalizam: postojaće paralelno. Što je više veza između Srba i Hrvata, što se više odmičemo od rata, to je više otpora normalizaciji tih odnosa. Tako da se taj "krug" ne može jednom zauvek prekinuti. I drugo, nisam optimističan zato što je u devedesetima u Hrvatskoj nacionalizam bio pobednička doktrina, koja se pokazala veoma uspešnom. Hrvatski nacionalisti dobili su manje-više sve što su hteli, premda neki od njih žele i više od onoga što imaju, na primer to da se dodatno smanji broj Srba i manjina uopšte, jer misle da čak i sedam posto manjinskog stanovništva predstavlja neku pretnju suverenitetu Hrvatske. Ali, moglo bi se reći da je u Hrvatskoj nacionalizam tako snažan zato što je uspešan. A uspešan je zato što je tako snažan.

A kada biste pogledali unazad i procenjivali srpsko-hrvatske odnose u proteklim decenijama, mogu li se uočiti određene zakonitosti? Da li su oni bili na višem nivou kada su u dve države na vlasti bile, da ih tako nazovemo, leve političke snage?

Ne nužno, a i pitanje je koje su to "leve snage" i po čemu imaju neku "levu" politiku u pogledu nacionalnog pitanja. Naša je levica, a to se odnosi i na KPJ, odnosno SKJ, veoma mnogo koketirala sa nacionalizmom, pa je na kraju i postala glavni generator stvaranja novih nacionalnih država. Pogledajte samo koliko je bivših članova SKJ učestvovalo

Foto: Zoran Mrđa/ Fonet

u neprijateljstvima – kroz vojsku, policiju, obaveštajne službe, kroz medijski sistem, obrazovanje, pravosuđe i drugo. Tragičnost je naše situacije u tome što je i levi i desni projekat završio u nacionalizmu, tako da izgleda kao da je nacionalizam doista naša sudbina. U Hrvatskoj je SDP, dakle neka recimo "leva" stranka, bio na vlasti kada je u Saboru 2000. godine usvojena Deklaracija o Domovinskom ratu, koja traži od svih u zemlji da taj rat definišu isključivo u pozitivnom svetlu, kao odbrambeni, oslobodilački, legitiman i pravedan. SDP-ovi premijeri Ivica Račan i Zoran Milanović imali su lošije odnose sa Beogradom od Ive Sanadera, koji je dobro sarađivao sa Vojislavom Koštunicom. Sanader je bio prvi koji je uveo srpsku stranku, SDSS, u vladu, i to na nivou potpredsednika vlade, što se dosad nije ponovilo. Tako da ne bih mogao da generalizujem. Bilo je nekoliko dobrih perioda i nekoliko loših u tim odnosima. Uz ovaj već pomenuti, dobar je bio i odnos između Ive Josipovića i Borisa Tadića, ali je kratko trajao jer je u Srbiji već 2012. pobedio Tomislav Nikolić, a u Hrvatskoj je – nakon zaključenja ugovora o ulasku u EU 2011. i nakon oslobađajućih presuda Gotovini i drugima 2012. – došlo do renesanse nacionalizma. Sa Nikolićem, kao i sa Aleksandrom Vučićem, u Hrvatskoj je svakom političaru bilo i ostalo teško surađivati jer u Hrvatskoj vlada diskurs o "Domovinskom ratu" kao o alfi i omegi celokupne hrvatske istorije, sadašnjosti i budućnosti. U tom diskursu, Nikolić i Vučić mogu biti samo oličenje drugosti, onoga što se u Hrvatskoj naziva "velikosrpskom agresijom". Šta god rekli ili uradili, odnosi će biti ili loši ili nikakvi. Naravno, bolje nikakvi nego sve lošiji, pa pozdravljam politiku koja se u teorijama spoljne politike naziva *quietism*: politika ćutljivosti. Bolje je da imamo period bez događaja nego svakodnevno novo zaoštravanje.

Kakva je razlika – iz pozicije manjina – između HDZ-a Tomislava Karamarka i ovoga današnjeg, koji personifikuje premijer Plenković?

Karamarko je HDZ, a time i celokupnu Hrvatsku, pomaknuo udesno i to pre svega otvarajući pitanje odnosa prema Srbima, davno pokopanoj Jugoslaviji i još davnije sahranjenom "komunizmu". Otvorio je vrata HDZ-a onima koji su dotad bili smatrani marginalcima i redikulima. Rekao je da nikada više HDZ neće koalirati sa SDSS-om, jer je takva koalicija sramotna i ponižavajuća. Bio je zaštitnik politike koja "branitelje" (ratne veterane iz zadnjeg rata) stavlja iznad zakona, kao da se na njih zakoni ne odnose ili barem ne bi trebalo da se odnose u svemu, jer su oni zaslužni za stvaranje države. Srećom, nije mogao sam da formira vladu, pa su njegovi planovi bili ograničeni dejstvovanjem koalicijskih partnera, kao što su onaj danas već zaboravljeni slučajni premijer Tihomir Orešković i Most. Zato su mnogi videli Plenkovića kao novu nadu i dočekali ga sa olakšanjem. Za razliku od Karamarka, koji je idealan kandidat za stvaranje i održavanje jedne ideološki podeljene Hrvatske u kojoj on i ne pokušava da bude premijer svima nego samo većini – Plenković nastoji da ideološke podele ostavi sa strane i zato ih ignoriše, čak i onda kad mu one priđu na 20 centimetara. Pravi se da ih ne vidi i nada se da će same od sebe nestati. On živi donekle »

"Što je više veza između Srba i Hrvata, što se više odmičemo od rata, to je više otpora normalizaciji tih odnosa. Tako da se taj 'krug' ne može jednom zauvek prekinuti"

u nekoj svojoj, paralelnoj stvarnosti, pa negira da učestali incidenti prema Srbima imaju ikakve veze sa celinom odnosa u društvu, ili – da baš i nema tako mnogo "incidenata" kao što su povici "Ubij Srbina" ili "Za dom – spremni!", ili vandalizovanja spomenika partizanima i drugo. Istovremeno, nema baš mnogo partnera za kreiranje "centra". Pokušao je sa HNS-om, koji se na tom pitanju raspao, pa sa manjinama, koje su i najsnažniji kritičari vlade i njeni najlojalniji podržavatelji. Najlogičnije bi bilo da pokuša da stvori veliku koaliciju u kojoj bi zajedno sa SDP-om možda mogao imati i dvotrećinsku većinu, a HDZ bi je predvodio. SDP to zasad neće, a Plenković zasad ne mora. Dakle, sa jedne strane, Plenković je bolja opcija od Karamarka, ali na kraju bi se moglo desiti da mu – u nedostatku partnera i zbog odmetništva ovih koji su desnije od njega u njegovoj partiji i drugim grupama na toj strani politike, kao i zbog politike ignorisanja onoga što mu se dešava i svođenja svega na pojedinačne incidente – desnica diktira politiku.

Da li u tom kontekstu možemo posmatrati i činjenicu da se predsednik Samostalne demokratske srpske stranke (SDSS) Milorad Pupovac sve češće nalazi na meti različitih napada iz ekstremističkih krugova?

Da. I ove nove napade na Milorada Pupovca treba sagledavati u tom okviru: Plenković zna da su to napadi i na njega, da je to pokušaj da se uzdrma njegova koalicija sa glavnom strankom Srba u Hrvatskoj, SDSS-om, kao i da je to napad na njegovu politiku "snažnog centra", jer polarizira Hrvatsku, na što je i sam upozorio pre nekoliko dana. Ali, lako se i sam pridružio tim napadima, možda zabrinut da bi inače oni mogli eskalirati protiv njega lično. Političari se često ponašaju baš tako. Oni pokušavaju da zajašu tigra nacionalizma verujući da ga se može pripitomiti i kontrolisati. Do neke mere je to moguće, ali tigar ostaje tigar i ne može ga se pretvoriti u goluba.

Aleksandar Vučić je u nekim zapadnim krugovima tretiran kao neko ko će unaprediti regionalnu stabilnost. Međutim, čini se da je retorika u javnosti, kada govorimo o srpsko-hrvatskim odnosima, veoma slična devedesetim godinama, a više nego zabrinjavajuće izjave dolaze i iz samog političkog vrha Srbije. Podsećam i na sve češće incidente. Da li su se odnosi u poslednje vreme zaoštrili ili je to samo utisak?

Ako je i dočekan kao faktor regionalne stabilnosti, to se moglo odnositi eventualno na rešavanje pitanja Kosova, a ne na odnose sa Hrvatskom. Mislim da srpski političari ne poznaju dovoljno Hrvatsku ni Hrvate, pa ni Srbe koji sada žive u Hrvatskoj, a koji su prilično drugačiji – po političkim stavovima, očekivanjima i odnosu prema Zagrebu, ali i prema Beogradu – od Srba iz Hrvatske koji su izbegli u Srbiju. O tom unutrašnjem odnosu između Srba koji su ostali i Srba koji su otišli iz Hrvatske tek treba provesti adekvatna istraživanja, ali već sada mogu reći da su podele koje su nastale u devedesetima, i dalje velike. Moglo bi ih se uporediti sa podelama između Italijana koji su proterani ili su "dobrovoljno" otišli iz Istre i Dalmacije nakon Drugog svetskog rata i onih Italijana koji su odlučili ostati u tadašnjoj Jugoslaviji. Ratovi ne svađaju samo narode međusobno, nego i pojedine grupe unutar istog naroda. Ako srpski političari i razumeju izbegličku populaciju, za Srbe koji su ostali da žive u Hrvatskoj mislim da nemaju dovoljno senzibiliteta. Štaviše, ponekad mi izgleda da ih smatraju nacionalnim izdajnicima, onima čije postojanje kvari tezu o tome da u Hrvatskoj više nema Srba, i da sa Hrvatima nije moguće živeti i raditi u miru. Tako da se Srbi koji danas žive u Hrvatskoj često osećaju pritisnuti sa obe strane i sa zebnjom gledaju na svako zaoštravanje odnosa između Beograda i Zagreba.

A kako se u Hrvatskoj danas gleda na Srbiju i na Vučića? Da li nekima

“S obzirom da se u Hrvatskoj i dalje slavi mit o ‘Domovinskom ratu’ u kojem su Srbi tretirani kao okupatori i agresori, kao oni koji nisu hteli da samostalna Hrvatska postoji, dakle, manje-više kao neprijatelji, tako se gleda i na savremenu Srbiju kojoj je na čelu ličnost koja je u devedesetima bila član SRS-a. Kako biti prijatelj sa neprijateljem? Istodobno, nemoguće je biti prijatelj sa onima koje u javnom diskursu nazivate ustašama. Ako sve Hrvate tretirate kao ustaše, a taj diskurs je široko rasprostranjen u Srbiji, pre svega u medijima koji nisu sasvim odvojeni od vlasti, kako možete očekivati da budete sa njima prijatelji”

odgovara ovakav političar, u smislu duplih pasova koji nacionalistički političari znaju da izvode, onako kako to recimo u BiH često rade?

S obzirom da se u Hrvatskoj i dalje slavi mit o “Domovinskom ratu” u kojem su Srbi tretirani kao okupatori i agresori, kao oni koji nisu hteli da samostalna Hrvatska postoji, dakle, manje-više kao neprijatelji, tako se gleda i na savremenu Srbiju kojoj je na čelu ličnost koja je u devedesetima bila član SRS-a, i koja je u koaliciji sa strankom koju je tada vodio Slobodan Milošević. Hrvatska samu sebe gleda kroz prizmu devedesetih, pa tako gleda i druge. Sve dok postoji taj diskurs, a on će se još dugo održati, nije moguće imati dobre odnose sa Srbijom, jer je nelogično da budete prijatelj sa nekim koga u javnom prostoru nazivate agresorom i okupatorom. Kako biti prijatelj sa neprijateljem? Istodobno, nemoguće je biti prijatelj sa onima koje u javnom diskursu nazivate ustašama. Ako sve Hrvate tretirate kao ustaše, a taj diskurs je široko rasprostranjen u Srbiji, pre svega u medijima koji nisu sasvim odvojeni od vlasti, kako možete očekivati da budete sa njima prijatelji? U tom smislu, nacionalisti su korisni jedni drugima jer stalno stvaraju “povode” jedni drugima. Ranije pomenuti Karamarko postao je predsednik HDZ-a istog dana, samo nekoliko sati kasnije, kad je u Srbiji na predsedničkim izborima pobedio Tomislav Nikolić, 20. maja 2012. Ne kažem da on to ne bi postao da je pobedio i Tadić, ali je sigurno dobio jedan broj glasova i zato što se tamo pojavio Nikolić, koji je mogao bolje da posluži za kreiranje slike o opasnostima koje dolaze s istoka. Nacionalistička Hrvatska bila je daleko više zabrinuta u onom kratkom periodu od 2010. do 2012, kada je Ivo Josipović imao dobre odnose sa Borisom Tadićem, jer Tadića se nije moglo tek tako lako svrstati u okvire koje predviđa diskurs o Srbima trajnim neprijateljima. I danas su više zabrinuti zbog Pupovca, pa ga pokušavaju predstaviti kao nekog agresora i “velikosrbina”. U vizuri hrvatskog nacionalizma svi Srbi su uvek na drugoj strani. Nacionalisti ne vide, naime, neke “dve Srbije” – ili, obrnuto, “dve Hrvatske” – takve finese ignorišu. Jednostavno ne veruju da ima Hrvata i Srba koji žele da ta dva naroda budu prijatelji. I ne žele takve.

Kakve se posledice mogu očekivati ako se nastavi sa pogoršavanjem srpsko-hrvatskih odnosa?

Što se tiče Hrvatske, oni je zarobljavaju u situaciji stalnog “vanrednog stanja”, u kojoj još nije u potpunosti napustila rat. Neverovatno je sa koliko se energije obnavljaju ratne priče svakoga dana. Dovoljno je gledati programe javne televizije pa se zapitati u kojoj godini živimo: u 1995, 1945. ili 2019? Dakle, posledice već sada snosi hrvatsko društvo kao takvo, jer nikako da započne sasvim mirnodopski život. Za Srbiju, posledice loših odnosa biće značajne samo ako ona i dalje bude htela, i to po svaku cenu, da postane članica Evropske unije. U tom slučaju Hrvatska može stvarati probleme Srbiji. Van toga, ne. Srbija danas ima druge spoljnopolitičke prioritete, kao što su: potreba za destigmatizacijom u međunarodnoj areni, rešavanje pitanja suvereniteta i celovitosti zemlje, donekle čak i pitanje odnosa u Bosni i Hercegovini koji se mogu reflektovati na samu Srbiju, pitanje odnosa snaga na evropskim periferijama i drugo. Hrvatska joj nije u fokusu, osim po ovom jednom pitanju. Ni Srbija Hrvatskoj ne bi trebalo da bude u fokusu, uostalom, i njeni političari tvrde da su otišli sa Balkana, da žele da se bave drugim pitanjima, na primer pitanjem stvaranja vertikale Jadran–Baltik i Baltik – Crno more, u okviru inicijative Tri mora, ili pitanjem ulaska u šengenski prostor i prihvatanja evra, ili slično. No, izgleda da Hrvatsku mit o Domovinskom ratu ometa u sprovođenju bilo kakve druge spoljne politike osim one koja bi obnavljala neprijateljstva sa Srbijom. Šteta.

A kako se “incidenti” poput ovog tenka, ali i način izveštavanja o Hrvatima i Hrvatskoj u glavnim medijima u Srbiji (“ustaše” su, kako ste rekli, postale ponovo odomaćen termin za Hrvate) odražavaju na položaj srpske manjine u Hrvatskoj?

Ne pomažu. Štete.

A kada biste uporedili položaj Srba u Hrvatskoj i Hrvata u Srbiji, šta biste istakli kao sličnost, a šta kao razliku?

Razlike postoje, ali su i jedni i drugi prilično stradali u devedesetima. Taj rat bio je usmeren pre svega prema manjinama i prema Jugoslovenima, koji su u potpunosti nestali iako ih je, u Hrvatskoj i Vojvodini posebno, bilo više nego što danas ima svih pripadnika manjinskih nacija u Hrvatskoj zajedno. Sa zabrinutošću zato gledam na svaki pokušaj uznemiravanja Hrvata u Srbiji, a drago mi je kad vidim da razvijaju svoje institucije i svoj identitet na način koji pomaže da se opet stvore bratski i prijateljski odnosi dva naroda. Drago mi je kad vidim table na javnim mestima u Vojvodini na pismima i »

Fenomen novosti

Sadašnja političko rukovodstvo Srba u Hrvatskoj odlikuje liberalan imidž. List koji izdaje Srpsko nacionalno vijeće ("Novosti") jedan je od najboljih nedeljnika u regionu, takoreći naslednik čuvenog "Ferala". Kako je došlo do toga?

Tako što to rukovodstvo, koje već 25 godina predvodi Milorad Pupovac, s pravom zaključuje da je liberalni, slobodarski karakter Hrvatske kao društva i kao države uslov za povećanje prava, sigurnosti i slobode srpske zajednice u Hrvatskoj. Odnos Hrvatske prema Srbima iz Hrvatske pokazuje kakvo se društvo gradi u toj zemlji. U tom smislu, kada smo na nedavnim evropskim izborima postavili pitanje: "Znate li kako je biti Srbin u Hrvatskoj?", mi smo pojam Srbin tretirali i kao metaforu za sve koji su u manjinskom položaju, koji osećaju i vide da ne mogu dovoljno slobodno izraziti što misle i osećaju jer će im neki "dežurni" čuvar tekovina prethodnog rata prilepiti etiketu da nisu dovoljno lojalni Hrvatskoj. "Novosti", osim toga, pokazuju da ima mnogo onih u Hrvatskoj koji su na našoj strani, a ne na strani nasilnog nacionalizma. Tamo pišu ljudi raznih nacionalnosti, vrhunski autori, novinari i drugi, pridonoseći time ne samo integrisanju društva preko etničke barijere koju nacionalisti postavljaju nego i tome da srpska zajednica pokaže da može sve što mogu i drugi, a i više od toga. Da bismo bili jednaki, moramo biti izvrsni u svemu. To su "Novosti". To isto uradićemo sa naučnim časopisom "Tragovi", koji smo prošle godine pokrenuli, kao i sa istraživačkim aktivnostima koje provodimo i planiramo u srpskoj zajednici.

jezicima svih naroda i manjina, kao što je slučaj i sa Italijanima u Istri, ali ne i u Vukovaru. Drago mi je kada vidim da igraju fudbal mladi Hrvati iz Srbije i Srbi iz Hrvatske, bez ikakvog incidenta i sa mnogo poštovanja. Tako treba. Nije lako, ali je časno i vredno svake podrške.

U jednom intervjuu ste rekli: ko neće Evropljanina za brata, imaće drugoga za gospodara. Kada pogledate sadašnju unutrašnju i spoljnu politiku Srbije i odnose sa Rusijom i Kinom, da li je Srbija bliža EU ili "drugim gospodarima"?

Iako se u unutrašnjoj politici prilično stigmatizuje period vladavine Demokratske stranke, mislim da u spoljnoj politici Srbija i dalje sledi *de facto* politiku "četiri stuba", pokušavajući balansirati između SAD, Kine, Rusije i Evropske unije. To je i logično, s obzirom da EU ne pokazuje dovoljno "ljubavi" prema Srbiji i ostalim zemljama koje se kandiduju za članstvo. Kao što znate, ja godinama kritikujem EU zbog toga, jer smatram da dugo čekanje na članstvo ne čini zemlje boljima nego lošijima, i u demokratskom pogledu i u pogledu bezbednosti i samopouzdanja, koje je nužan uslov za konstruktivno delovanje u međunarodnoj zajednici. Ali, strah od drugosti, od Balkana kakav je u glavama onih koji odlučuju o njemu u drugim zemljama, kao i porast nacionalizma u nekim zemljama članicama EU, sprečava da se desi takav zaokret. Opet: šteta.

"Nacionalisti su korisni jedni drugima jer stalno stvaraju 'povode' jedni drugima"

U EU imamo i Mađarsku, u kojoj stoluje Orban, primer autoritarnog, ksenofobnog, nacionalističkog vođe, koji vlada, između ostalog, i gušenjem medijskih sloboda. Nažalost, ni neke druge zemlje istočne Evrope u tom smislu nisu bolje. Da li uspon nacionalizama, totalitarizama, nedemokratskih procesa može ugroziti EU?

Donekle. Orban jeste takav kakvim ste ga opisali, ali je i pragmatičan tako da dobro zna da izlazak iz EU nije u interesu Mađarske. Nije krenuo stopama Bregzita, dosad najveće "pobede" jednog nacionalizma – i to engleskog, ne toliko britanskog – nad idejom Evrope. Ta "najveća pobeda" je istovremeno i najveći poraz nacionalizma, a to će biti još i više kad stvarno izađu. Na neki način, Bregzit je naveo mnoge koji su taman zakoračili na put "suverenizma", kako to danas zovu pokušavajući izbeći stari i stigmatizovani pojam "nacionalizam", da još jednom razmisle. Kao što je nacionalizam nemoguće iskoreniti tako da on nestane, tako je nemoguće iskoreniti i antinacionalizam, koji se u Evropi ispoljava pre svega kroz ideju – ne toliko praksu – Evropske unije. Jedni druge stalno ugrožavaju, nacionalisti i antinacionalisti, suverenisti i Evropljani, ali u tome i jeste smisao političkog pluralizma. Što se tiče Orbana, rekao bih da on, uz sve svoje mane, ima za Srbiju jedan koristan stav, a to je da podržava brz ulazak Srbije u EU. A osim toga, za mađarsku zajednicu u Srbiji, kao i za srpsku u Mađarskoj, veoma je dobro da postoje prijateljski odnosi Beograda i Budimpešte.

Za kraj: čini se da se ceo svet kreće u jako lošem smeru. Kada pogledamo Trampa, Borisa Džonsona, spomenutog Orbana, Putina... – neumitno nam se bude strahovi... Ima li ipak nade za nas?

To je večno pitanje, ima li nade. Odgovor ću stoga posuditi od Miroslava Krleže, nadajući se da će nove generacije vaših čitatelja razumeti, iako verovatno u školi ne uče kajkavski. "Nigdar ni tak bilo da ni nekak bilo, pak ni vezda ne bu da nam nekak ne bu." Dakle, biće već nekako. Kad je reč o pitanjima politike velikih sila, mali narodi tu ne mogu mnogo učiniti, osim da prate trendove i da probaju da izbegnu najlošije posledice. Moja nada vezana je uz to da će se međunarodni poredak, u ovom ili onom obliku, ali ipak kao poredak, održati. A strah – uz to da neće, jer je prošli put kada je međunarodni poredak kolabirao, u našim krajevima došlo do haosa i anarhije, a onda i do logične posledice toga, a to je rat. Nismo mnogo odmakli od hobsijanskog zaključka da je u stanju anarhije moguć rat svih protiv sviju. Nismo mnogo naučili iz prethodnih ratova, nažalost: slavimo ih umesto da ih osudimo i zbog njih žalimo. Zato se nadam da će barem snaga međunarodnih aktera biti takva da nam onemogući nasilje koje, nažalost, mnogi priželjkuju i kojem se nadaju. Ako međunarodni poredak kolabira, bilo tako da se EU raspadne, a ne stvori ništa drugo što bi ograničavalo suverenost malih nacionalističkih država, bilo tako da se velike sile jednostavno povuku odavde i prepuste sve domaćinima – bojim se da nam sledi novi krug neprijateljstava. Treba da radimo na tome da se to ne desi. ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

LAZAR DŽAMIĆ

Brend Evropa (9)

Upravljanje brendovima i lekcije za budućnost Evrope

Ono što zovemo kulturom jedne teritorije, njenim kognitivnim modelima, jeste kombinacija narativa koji se u velikoj meri upijaju i kroz simboličke sfere medija, muzike, filma i umetnosti

Šta god Brend EU pokušava (i još više, što trenutno ne pokušava) otežano je nepostojanjem ekvivalenta osobe i tima koje svaki dobar brend ima: brend menadžera i brend saveta. Većina EU napora je sada raštrkana, lokalna, nekoordinisana i nepovezana, nasuprot konkurenciji koja deluje kao da je sav njen smisao postojanja u negiranju vrednosti Brenda EU.

Fokus bi doneo dubinu, širinu i dugoročnost planiranja.

Uzmimo budžet. EU je vrlo zapušten brend, komunikaciono. Vodeći svetski brendovi godišnje odvajaju 2–5 odsto od ukupnog prihoda za upravljanje percepcijom; totalne marketing investicije idu i do 8 odsto. Samo jedan desetohiljaditi deo godišnjeg EU BDP-a iz 2018. (dakle, jedna desetina jednog promila), daje godišnji budžet od 1,8 milijardi evra. To je dovoljno za fantastičnu, kako to Švedani zovu, "psihološku odbranu". Trenutno, EU za svoja tri mala tima za stratešku komunikaciju odvaja samo 1,1 milion evra – dovoljno za jednu solidnu kampanju za napolitanke.

Panevropski program komunikacione pismenosti je drugi primer. Potreban je od osnovne škole pa nadalje, posebno u saradnji sa vladinim institucijama, nevladinim organizacijama, profesionalnim medijima i marketing profesionalcima. Svi zajedno bi otkrili haubu u kojoj se krije moderna propagandna mašina. Najveća svetska epidemija današnjice je "nepismenost pažnje". Frapantno je da mi ni u školi, ni kasnije, nemamo trening za racionalniju alokaciju ovog izuzetno ograničenog resursa. Nepismeni smo za psihološke mehanizme koje razne industrije, mediji i drugi skriveni interesi koriste da bi manipulisali našim evoluiranim perceptivnim i kognitivnim mehanizmima.

Sam civilni sektor bi ovde mnogo naučio. Vrlo malo njih zna kako se pravi jača, emotivnija i rezonantnija komunikaciona strategija. Najveći deo projektnih budžeta, posebno na Balkanu, je protraćen jer ne postoji veština da se projekti komunikaciono emocionalizuju i tako organski dođu do šire publike. Civilni sektor, incestuozno, uglavnom priča međusobno, jezikom programskih politika.

Zatim, regulativa. Brand EU pravni okvir za empatičku komunikaciju kasni za praksom oko 30 godina. Glavna pravna odbrana globalnih platformi je u takozvanoj "sigurna luka" (*safe harbour*) proviziji: da se platforme ne tretiraju kao mediji, koji su upoznati sa svojim sadržajima, već kao neutralna mesta komunikacione demokratije gde je svaki korisnik odgovoran za svoje. To više nije tačno ni za platforme, ni za agresivne propagandne službe koje ih koriste.

Konačno, jedna stvar koju bi Brend EU *mogao* da pozajmi od Brenda USA, uprkos negativnim asocijacijama. Moderni svet i manipulativno posredovanje naše stvarnosti kroz ekrane to zahteva. Ono što zovemo kulturom jedne teritorije, njenim kognitivnim modelima, jeste kombinacija narativa koji se u velikoj meri upijaju i kroz simboličke sfere medija, muzike, filma i umetnosti. Shvativši značaj filmskog i TV ekrana u 20. veku, Pentagon je još 1942. godine osnovao kancelariju u Holivudu, u simbiotičkoj povezanosti naglašavanja narativa koji su bili važni raznim američkim administracijama u raznim vremenima. Otuda dolaze i *Forest Gamp* i *Rambo*.

Eto novog strateškog projekta za Brend EU: stimulisati kreativne, umetničko-simboličke industrije, za inspirativnije EU priče, uprkos mračnom duhu vremena. Priče o ljudskim pravima, o raznovrsnosti, o zajedničkom kulturnom bogatstvu, o divnoj ideji zajednice naroda. Posebno nove priče, iz kojih se nazire novi, bolji "proizvod" Brenda EU i pravca u kome bi trebalo da ide.

Jer, a to globalna geopolitička mapa i dalje jasno pokazuje, Evropa je, uprkos mnogim svojim zabludama i greškama, i dalje svetla i aspirativna tačka na planeti, najpribližnije onome što zamišljamo kao "civilizovano" društvo.

U tome je ambasador sa početka ove serije bio u pravu: nama treba Evropa. Ali nam treba i novi Brend Evropa. ¶

(nastavak u sledećem broju)

OKLOPNI SUMRAK

Predstava sa tenkom i nazovioklopnim vozilom vođe zvezdaških navijačkih grupa šalje jasnu poruku svima, isto kao i u vreme Arkana – mi smo tu, država je iza nas, a vi mislite kako ćete da se ponašate

Fotografije: Marija Janković

Dečja pesmica i istoimena emisija TV Beograd iz osamdesetih "Kolariću, Paniću", dobila je svoju reinkarnaciju krajem avgusta u državno-navijačkom šouu "Tenkiću, tamiću" povodom postavljanja tenka ispred stadiona Crvene zvezde.

Postavljanje pravog tenka T-55 koga su "sveobavešteni i sveznajući" predstavnici vlasti nazvali maketom i pripisali navodnoj maštovitosti navijača zahtevalo je dozvolu bar četiri ministarstva (odbrane, unutrašnjih poslova, trgovine i spoljnih poslova) i Bezbednosno informativne agencije (BIA). Jer reč je o sredstvu za čiju prodaju i transport postoje posebne procedure. Zašto? Zato što ubojno sredstvo poput tenka može da kupi samo firma koja ima dozvolu za promet naoružanjem i vojnom opremom i mora se znati krajnji korisnik. Osim u slučaju kad se tenk iseče i prodaje "na kilo", kao furda (vojni termin za takvu vrstu trgovine).

U slučaju tenka T-55 postavljenog ispred stadiona ništa se ne zna, osim da ga je navijačima Zvezde poklonila privatna kompanija nakon kupovine na tenderu za prodaju tenkova iz kasarne u Leskovcu. Koja firma? Iz Ministarstva odbrane nije saopšteno. Zanimljivo je da se o čitavom slučaju nije jednom rečju oglasio sveprisutni ministar Aleksandar Vulin, ovlašten od svog ličnog "vrhovnog komandanta" da komentariše sve i svašta, posebno kad je region u pitanju. Umesto da sam stane ispred novinara, poturio je novoimenovanog portparola Ministarstva majora Gujanicu da medijima pošalje nemuštu pisanu izjavu u kojoj nema odgovora ni na jedno od pet osnovnih pitanja: ko, gde, kad, zašto, kako.

U Hrvatskoj su jedva dočekali da udare "zicer" i odmah postavili traktor, simbol srpskog stradalništva u "Oluji" ispred stadiona Dinama u Maksimiru. Slučajno, spontan odgovor – malo sutra. Sve to liči na tradicionalnu prećutnu koalicija vlastodržaca u Beogradu i Zagrebu pred izbore.

Sve u svemu, predstava sa tenkom i nazovioklopnim vozilom vođe zvezdaških navijačkih grupa šalje jasnu poruku svima, isto kao i u vreme Arkana – mi smo tu, država je iza nas, a vi mislite kako ćete da se ponašate. Još jedan dokaz savršene Vučićeve kontrole nad ekstremističkim grupama – juče Simo Spasić da "minira" skupove opozicije, sutra navijači, poput Bate Trlaje u vreme vladavine Slobodana Miloševića sa svojim ljudima naoružanim bejzbol palicama.

KO JE OVDE LUD

Naravno, postavlja se i neminovno pitanje: otkud taj T-55, kad su od 2012. godine tadašnji ministar odbrane Aleksandar Vučić i njegove "evet-efendije" ponavljali mantru da je bivši ministar Dragan Šutanovac i "izdajnik" Zdravko Ponoš, načelnik Generalštaba sve tenkove T-55, po nalogu Amerikanaca, pretopili u smederevskoj železari. Ispostavilo se onda da je reč o ordiniranoj laži: ne samo da Železara nema visoku peć koja može da topi tu vrstu čelika, nego i da je u vreme ministrovanja Bratislava Gašića Ministarstvo raspisalo tender za prodaju 260 tenkova tog tipa, a potom i u vreme Vulina još 26 "pedesetpetica" iz kasarne u Leskovcu. Što bi rekao ugledni vlasnik "Informera" i još ugledniji gost u jutarnjem programu televizije Pink kad god je neki pokušaj "državnog udara" u pitanju: "Čekajte, čekajte, molim vas, ko je ovde lud, a kome noge smrde?".

I onda se, kada je javnost zabrujala o tenku, oglasio i glavnokomandujući Srbije, a time i navijača Vučić, zapitavši:

PRAVNE DRŽAVE

"MAKETA" I "TAMIĆ" DR STEFANOVIĆA: T-55 i oklopnjak iz garaže ispred stadiona Crvene Zvezde

"Čemu histerija?" Potom je objasnio i da tenk nije sa ratišta u Vukovaru, kako su izvestili neki mediji. I tu sam sebi "skočio u usta" pošto su tako izvestili portali tabloida koji njega kuju u zvezde takvim tonom i patetikom da je još samo falilo da kažu kako se radi o "osveti za pobijenu srpsku nejač".

Da su to uradili navijači, da je njihova ideja, samo naivni mogu da poveruju. Da li je čitavu stvar "aminovao" bivši pripadnik Zvezdinih navijačkih grupa, čovek koji se hvalio da je išao u Zagreb da se tuče, a danas je predsednik Srbije? Da je drugačije, zašto bi se uopšte interesovao za taj tenk, pa još davao i objašnjenje.

Zatim se u priču uključio i stvarni gradonačelnik Beograda Goran Vesić. Kao čovek koji je bio POO (predmet operativne obrade) Bezbednosno informativne agencije zbog veza sa huliganskim navijačkim grupama Zvezde (prvo kao član Upravnog odbora košarkaškog, dok je bio funkcioner Demokratske stranke, a potom i fudbalskog kluba), on je rekao da u tome što je postavljen tenk nema ničeg lošeg.

A gde su nišanske sprave sa tenka, motor i ostala oprema, javnost je ostala uskraćena. Treba se samo nadati da zna Vojnobezbednosna agencija. Ili i oni veruju na "časnu reč" predsedniku države i portparolu Ministarstva odbrane.

Sledi i objašnjenje kako je postavljanje tenka na zemljištu kluba (ne zna se čije je vlasništvo, ali se zna da država Srbija nemilice sipa novac poreskih obveznika u njega) privatna stvar, a doktor Stefanović čak izjavljuje kako je policija izvršila kontradiverzioni pregled tenka i utvrdila da nije opasan. Još samo da je pokazao javnosti račun ispostavljen FK Crvena zvezda za taj pregled, a nije – gde sme.

Stvar sa tenkom se dodatno zahuktala kad su na društvenim mrežama počeli da reaguju veterani. Bez obzira za koga navijaju ili nisu navijači, zapitali su odakle tenk tim navijačkim vođama koji rata nisu videli. Ali videli su sliku Željka Ražnatovića Arkana "državnog objedinitelja" navijača Zvezde 1990. i posle vođe paravojne formacije ispred tenka T-55 sa mladunčetom tigra u ruci.

A onda je Vučić ponovo postigao autogol tvrdeći kako je postavljanje tenka ispred stadiona uobičajeno, i to ilustruje slučajem Borusije iz Dortmunda. Taman kad su se zaboravile brljotine njegovih neformalnih savetnika poput one da u SAD svakih deset sekundi pogine jedan perač prozora, sada se pokazalo da taj tenk nije ispred stadiona Borusije nego u kasarni u Dortmundu. Rezultat – dok to ni jedan režimski medij u Srbiji nije objavio, državna Hrvatska radiotelevizija počela je Dnevnik tim snimkom.

"TAMIĆ" DR STEFANOVIĆA

Da jedno zaplitanje nije dovoljno, govore i događaji posle utakmice. Ispred stadiona tada se pojavljuje nešto što liči na oklopno vozilo, sa 10 točkova, a vozi ga lice u "fantomki". I sve to u pratnji saobraćajne policije. Vozilo sa sumnjivom registarskom tablicom, koja ne odgovara standardima zakonom propisanim. Posle se ispostavi da su pojava tog vozila, kao i vozač, prekršili najmanje 14 odredbi Zakona o bezbednosti saobraćaja.

Ko je kriv? Uprošćeno rečeno – premijerka Ana Brnabić. Ona je dozvolila da se tim činom pokaže sumrak i nemoć pravne države u Srbiji, odnosno da je navijačka grupa pod kontrolom predsednika SNS jača od policije, koja im služi kao servis. Jer, To "skarabuđeno" vozilo se nalazilo pod direktnom zaštitom dr Nebojše Stefanovića, kome je Ana Brnabić formalni šef. I može se zamisliti kako bi prošao saobraćajni policajac kada bi probao da zaustavi to "navijačko nešto", zatraži saobraćajnu dozvolu, dokaz o tehničkom pregledu i vozačku od maskiranog vozača (možda mu je fantomka ostala od "Savamale").

Isto se odnosi i na njegovog šefa, komandira Stanice saobraćajne policije "Jug", kao i na šefovog šefa, načelnika saobraćajne policije Beograda. Snimci sa lica mesta to dokazuju – sve je bilo pod okriljem Uprave saobraćajne policije (USP) MUP, a to znači direktno pod komandom dr Stefanovića.

Dok se, po novom pravilniku, na tehničkim pregledima vlasnici običnih vozila zadržavaju po najmanje pola sata jer »

im se gleda svaka sitnica, dok se kažnjavaju pripadnici romske nacionalne zajednice koji voze svoje neregistrovane skalamerije, navijači Zvezde, koji su, navodno, sakupili pare za to "kamionče tamić od dve-tri tone", kako kaže dr Stefanović – krše sve zakonske odredbe.

Kad je dr Stefanović to izgovarao, on je mislio da javnosti zamaže oči kako je to onaj kamionet TAM 2001, nosivosti dve tone, za čije upravljanje treba obična vozačka dozvola B kategorije. Da li je dr Stefanović služio vojsku ili nije, nebitno je. Činjenica je da su ga njegovi saradnici opet, kao i Vučića, napravili budalom. "Kamionče presvučeno plastikom", kako je objasnio dr Stefanović, demantovao je niko drugi nego njegov šef Vučić lično, pokazujući slike procesa pravljenja tog "SNS-Zvezdinog vozila".

Te fotografije koje – odakle mu kad, kako kaže, nema pojma otkud to vozilo – pokazale su da nije reč o "tamiću (opet "Kolariću, Paniću", sami se zaplićemo), nego o TAM 150 T11. To je vozilo proizvođeno za potrebe bivše JNA u fabrici u Mariboru, troosovinac sa pogonom na svih šest točkova, težine 6,4 tone i nosivosti 11 tona, sa motorom od 9.500 kubika: pored 18 vojnika smeštenih u tovarnom delu, vukao i top. Taj Stefanovićev "tamić" je, zapravo, najmoćnije vozilo izašlo iz pogona TAM u vreme bivše JNA, a i sada je najpouzdaniji kamion u voznom parku Vojske Srbije.

TAM-u 150 T11, dužine 6,5 metara, majstori navodnih navijača produžili su tovarni deo i, da bi izgledao moćnije, potom dodali još dve osovine: jednu na taj nadograđeni deo, drugu između prednjih i pogonskih točkova. Navariti osovine i na telo kamiona zašrafiti OSB ploče, najmanji je problem (zna to najbolje v.d. pomoćnika odbrane Nenad Baća Miloradović, koji je to 2009. identično uradio sa "Lazarom 1", s tim da je šasija (prava) četveroosovinca 8x8 bila iz Ukrajine, a oklop su glumile medijapan ploče).

A OD KUMA...: I tu se dolazi do suštine problema. Kako je ta skalamerija dospela nekažnjeno na ulice, ko im je dozvolio i kako su prošli pored saobraćajnih patrola?

Da je neko od zvaničnika čitao Zakon o bezbednosti saobraćaja, hvatao bi se za glavu šta je sve prekršeno. Dovoljno je pomenuti članove 268 i 331. Pored toga, prepravljano vozilo ne može biti registrovano samo na osnovu marke i tipa, nego mora proći poseban proces. Ilustracije radi – kad čovek sam napravi prikolicu za auto, ona mora da dobije atest. A to znači da dobije potvrdu Instituta Vinča, Mašinskog fakulteta ili bilo kog drugog privrednog subjekta koji je na spisku ovlaštenih firmi Auto moto saveza Srbije. Reći da je to kamionče koje može da kupi svako, kao što je rekao dr Stefanović, ruganje je zdravom razumu. Isto kao što je čitav slučaj pokušao da opravda budući ambasador Srbije u Rusiji Miroslav Lazanski, tvrdeći kako on bez problema vozi i registruje američki džip "vilis" iz Drugog svetskog rata. Lazanski je, ne slučajno, izostavio da kaže kakve su procedure za "budžena" vozila, a dobro ih poznaje. Član 7. ZOBS, pa član 330, svaki u više tačaka, ovog puta stavljeni su po strani iako su prekršeni, verovatno iz "viših državnih interesa".

Stefanović je sutradan odmah posle utakmice izjavio da će videti da li je prekršen neki saobraćajni propis. I otad se nije oglasio. A ono što bi svaki saobraćajac kaznio jeste vožnja sa lažnom registarskom tablicom. Ova koju je imao nazovi oklopnjak je lažna, nije je izdao MUP Srbije jer nije klasičnih dimenzija. Nosi oznaku SA 30-30. Registracija SA je Senta, a broj 30-30, pod uslovom da je pravi, znači da je vlasnik blagoizvoleo da plati 86.000 dinara za posebnu tablicu. Vučić kaže kako nije bio informisan da navijači Zvezde prave takvu skalameriju i da bi, da je znao, dao doprinos od svoje plate za to. Ukratko – predsednik Srbije direktno poziva na kršenje zakona.

Naravno, možda je vozilo prošlo sve ateste i ima dozvolu i registraciju, čak i za prevoz putnika (što se graniči sa nemogućim), ali onda je dodatno pitanje ko je dozvolio da se igrači Zvezde, koji su sigurno osigurani od povreda, prevoze na tom sklepanom čudu i šta bi bilo da je neko pao sa njega. Odgovor znaju jedino Vučić, Stefanović i načelnik USP Nebojša Arsov. I neki od vođa Zvezdinih navijačkih grupa, podrazumeva se! ¶

DAVOR LUKAČ

Oslobo

Tenk ispred stadiona Crvene zvezde obnovio je sećanja na ratove devedesetih. Jedan od njihovih simbola je i bezočna pljačka svega čega bi se vojske i paravojske dokopale. Prvi borbeni talas kupio je sitnu tehniku, a drugi je već imao dovoljno vremena da se bavi frižiderima, zamrzivačima, šporetima, regalima, trosedima, garniturama... A onda bi iz pozadine stizali civilni kamioni koji su prebacivali sve što se moglo pokrasti, uključujući i bojlere, štokove od vrata, cele prozore, krovove i baš sve zamislivo

Kroz prostrano predvorje ispred recepcije pirkao je prvi podnevni maestral dok se u pozadini sunce zaslepljujuće odbijalo od plavog mora. Idiličnu sliku fjakaste rane jeseni kvarila je nedostajuća staklena fasada na morskoj strani, razvaljena artiljerijskom vatrom sa patrolnih čamaca Jugoslovenske ratne mornarice. U tišini pustog hotela Ambasador u Platu čule su se samo dve podeblje svinje koje su predano žvakale papir sa hotelskog teleksa, njuškama ga odmotavajući sa rolne. Iza šanka je nekoliko koza hrabro gazilo srču brsteći ukrasne palmice.

Suočeni sa daleko brojnijom JNA koja je uz podršku tenkova T-34 i teške artiljerije dvadesetak dana ranije, 1. oktobra 1991, iz Crne Gore krenula da *oslobodi Dubrovnik i sačuva Jugoslaviju*, malobrojni hrvatski branitelji prethodne su se noći povukli iz cele

dioci tuđe imovine

Foto: Ron Haviv

LICE RATA: Vukovar 1991.

Župe dubrovačke i potom zauzeli položaje za odbranu grada.

Povlačenje je iznenadilo JNA. Neki rezervni poručnik na prvoj liniji tvrdio je da "ustaše nešto spremaju, pa su se umirile da nas iznenade". Taman kad je na osmatračnicu sa koje se jasno video Dubrovnik stigao komandant, kapetan bojnog broda Miodrag Zec (haški sud odustao od optužnice usled nedostatka dokaza), iz izvidnice se vratio neki vodnik i raportirao: "Sve do Srebrenog ustaša nema!" Dok se Zec premišljao šta da radi, iskoristili smo priliku i pažljivo krenuli napred.

TELEVIZOR I VILEROV GOBLEN

Nigde nikoga. Samo izbezumljena stoka koja je, više žedna nego gladna, tumarala cestom i po okućnicama tražeći napoja. Župa je zaista bila pusta, ali su kuće bile neoštećene, pred mnogima su bili parkirani automobili i popriličan broj barki i glisera. Iz iskustva od prethodne tri nedelje znali smo da neće dugo ostati tako. I zaista, barke su narednih dana počele da kreću na put u jednom smeru preko granice. Većina je godinama stajala na jednoj livadi u Sutorini i na kraju propala, ali nisu ostavljene *ustašama* kad su im mrski Ćosić i Panić "neopravdano vratili Dubrovnik".

Prvo smo se spustili do hotela Ambasador za koji je JNA tvrdila da je bio "jako uporište ustaša, Kurda i Rumuna". Tražeći tragove te silne vojske, našli smo nekoliko praznih konzervi mesnog doručka i desetak flaša vina i piva, ali čak ni sva pića sa šanka nisu bila popijena. Po sobama je bilo tragova spavanja, a većina je bila nameštena kao da će svakog časa doći turisti. Snimili smo nekoliko kadrova i krenuli prema kolima koja su bila parkirana malo ispod magistrale.

Na pola puta primećujemo vozilo kojeg 20 minuta ranije nije bilo: vojna kampanjola starog tipa, MKŠK – mala komandno-štabna kola. Utom iz obližnje kuće izlaze dvojica u uniformama rezervista JNA: jedan natovaren sa dva velika zvučnika, na njima video i satelitski prijemnik a na vrhu pojačalo sa gramofonom, možda RIZ Tosca; drugi, sa činom kapetana, noseći poveći televizor i nekakvu kutiju a pod levom miškom ogroman Vilerov goblen *Tajna večera*.

Iznenađeni, zastanemo i jedni i drugi. Moj snimatelj nije ni stigao da stavi kameru na rame, a kapetan se, kako i priliči svesnom i obučenom starešini narodne armije, prvi pribrao: trgnuo je onom slobodnom rukom, sa ramena mu je kalašnjikov skliznuo na lakat i zapucao je prema nama. Srećom, morao je da čuva svoj novi TV i vredni goblen, pa su nam meci prošli debelo iznad glava. Dok smo mi tražili zaklon, njih dvojica su pobacali plen u "miki-šiki" i magistralom odmaglili prema Cavtatu.

Vojni i opštenarodni crnogorski pohod na Dubrovnik bio je primer totalne ratne pljačke. Najveći deo vojske koja će iz dva pravca krenuti da oslobađa *drevni srpski Dubrovnik* činili su rezervisti iz Crne Gore u kojoj su *pohara* i *plijen* oduvek bili neizostavan deo rata. Promovišući i slaveći *Rat za mir*, tadašnja vojna i politička vrhuška uporno je izbegavala da pomene sveopštu otimačinu i namerno uništavanje one imovine koja se nije dala odneti.

Pljačka je počinjala već sa drugim ešelonom, čim bi prva linija uz više teatralnu nego vojno opravdanu pucnjavu zauzela neko selo. Čim se front odmakne pola »

Plastični sat sa Čilipa

JNA je jednog dana shvatila da na dubrovačkom aerodromu nema hrvatskih snaga, pa su dve čete, jedna navodno iz Danilovgrada, druga iz Podgorice, ušetale u prazan aerodrom. Vojska inače voli da oslobodi alkohol bilo koje vrste i u neverovatno kratkom roku sve popije, bilo da je reč o bačvi vina ili rakije u podrumu neke seoske kuće ili o hiljadama boca viskija, konjaka, votke i svega drugog u aerodromskoj bescarinskoj trgovini (kada je reč o komercijalnim podrumima kao što su bili oni u Iloku ili Vupik u Vukovaru, vojsci se davalo da ponesu koliko mogu da popiju, ali komercijalne količine uvek su odnošene i prodavane preko *ovlašćenih* paravojski i pouzdanih funkcionera). Nisam video sam trenutak upada na aerodrom, ali sam svedočio višednevnom opštem pijanstvu (i šenluku rezervista punih viskija koji su pucali po cavtatskim kućama "uprkos zvaničnoj zabrani" koju, doduše, niko nije ni pokušao da sprovede.

Kad su pokupili sav alkohol, rezervisti su se bacili i na ostale "djuti-fri" artikle. Kako uprkos povremenim izlivima ljubavi Crnogorci ipak nisu baš Rusi, parfemi su uglavnom slati i nošeni majkama, sestrama, ženama i kćerima. Ali u jednoj su stvari nalikovali crvenoarmejcima u Nemačkoj: znalo se videti Crnogorca sa dva-tri sata na ruci.

Foto: Zoran Sinko

Satovi su, doduše, unosili i razdor među narodnu vojsku. Kada smo dan nakon *oslobođenja* pokušali da uđemo i snimimo poharanu bescarinsku zonu, zaustavio nas je stražar-rezervista rekavši da je zabranjeno, požalivši se da je stvarno zabranjeno i da, eto, ni on nije bio.

"Drugi odnesoše tovare, a ja stoj na straži! Samo su mi jedan sat donijeli, ali – plastični." Tu izvadi iz džepa najnoviji svoč. "Plastični! Meni plastični!" Onda ga baci na zemlju i ispali u njega kratak rafal. "Kad nemam ništa vrijedno, e neću ni plastični sat!"

kilometra, *oslobodioci* kreću u poharu. Prva je na udaru sitna i lako prenosiva tehnika: najcenjeniji su bili tada još relativno retki i skupi video-rekorderi koji stanu pod mišku. Pa redom – pojačala, gramofoni, televizori, alat i kućna oprema. Sve to već je u prvom satu *slobode* bivalo potrpano u vojna vozila koja su i dalje išla napred.

Na početku napredovanja na pravcu od Debelog brijega oslobađani su uglavnom siromašni raštrkani zaseoci. Prvi pravi plen vojsku je čekao u selu Gruda, bogatom zahvaljujući turizmu. Tu se već nazirao sistem pljačke koji će se kasnije ponavljati i dalje razvijati kroz sve bivše jugoslovenske ratove: prvi borbeni talas kupio je sitnu tehniku, drugi je već imao dovoljno vremena da se bavi frižiderima, zamrzivačima koji su bili naročito popularni (ako je i bilo nekog sadržaja, taj se uglavnom pekao prvom prilikom na licu mesta), šporetima, regalima, trosedima, garniturama... Za to je već trebala ozbiljna logistika i preduzimački duh. Retko kada bi rezervisti zatekli neki upotrebljiv kamionet; bilo je slučajeva da se vojska dobrovoljno odrekne prevoza i nevoljko napreduje peške kako bi poharano blago vojnim kamionima prebacila kućama, no to iznuđeno i nepopularno rešenje ubrzo je prevaziđeno spontanim javno-privatnim partnerstvima: iz pozadine su stizali civilni kamioni koji su prebacivali sve što se moglo pokrasti, uključujući i bojlere, štokove od vrata, cele prozore, krovove (prvo je skidan crep, a oni koji bi okasnili, na kraju su znali da skinu i rogove) i baš sve zamislivo. Neko iz JNA za sve je to izdavao potrebne papire, iz uverenja, za pare ili za procenat.

Na magistrali blizu ulaska u Grudu stajala je velika automehaničarska radionica u lepoj kući od belog kamena. Na njoj su se mogle pratiti sve faze oslobađanja, pljačke i šenluka: dva-tri dana nakon *oslobođenja* Grude sitan alat je bio odnesen; nekoliko dana kasnije nestala je portalna dizalica za kola a sa njom i velika dvokrilna metalna vrata; krajem oktobra više nije bilo grilja na prozorima, a nekoliko dana nakon najžešćeg napada na Dubrovnik, na Svetog Nikolu 6. decembra, krov je bio skinut a na pocrneloj fasadi spaljene zgrade belila se nekim čudom preostala satelitska antena. Inače, sve do sredine 1993. lako se prepoznavalo ko je neku kuću ili celo selo uništio: Srbi su palili, a Hrvati dizali u zrak dinamitom. Kasnije su se i jedni i drugi (a i oni treći) iskvarili i više se nije moglo pouzdati u *modus operandi* iako bi u normalnim okolnostima svi prvo temeljito ispraznili kuće pa ih tek onda uništili.

NEMA JAVŠLUKA KAD SE PLJAČKA

Blaga dubrovačka klima nije nudila puno prilike ljubiteljima centralnog grejanja, ali sam na drugim ratištima u Hrvatskoj u više navrata viđao tenkove i transportere kako vuku radijatore čupajući ih sajlama iz zidova.

U samom centru sela Novi Varoš kod Nove Gradiške, kroz koje je Banjalučki korpus JNA prošao *oslobađajući* Zapadnu Slavoniju, u velikom i bogatom kompleksu zgrada u kojem je bila (a i danas je ponovo) gostionica "Složna braća" i klaonica, stajala je garaža sa nekoliko traktora i kombajna; do nje je bila kotlarnica sa velikim kotlom za grejanje i proizvodnju industrijske pare. Dan nakon zauzimanja Novog Varoša nekakav otužni pukovnik propagandne službe JNA uveo nas je da nam pokaže *ustašku peć za spaljivanje Srba*. Predveče istog dana, dok smo se sami vraćali kroz selo, ispred "Složne braće" zatekli smo šarenu družinu pripadnika JNA, rezervista, paravojske i civila sa šleperom i velikim viljuškarom. Očigledno bolje informisani od oficirâ za moralno-političko vaspitanje, tovarili su kotao za centralno grejanje na šleper, pokazujući primerom da u pljački ne važe nikakve floskule o tradicionalnoj balkanskoj sporosti, neorganizovanosti, javašluku.

Što je veći plen, to je i organizacija bolja a improvizacija manja, o čemu mogu posvedočiti stotine slučajeva, među kojima i:

– farma krava biznismena Borisa Vukobrata u Grudi – nijedna nije skapala od

gladi i žeđi, sve uredno prebačene u Crnu Goru za dva dana, prodate, izvezene;

– oprema za kontrolu leta i za opsluživanje aviona na zemlji Aerodroma Dubrovnik – sve stručno razmontirano i prebačeno u Tivat (iako oslobodioci deo opreme nisu umeli da montiraju pa su navodno preko posrednika nudili Dubrovčanima da im na crno prodaju uputstva za upotrebu);

– desetine zadružnih gazdinstava i silosa u Istočnoj Slavoniji i Baranji – deo ispražnjen odmah pošto su pali u ruke oslobodiocima, deo funkcionisao dok god se moglo a za puteve zarade se nije pitalo;

– naftne bušotine oko Đeletovaca i šume stoletnog slavonskog hrasta – uz prećutnu pomoć i podršku države Srbije, u kojoj je gorivo završavalo a preko koje se drvo izvozilo, *ovlašćene patriote* kao Arkan, Goran Hadžić i ostali veliki Srbi koji su iscrpli resurse koliko god je fizički bilo moguće do povratka teritorije Hrvatskoj po Erdutskom sporazumu. ¶

ZORAN KUSOVAC

Tipologija pljačke

Svaka vojska u svakom ratu ponešto ukrade, najčešće "praktičnu" robu koja se može odmah konzumirati (alkohol, duvan, hrana, posebno "bolja") ili lako sakriti i preneti (novac, nakit, satovi, sitnija umetnička dela). Jedan podoficir mi je priznao da je na svakom ratištu nastojao da nađe video, TV i porno-kasete: "Tako mi je po noći mlada vojska bila mirnija, manje pila i manje se igrala oružjem."

Paravojskama je, uprkos zaklinjanju u patriotizam, nacionalnu svest i društvenu odgovornost, pljačka jedan od glavnih motiva za odlazak u rat uz mogućnost nekažnjenog ubijanja i iživljavanja nad zarobljenicima i zatečenim civilima. U svim našim ratovima paravojne pljačke su svesno tolerisane i vrlo je mali broj slučajeva u kojima su organizovane vojske i države pljačku sprečavale. Često su bile saučesnice, u najboljem slučaju su se pravile da ništa ne vide znajući da im je lakše i bezbolnije da gledaju svoja posla. Kad tvrde da nije bilo tako – većinom lažu.

Treća vrsta je seljačka pljačka prema kojoj je najteže zauzeti načelan moralni stav. U dvadesetak ratova u kojima sam bio, na tri kontinenta, uočio sam da između srpskog, bosanskog, avganistanskog, iračkog i istočnotimorskog seljaka nema nikakve razlike: ako mu se pruži prilika da u smutna vremena nešto ućari – iskoristiće je. Posebno ako se radi o kravama, kozama, svinjama ili bilo kom drugom blagu ili ičemu što mu kao seljaku može koristiti – od traktora do kace, od ulara do lopate i od plasta sena do šljakoblokova.

Postoji i simbolična pljačka koja služi da se neprijatelj ponizi. Ona najčešće uključuje simbole onih drugih, nacionalne ili verske. Nakon ritualnog nošenja oni se javno skrnave ili uništavaju. Među hiljadama slučajeva i dalje mi je najupečatljiviji onaj iz dana kada je pao Vukovar: nekakvoj grupi krezubih četnika sa južne pruge Vojna policija JNA nije dala da kolju zarobljenike i civile pa su umesto toga krenuli da pljačkaju. Na nezaboravnim fotografijama jedni krezavi odrpanci nazdravljaju pijući brlju iz čaša od kobaltnog kristala; drugi se zore pokradenim bundama, okovratnicima od nerca i – cilindrima.

Štada ostvarila snažne rezultate

Sa zabeleženim rastom prodaje od 11 odsto u prvoj polovini ove godine, Štadin učinak je dosta iznad industrijskog proseka

Štada grupa, u okviru koje posluje naš Hemofarm, nastavlja sa značajnim rastom, ostvarivši snažne rezultate u prvoj polovini 2019. Prijavljena konsolidovana prodaja se povećala za 11 odsto u prvoj polovini 2019. na 1,26 milijardi evra (2018. – 1,14 milijardi evra). Tim povodom generalni direktor ove kompanije Peter Goldšmit kaže: "Naročito smo zadovoljni što Štada beleži snažan rast u oba naša osnovna segmenta – brendiranim proizvodima/OTC i generici, uključujući farmaceutske specijalitete."

Štada je zabeležila veliki rast prodaje i značajno osvajanje tržišnog udela na ključnim evropskim tržištima uključujući Nemačku, Veliku Britaniju, Italiju, Španiju i Francusku. Kompanija je, takođe, zabeležila dobar rast u oblastima severne i istočne Evrope, kao i u Aziji / na Bliskom Istoku. U prvoj polovini ove godine, Štada je nastavila i da investira u proizvodne kapacitete i lanac isporuke. Kao deo celokupne optimizacije proizvodne mreže, kompanija je nedavno otvorila novu fabriku u Vijetnamu sa kapacitetima od četiri milijarde tableta. Ova proizvodna lokacija ispunjava najnovije GMP standarde kvaliteta EU tako da Štada ubuduće može da snabdeva evropsko tržište i iz Vijetnama.

IZGLEDI ZA DRUGU POLOVINU 2019.

Štada je pozitivna i povodom izgleda za drugu polovinu 2019. Krajem avgusta, Štada će u 24 zemlje lansirati biosimilar teriparatida, Movymiu, koja se koristi za lečenje osteoporoze. U sledećih nekoliko meseci u Nemačkoj planira se opsežno lansiranje proizvoda Grippostad Complex. Ovaj proizvod će upotpuniti Grippostad portfolio, koji već uživa vodeću tržišnu poziciju.

U drugoj polovini 2019. godine, šest OTC brendova koje je Štada kupila od kompanije GSK biće uključeno u Štadin portfolio. Ovih pet proizvoda za negu kože i lek protiv kašlja kod dece proširiće Štadin portfolio zdravstvenih proizvoda široke potrošnje, naročito u Velikoj Britaniji i na mnogim drugim tržištima. Osim toga, medicinski šampon protiv peruti Nizoral, koji je takođe poznat i kao Terzolin, a koji je kupljen 2018. od kompanije Johnson & Johnson, uspešno je etabliran kao novi proizvod Štada grupe širom Evrope.

Štadin dobar učinak biće pojačan novim promotivnim kanalima, povećanjem efikasnosti u sektoru marketinga i prodaje, daljim ulaganjima u njena osnovna tržišta, kao i dodatnim lansiranjima novih proizvoda, kao što je lek protiv kancera Bortezomiba u 14 evropskih zemalja. Ovaj inovativni rastvor za injekcije jedno je od najznačajnijih lansiranja u Štadinoj istoriji. Na tržištu će uskoro biti i novi preparati kao što su Dasatinib (kancer), Solifenacin (urologija), Amlodipin/Valsartan (lek za snižavanje krvnog pritiska) i Hoggar Night tableta koja se oralno rastvara i izdaje se bez recepta.

Štada nastavlja sa svojim uspešnim partnerstvima uključujući, na primer, ono sa švedskom biotehnološkom kompanijom XBrane. "Strateška partnerstva širom sveta u oblastima razvoja i proizvodnje ključ su našeg uspeha; omogućavaju nam da u budućnosti kontinuirano nudimo portfolio konkurentskih proizvoda koji stvara održivi rast", kaže Goldšmit.

O KOMPANIJI STADA ARZNEIMITTEL AG

STADA Arzneimittel AG je kompanija listirana na berzi sa sedištem u Bad Vilbelu, Nemačka. STADA se fokusira na strategiju koja počiva na dva stuba, generičke proizvode, uključujući farmaceutske specijalitete i zdravstvene proizvode široke potrošnje koji se izdaju bez recepta. STADA Arzneimittel AG širom sveta prodaje svoje proizvode u približno 120 zemalja. U fiskalnoj 2018. godini, STADA je ostvarila korigovanu prodaju Grupe od 2.330,8 miliona evra i korigovanu dobit pre kamate, poreza i amortizacije (EBITDA) od 503.5 miliona evra. Na dan 31. decembra 2018. godine, STADA je zapošljavala oko 10.416 ljudi širom sveta.

Zločini iz mržnje – mržnja iz zločina

Kao žrtve zločina iz mržnje pojavljuju se uglavnom pripadnici manjinskih grupa: verske, nacionalne, seksualne i druge manjine. Među žrtvama se nalaze i deca, a zločini iz mržnje se čine na javnim mestima i u okviru porodice

Piše: **Bojan Stojanović**

Pravni savetnik i saradnik Beogradskog centra za ljudska prava

Nekoliko incidenata koji su se u skorije vreme dogodili u Hrvatskoj u vezi sa napadima uperenim protiv pripadnika manjinske srpske zajednice u toj državi izazvali su polemike na temu da li su učinjeni iz mržnje zbog nacionalne pripadnosti žrtava. Žrtve i svedoci incidenata dali su jasne naznake da je reč o zločinima sa motivom mržnje. Predstavnici Srba iz Hrvatske osuđuju napade i kvalifikuju ih kao zločine iz mržnje. Nadležna tužiteljka se oglasila i rekla da će, ukoliko se pronađu elementi zločina iz mržnje, oni biti uzeti u obzir i da će poslužiti kao otežavajuća okolnost. Premijer Plenković je okarakterisao napade kao "jedan čin s predumišljajem", dok predsednica Hrvatske nije želela da komentariše napade dok ne dobije "detaljno policijsko izvješće". Kada ih je, pretpostavljamo, dobila, rekla je "da ne može svaki incident koji se dogodi između hrvatskih građana raznih nacionalnosti kvalifikovati *a priori* kao etnički incident, odnosno etnički motivisano nasilje". Predsednica Grabar Kitarović je, takođe, osudila činjenicu da političari komentarišu i "etiketiraju" incidente.

Pravnici bi rekli da je svako mešanje izvršne vlasti u nadležnost sudske – nedozvoljeno. Međutim, šta izvršna vlast može da učini da se preduprede diskriminacija i zločini iz mržnje, i poboljša položaj manjinskih grupa? Izvršna vlast treba da obezbedi kvalitetno obrazovanje dece i mladih, zatim može da organizuje kampanje i da radi na prevenciji zločina, policija mora da vrši istragu na najprofesionalniji način, a oni najviši državni činioci, mogu da smognu snage i priznaju zločine iz prošlosti. Jednostavnije rečeno, može se stvoriti zdravo društvo i uspostaviti demokratija i vladavina prava. To bi bio pristojan standard, da ne kažemo minimalni standard.

Nešto ranije dogodio se napad na vaterpoliste Crvene zvezde na splitskoj rivi. Skoriji incidenti učinjeni su u periodu kada su fudbaleri Zvezde postigli uspeh u utakmici protiv tima Young boys. Ne treba zaboraviti da su na samom početku krvavog raspada bivše SFRJ tenzije između navijača najjačih jugoslovenskih fudbalskih klubova Dinamo, Crvena zvezda i drugih klubova dostizale kulminaciju u agresivnim sukobima navijača. Takođe, nije tako davno bilo kada su sa tribina uzvikivane parole poput one: "Nož, žica, Srebrenica". Obračunavanje navijača, performansi u vidu paradiranja tenkom i traktorom jedan su od vidova uznemiravanja javnosti i nepotrebne viktimizacije žrtava. Nisu li to pozivi na mržnju, na činjenje krivičnih dela motivisanih mržnjom? Poklici rušilačkih i retrogradnih grupa koje propagiraju mržnju i netoleranciju, svakako, moraju biti sankcionisani, a žrtve zaštićene i obezbeđeno im obeštećenje.

VRATA PAKLA

Na prostorima bivše Jugoslavije postoji još jedna karakteristika vezana za zločine iz mržnje. To je jasno izražena veza između zločina iz mržnje i ratnih zločina. Brojni zločini iz mržnje činjeni su i dalje se čine usled neprocesuiranja ratnih zločina i nekažnjavanja ratnih zločinaca. To je ostavilo za sobom duboke posledice kako na žrtve tako i na društva novonastalih država u kojima su se vodili krvavi sukobi prilikom raspada SFRJ. Zločinci su ostali nekažnjeni, pa je i mržnja ostala kao zavet rata. Ali, mržnja se nije održala "samo" prema pripadnicima druge vere i nacije, ona se proširila i produbila i prema drugim grupama ljudi (seksualne manjine, stranci i dr.). Zato ostaje kao započet a nedovršen zadatak vlastima država regiona da postupaju po sopstvenom zakonodavstvu u duhu vladavine prava, i da na taj način pokažu kako poštuju međunarodne ugovore kojima se štite ljudska prava, a na koje su se same obavezale. Analiza procesuiranja ratnih zločina pred nacionalnim sudovima i upoznavanje javnosti sa tim ostali su gotovo bez pomaka. To utire siguran put mnogim retrogradnim grupama koje koriste svaki povod, pa čak i sportske i zabavne manifestacije, da otvore vrata pakla iz devedesetih, makar na trenutak.

Kao žrtve zločina iz mržnje pojavljuju se uglavnom pripadnici manjinskih grupa: verske, nacionalne, seksualne i druge manjine. Među žrtvama se nalaze i deca, a zločini iz mržnje se čine na javnim mestima i u okviru porodice. Upravo to ukazuje na sveprisutnost zločina motivisanih mržnjom zbog neke karakteristike žrtve. Zato je neophodna opšta osuda i sankcionisanje vinovnika ovih dela. Stoga, retribucija i prevencija moraju biti dva paralelna koloseka koji će doprineti smanje-

nju broja zločina iz mržnje, tako što će zločini biti procesuirani, vinovnici kažnjeni, žrtve obeštećene i zaštićene od dodatne viktimizacije, a društvo, koje je takođe pogođeno zločinima iz mržnje, oslobođeno ovih (ne)dela.

U Hrvatskoj je u Kaznenom zakoniku od 2011. godine zločin iz mržnje definisan i propisan kao otežavajuća okolnost. Protokolom o postupanju u slučajevima zločina iz mržnje od 2011. godine propisane su dužnosti državnih organa u pogledu zločina iz mržnje, kao i saradnja među državnim organima.

U pogledu prakse u domenu zločina iz mržnje od velikog značaja je presuda Evropskog suda za ljudska prava u slučaju *Škorjanec protiv Hrvatske* od 28. marta 2017. godine. Žrtve su napadnute i verbalno i fizički. Sud u Strazburu je našao da je Hrvatska povredila član 3 (zabrana mučenja), a u vezi sa članom 14 (zabrana diskriminacije) Evropske konvencije o ljudskim pravima, i da je zločin učinjen iz rasno motivisanih razloga (žrtva je bila blisko povezana sa osobom romske nacionalnosti).

U zakonodavstvu Srbije, zločin iz mržnje uveden je kroz član 54a Krivičnog zakonika, kao posebna okolnost za odmeravanje kazne za krivično delo učinjeno iz mržnje i smešten je u Opštem delu KZ, a ne kao otežavajuća okolnost u konkretnim krivičnim delima iz Posebnog dela KZ.

Zakonodavna intervencija je učinjena naporima civilnog sektora, odnosno inicijativom Komiteta pravnika za ljudska prava (YUCOM) i Gej strejt alijanse, od februara 2012. godine, kada je Narodna skupština Republike Srbije decembra iste godine usvojila Zakon o izmenama i dopunama KZ.

U dosadašnjoj praksi samo je u jednom slučaju presuđeno po članu 54a, i to presudom Prvog osnovnog suda u Beogradu, od 17. oktobra 2018. godine, o čemu su izvestile organizacije Beogradski centar za ljudska prava, "Da se zna" i YUCOM. Nasilnik je osuđen presudom na osnovu člana 194, stav 1 KZ (nasilje u porodici), a primenom člana 54a KZ, gde je motiv mržnje uzet kao otežavajuća okolnost. Ova presuda bi trebalo da bude prvi korak u građenju sudske prakse, ali i važan signal svim involviranim organima u istragu, kako bi se blagovremeno i ispravno utvrdio motiv mržnje prilikom izvršenja krivičnog dela.

U Bosni i Hercegovini, u oba entiteta, u godinama iza nas zabeležen je veliki broj zločina iz mržnje. Prema statistikama ODIHR, čak nekoliko stotina godišnje. ODIHR je Ured za demokratske institucije i ljudska prava i predstavlja najvažniju instituciju ljudske dimenzije OEBS-a. Jedan deo njih je i procesuiran a zločinci kažnjeni. Prema statistikama ODIHR, policija je u Hrvatskoj 2015. godine zabeležila 24, 2016. godine 35, a u 2017. godini 25 zločina iz mržnje. U 2017. godini 12 presuda za zločine iz mržnje postalo je pravnosnažno. U Srbiji je situacija nešto drugačija. Naime, policija je u 2015. godini zabeležila 79, u 2016. devet, a u 2017. godini svega pet. Od početka primene člana 54a KZ, izrečena je samo jedna osuđujuća presuda. Situacija i sa drugim državama regiona, a bivšim članicama SFRJ, nije mnogo bolja, pa se može steći utisak o tome da je reč o stabilnim društvima sa vrlo malim brojem zločina učinjenih sa motivom mržnje. Međutim, ako se pogleda statistika drugih država, a posebno onih najrazvijenijih u kojima se kultura ljudskih prava baštini i čuva duži period, zaključak se menja. Tako je u Ujedinjenom Kraljevstvu u 2017. godini policija zabeležila 95.552 zločina iz mržnje, od kojih je 14.535 procesuirano, a doneto 11.987 osuđujućih presuda. I zaista, čovek bi pomislio da sa Ujedinjenim Kraljevstvom nešto nije u redu, odnosno, da je to nebezbedna država, a društvo poročno. Međutim, ispravniji je zaključak da tamo postoje izgrađeni mehanizmi za procesuiranje, a državni organi obavljaju svoj posao na zavidnom nivou.

ŠTA ČINITI

Kako bi onda trebalo da izgleda reakcija vlasti novonastalih država bivše Jugoslavije na pojavu zločina iz mržnje? Svakako da ne bi trebalo da bude prisutna ignorancija i odbijanje da se zločini iz mržnje nazovu pravim imenom i da se tako i okvalifikuju, a da se prilikom presuda u krivičnim delima učinjenim iz mržnje iskoristi ovaj pravni institut predviđen krivičnim zakonodavstvom, a vinovnici da budu propisno kažnjeni. Ne bi sudovi bivših jugoslovenskih republika bili usamljeni kada bi ovako postupali. Potrebno je samo da se osvrnu na uporedno pravo i praksu država koje baštine institut zločina iz mržnje. Oruđe u rukama su pravni instrumenti međunarodnog prava, međunarodni standardi u ovoj oblasti, kao i unutrašnji pravni propisi.

Da li državne vlasti mogu i smeju da "razmišljaju" o procesuiranju zločina iz mržnje, vodeći računa o predstojećim izborima i trenutnim i potencijalnim koalicijama? Mogu li zločini iz mržnje ostajati nekažnjeni, a žrtve nezadovoljene kako bi se podilazilo delu biračkog tela? Da li je objavljivanje i stavljanje u diskurs zločina iz mržnje samo poen u predizbornoj kampanji? Nije i ne sme da bude. Hrvatska, Srbija i BiH su obavezane međunarodnim pravom na poštovanje ljudskih prava (sistemi UN, Saveta Evrope, OEBS-a), a Hrvatska i pravom EU.

Međutim, ako policija, tužilaštvo i sud ne reaguju valjano i blagovremeno, onda se može postaviti pitanje spremnosti države da se obračuna sa učiniocima krivičnih dela i tako dovede u pitanje efikasnost krivičnog zakonodavstva i celokupnog pravnog sistema. Iz nespremnosti da se razračuna sa vinovnicima zločina, počevši od ratnih zločina, pa i svih drugih potaknutih mržnjom, stvara se plodno tle za dalje zločine i destabilizaciju regiona. Onemogućava se postizanje pomirenja, stvaranje modernog društva i uključivanje u evropske i svetske tokove. ¶

Državni Boske za muštuluk

Sekretaru pre'staviše i domaćina koji nije "Naš odbornik", ali ima 10 članova domaćinstva koji "svi za nas", osam glasa, a dvoje treba da stasa

Petak 30. avgust, Osečina "slavi četrnaest godina postojanja Sajma šljive". Prospekt, sa šljivom napred, još veli da je "manifestacija jedinstvena sinergija sajma i festivala šljive", te da "svečarska atmosfera, radost i gostoprimstvo domaćina, omogućavaju hiljadama gostiju da osete duh Zapadne Srbije i nezaboravnu aromu plodova ovoga kraja"!

Reporter "Vremena" stig'o na vreme, tradicionalno seo pred kafanicu, preko puta zgrade opštine, popije kafu. Odma' vidi, sve na svom mestu, spratna zgrada opštine, ispred tri zastave na tri jarbola, jednostavna i crvena itison staza, samo dve oveće saksije sa neko zimzeleno rastinje, na trotoaru parking mesta obeležena sa veliko R. Levo, do opštine, dužna prizemna kuća dede po mame Gospodina ministra policije, koja imađaše tri odžaka.

Pred opštinu stade crna limuzina, pri limuzini se nađe SNS predsednik opštine, iz limuzine, iako su pozvali premijerku Brnabić, izađe najviša moguća zvanica, gospodin Dragan Stevanović Boske, zli jezici vele svojevremeno konobar iz Surdulice, koji je zahvaljujući naprednim kursevima završio sve fakultete i post'o državni sekretar u Ministarstvu privrede. Kad obaviše doček, zajedno uđoše u zgradu opštine da se, kao što je red, visoka zvanica odmori i okrepi.

ŠLJIVIĆI U CVETU

Novinar krenu svojim poslom, prvo pa bi tzv. Etno-dvorište, gde izložba "Zlatne ruke". Veliki i beli šator, pod kojim izlagačke tezge, ispred kolce, harmonika se rastegla, *Ustaj, mala, zora sviće, nahrani piliće*... Da se upiše šta ima na tezge, narodna radinost, rakija od svega, štrudle, vunene čarape, ćilimi u ćebad, narodni umetnik iz Svileuve sa drvenim stolicama kojima su na naslonima rezbareni orlovi... Još ima mleveni paradajz, zemljani lonci, sok od svega, turšija od svega, još rakije od svega, veštačko cveće u sve boje i sve poze, na tezgi Manastira Svete Trojice knjiga *Ne sveti a sveti*, DVD *Srpče opet peva bogu*, suve biljke, sveže biljke, pletene korpice, sveće, brojanice, i ima pogača sa kuvanim jajetom, u ljusci, u sredini.

Iznad pogače sa jajetom u sredini milje na kome izvezena poruka "Čekam danas dragog gosta, treba jela spremit dosta". Otkud jaje u pogači, uze objasni Slavka iz Osečine, to je bio glavni dar za muštuluk, zaboravljeni običaj koji je ona pokrenula, kad bi, kao dete, javila ukućanima da se ovca ojagnjila, dobijala je taj "golubić", jaje u pogači.

Sledeće, do izložbene hale, bilo Poselo kod lampeka, gde se pekla rakija, mešao džem od šljiva u kazanu. Uz siniju, harmoniku, priselo žensko i muško, pa uzelo veli *Jedan bezobrazan svratio do kazan*... Otvori se prizor, prednja strana izložbene hale, na ulazu siva itison staza, mikrofoni, ozvučenje, dva "Sajam šljiva" panoa, gore, i iznad, velike i u boji mušeme na kojima voćnjak sa perdom, bazen, sportska hala, fudbalsko igralište...

Levo od ulaza, tradicionalno, stacionirane "Cane kace", ima crnih, ima i plavih plastičnih kaca, dominira velika i rasečena, u kojoj sto, šest stolica, flaša "minakve". Narodni pesnik Zoran Ninić, koji opev'o sve sajmove, sve visoke goste, samo imade kaže, Gde zdravice drže žene, tamo više nema mene... Na mikrofon se javi tradicionalni i slavni voditelj Miša, kravata, sivi sako adekvatan sivom itisonu, U 13 časova ćemo se ponovo javiti, svima želim uspešan rad... U rasečenu crnu kacu, sa adekvatnim sivim pantalonama, svrati gospodin Cane, i na sto metu flašu rakije. Sa rancem prođe frontmen Atomskog skloništa, koje je, kad se smrkne, nastupalo u umetničkom programu...

Reporter uđe u izložbenu halu, vidi šta ima, nov raspored, sredinu zauzela Turistička organizacija Osečine, uz zidove hale izlagači, gajbice sa svežom šljivom, pa suve šljive, opet sveže šljive, rakija u flaše, rakija u burići, džemovi, žute tikve sa narandžastom kapom, šljivani kolači na belom miljeu, zaštićeni providnom folijom, šljivani kolači, na kojima, nekim belim pasuljem, ispisano "Sajam šljiva 2019"...

Sa ulaza u halu se jopet javi slavni voditelj, u sako adekvatan sivom itisonu, zamoli maskotu sajma da stane pored njega, u dalji pos'o uze mu pomaže koleginica, kosa u plavi konjski repić, bela bodi majica, plave pantalone sa plavi kaiš, sandale visoke, pa i one plave. Pre'staviše novinarku mladu, koja snima "Srbija u kadru", koja reče, Dok je šljive biće i Srbije, slavni voditelj izbaci slogan, Srbija se saginjati neće, osim kad kupi šljive u kace, od svojih kaca Cane viknu, Bravo!

Slavni voditelj obavi i tehničku probu, Dobar dan, zvanično, od mene, i voditeljka sa plave štikle zvanično nazva dobar dan, voditelj sa adekvatnim sakoom, uz blagoslov autora, uze kaže pesmu "zdravičara, kompozitora i muzičara Zorana Ninića": Šljivo plava, voćko najmilija, po

***JEDAN BEZOBRAZAN SVRATIO DO KAZAN*: Opšta ponuda u izložbenoj hali; Poselo kod lampeka; Jarani Boske i Cane**

Fotografije: D. Todorović

tebi je poznata Srbija... u Evropi i celome svetu... šljivići u cvetu...

Pa voditelj, sa ne baš adekvatnu kravatu, uze čita i saopštava da je Sajam u 14. godini postojanja, manifestacija je jedinstvena sinergija festivala i sajma, svečana atmosfera, gosti iz zemlje, regiona i celog sveta... Uto se primače svita, na čelu predsednik opštine u tradicionalnom i adekvatnom sivom kompletu na diskretne prugice, isprednjačio gospodin državni sekretar Boske, visok, pa tanak, farmerke kvalitetne, i sako koji je išao na nebo-plavo isto kvalitetan. Od ostali iz tu svitu da se ubeleži gospodin, biće onaj SNS poslanik Orlić. Sekretar Boske primi poklon kesu, odloži je saradnicima, državnički prikopča gornje dugme na sakou.

WELCOME

Sa sivog itisona se javi Oliver Njego, bi himna, Državni sekretar isprati himnu, onaj što biće Orlić je micao usnama, Boske se prekrsti, i onaj što biće Orlić se prekrsti. Jopet slavni voditelj, Uvažene dame i gospodo, časni oci, pa reče, Welcome, nastavi na welcome jeziku, vrati se na serbski, Hvala Oliveru Njegu, uvaženi gosti, predstavnici medija iz regiona i čitavog sveta, dobro došli na 14. sajam šljiva u Osečini...

Voditelj se opet maši za welcome, javi se voditeljka, Dobro došli na manifestaciju koja slavi šljivu, slavni voditelj slavno objavi da se Srbija u proizvodnji takmiči sa svetskim silama, najveći proizvođač šljive je Kina, na drugom mestu je Srbija! Boske oduševljeno pozdravi slavnu vest, pridruži se i onaj što biće Orlić. Najviše predsednika opštine, gospodina Dragana Aleksića, izađe gospodin u svom adekvatno sivom kompletu, iskosi plavu fasciklu, pa reče, Poštovani državni sekretaru... dragi gosti iz regiona, vredni domaćini, dame i gospodo, dobar dan i dobro došli! Šljiva je naša šansa... imamo se čime podičiti... pokazujemo plodove rada... to činimo zajedno sa Vladom Srbije... kupili smo parcelu za potencijalne investitore... postavljamo i ostvarujemo ciljeve...

Gospodin predsednik zatvori fasciklu, dobi aplauze, metu naočare u unutrašnji džep, voditelj objavi da naši proizvodi u neograničenim količinama idu u svet, pozva državnog sekretara u Ministarstvu privrede, gospodina Dragana Stevanovića, da svečano otvori 14. sajam šljiva. Na sivi itison stade svečani gospodin Boske, Velika čast i zadovoljstvo da bude u Osečini, zaista, šljiva zaslužuje da ima ovakvu svetkovinu, što se tiče vlade, ministarstava, mi smo spremni... da u perspektivi sa Kinom zamenimo mesta, da na prvom mestu bude Podgorina, a onda Kina... Zahvali domaćinu na ukazanoj časti, i, u ime Ministarstva, svoje lično ime, proglasi Sajam otvorenim.

Njego otpeva pesmu, voditelj pređe na welcome, izvedoše ambasadora Kipra, gospodina Konstatinosa, Pozdrav svima, samo napred, slavni voditelj zatraži još jedan aplauz, na sivi itison ponovo izađe SNS predsednik opštine, uruči poklon SNS državnom sekretaru, nagrade dobiše i najveći proizvođači i izvoznici šljive, voditelj objavi da mu je bila čast da radi sa voditeljkom, voditeljka uzvrati da njoj bila velika čast, rekoše da pokrovitelj ministarstvo, među sponzori i "Cane kace", od svoje rasečene kace najveći aplauz dade Cane.

Oliver otpeva jošte jednu, sve uđe u halu, sekretar Boske, sa predsednik opštine pored sebe, bio napred, sve se vlad'o ministarski, klim'o glavom i levo i desno. Znao i da zastane, ali ne otfrlje, tako zastade da se pozdravi sa "Naš odbornik". Naš odbornik srdačno pozdravi "Našeg Državnog sekretara", a ovaj još srdačnije "Našeg odbornika". Čelo kolone nastavi pored šljiva i rakije, sekretar nije samo klim'o glavom, jošte je gled'o levo i desno. Na kraju mu pre'staviše i domaćina iz Bratačića, koji nije naš odbornik, ali zato ima deset članova domaćinstva, "i svi su za nas". Domaćin iz Bratačića potvrdi, "osam glasa, a dvoje treba da stasa"...

Kad to obaviše, izajdoše napolje, kod onije plastičnih kaca sekretara dočeka gospodin Cane, do'vatiše se ko pravi jarani, pade slikanje. Boske gospodin dade i izjavu za "Srbija u kadru", ima na Jutjubu, značajno reče da je Srbija, po šljivi, posle Kine, druga u svetu. Predsednik opštine uze sve požuruje zbog taj ručak, reporteru se dogodi gospodin koji mora da je SNS poslanik Orlić. Novinar ga istraživački oslovi, gospodine Orlić, no ovaj odgovori, Nisam Orlić, ja sam onaj drugi, Aleksandar Marković, svi nas mešaju, sedimo zajedno u Skupštini. A ja li je i on doktor, nije, odgovori poslanik koji nije Orlić, Orlić je doktor, a i Martinović je doktor... ¶

DRAGAN TODOROVIĆ

FESTIVAL UMETNOSTI NA ULICI

REKONSTRUKCIJA

AJMO NAPOLJE!

6-8. SEPTEMBAR 2019.

OSLIKAVANJE MURALA / IZLOŽBE

RADIONICE / TRIBINE / MARKET

MUZIKA / ULIČNE IGRE

PANČIĆEV PARK

DVORIŠTE OŠ "KRALJ PETAR I"

ULICE DORĆOLA / UK "PAROBROD"

DORĆOL PLATZ / KAFE BAR 16

www.festivalrekonstrukcija.com

festivalrekonstrukcija

DRAGAN ILIĆ

Silueta budućnosti

Foto: Marija Janković

Vlasti nas ubeđuju da iza svih građevina, skela, dizalica, raskopanih ulica stoji neka vizija, neka konačna slika koja će nas oboriti s nogu

Televizija voli dramu. Pred gledaocem se deo po deo otkriva potpuna slika, tako se gradi neizvesnost koja veže publiku uz male ekrane i podiže gledanost. Kao u snimcima zaštićenih haških svedoka, imate modulisan glas i kockice preko face.

Ovih dana na Televiziji Pink idu najave za novu sezonu rijaliti programa "Zadruga". U najavama vidimo misteriozne siluete, koje govore o sebi i svom budućem ponašanju u rijalitiju. Hoće li biti svađe, seksa, da li će provocirati ili reagovati, ima li neko na koga imaju poseban pik. Našu rijaliti zajednicu čine "igrači" i bivši učesnici, par stotina ljudi spremnih da pred kamerama urade baš sve što se od njih zahteva. Pokrivaju gotovo sve društvene stratume, pa produkcija samo sklapa timove kao Sale Đorđević.

Pošto nam sledećeg proleća ne ginu izbori, a mediji su osnovna tačka razdora, predlažem da se u predstavljanju političara primeni Pink rijaliti model. U dobijenom terminu gledali bismo siluete političara, bez potpisa, a publika bi na osnovu njihovih obraćanja mogla da čuje konkretne ideje i programe. Naravno, prepoznali bi glavne igrače, kao što prepoznaju Kiju, Lunu ili Slobu, Lepog Miću ili Zoricu Marković. To postepeno otkrivanje kao da je sve češći model televizijskog obraćanja.

Pa da vidimo gde nam se to još činjenice daju na kašičicu. Po prirodi stvari, tako je u građevinarstvu. Vlasti nas ubeđuju da iza svih građevina, skela, dizalica, raskopanih ulica stoji neka vizija, neka konačna slika koja će nas oboriti s nogu. Na Studiju B tako postoji niz emisija o budućnosti. "Beograd na vodi", gde se voditeljka i gosti šetaju ulicama i sve u vazduhu pokazuju obrise buduće lepote. Sada je povodom završetka radova na rekonstrukciji Trga Republike napravljena *ad hoc* minijatura o trgovima širom sveta. Kao u Gugl mapama, letimo nad svetom i gledamo snimke trgova i svuda vidimo prazne prostore. Naratorka objašnjava nevernim tomama da trgovi nisu samo mesta susreta, dodao bih agore, gde se razmenjuju ideje i gde politička bića polemišu. Ubeđuju nas da nam je potrebna praznina, kao predah od urbane gužve, namenjena masovnim okupljanjima. Rečeno jezikom protesta u Srbiji, nema građanskih spontanih okupljanja, mogu samo mitinzi, gde se zna ko govori, ko sluša i ko aplaudira.

To je, dakle, suštinska razlika između politike kao dela našeg bića, našeg ličnog identiteta koji nastaje u razmeni sa drugima i populističkih masovki kojima trebaju prostor i praznina da je ispune kontrolisanim sadržajem. Tu se verovatno krije i odgovor na pitanje zašto je posle toliko obimne i skupe rekonstrukcije preživeo najveći kiosk na Balkanu – Staklenac, simbol devedesetih, redova pred Dafiment bankom, prostor koji za gotovo 30 godina nije dobio smisao osim noćnog fast-fuda dok čekate bus. U tom otkrivanju svetle budućnosti pomažu i savremene tehnologije. Mogu to biti džinovski bilbordi, 3D animacije ili virtuelne realnosti u kojima su radovi konačno završeni.

Tako je dopisnik TV Prve Bratislav Ilić iz Leskovca prikazao grad u budućnosti. Uključio se sa razvaljenog stadiona FK Dubočice, kluba koji i u fudbalskom smislu pamti bolje dane. E, dragi moji, tamo će doći predsednik Vučić i najaviti ulaganje od 15 miliona evra. Biće to novi stadion po svim propisima FIFA i UEFA. Lele, što je promocija!

Dok zli jezici ne krenu sa laprdanjem kako se bacaju pare, znajte da će i propali Klinički centar takođe da dobije renoviranje i to za istu količinu para – 15 miliona. Milina ima da bude da se razboliš. Na stadion, sve će bude sedenje, a u bolnicu svaka soba će ima WC, da močaš i ono drugo kad oćeš i kolko oćeš. Lele, baš, baš promocija!

Na kraju, po prirodi stvari, policija ne može da vam otkrije unapred sve što radi. Kad sve bude gotovo, kada se lopovi nađu iza rešetaka, tek tada umesto silueta vidimo potpunu sliku. Sve zvuči kao vic, bili Srbin, Rus i Meksikanac i švercovali 800 kilograma kokaina brodom. Uhvati ih policija kod Azorskih ostrva, uhapsi, pronađe i jatake u Srbiji, pa onda, kao što je red, slika tu gomilu droge za televiziju uredno spakovane u ciglice. Međutim, droga je podeljena na tri gomile. Najveću čine paketi umotani u šareni najlon. Druga gomila složenih paketa na sebi ima oznaku T26, za poznavaoce to je vrsta tenka. Na trećoj gomili paketa kokaina poznato lice, tamne upale oči, mršav mladić ispijenog lica. Ne, nije slika konzumenta, već našeg nacionalnog heroja Gavrila Principa. Pretpostavljam da je šarene "fijesta" paketiće koristio Meksikanac, tenk je bez dileme ruski, a Gavrilo je naš. Pitam se samo kako to busanje patriotizmom kod nas stigne do mafije i narko-biznisa. U kojoj to bolesnoj analogiji Mlada Bosna završi na kokainu? ¶

Intervju: Irena Popović, kompozitorka

Neslobodna kultura

“Nema ničeg poraznijeg u teatru nego kad vidite ili čujete nešto što ne pripada predstavi, nešto što je njen kalemljeni deo. Komponovanje je slično režiji, na neki način kompatibilno i drago mi je kad sarađujemo kao autorski tim i kad smo svi u procesu, kada prosto svi težimo jednom umetničkom izrazu”

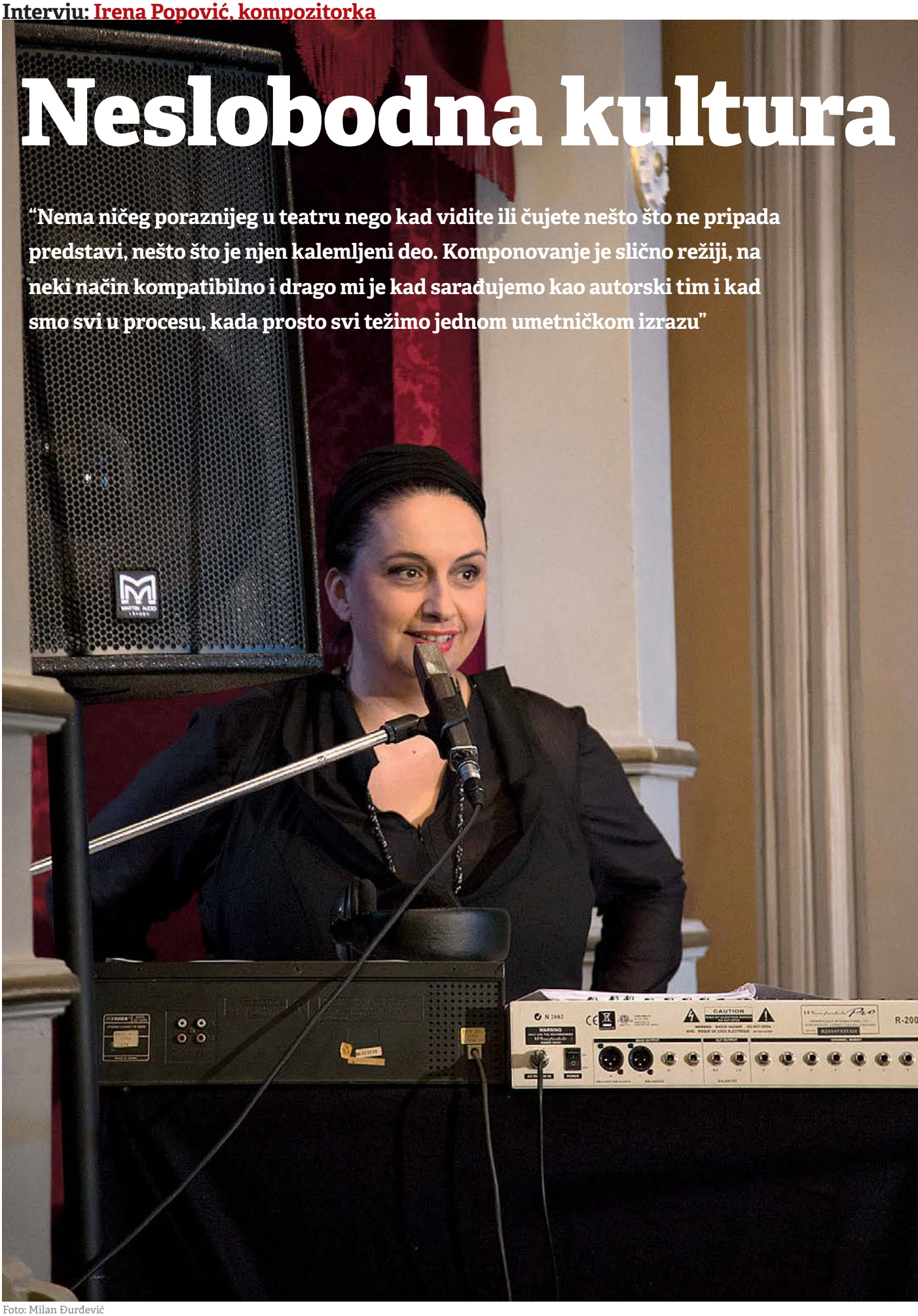

Foto: Milan Đurđević

je narcistička

Irena Popović je kompozitorka, pre svega, pozorišne muzike. Na ovogodišnjem Sterijinom pozorju osvojila je nagradu (a ima već dve Sterijine nagrade) za muziku u predstavama *Hasanaginica* i *M.I.R.A.* u režiji Andraša Urbana i *Karolina Nojber* u režiji Kokana Mladenovića.

I veliki broj drugih važnih nagrada dobila je u zemlji i svetu.

Školovala se u Beogradu gde je završila Fakultet muzičke umetnosti, odsek kompozicija, a zatim nastavila usavršavanje na magistarskim studijama u Salzburgu, na Univerzitetu Mocarteum, na katedri za kompoziciju i orkestraciju.

Komponovala je muziku za više od sto pozorišnih predstava, sarađivala sa velikim brojem prominentnih reditelja sa ovih prostora. No, u ovom intervjuu, a u dogovoru sa Irenom, pojavljuju se kao oni koji pitaju i Andraš Urban i Kokan Mladenović, jer je saradnja sa njima odavno postala vrsta umetničkog i ljudskog savezništva, a njihovi komentari mnogo govore o njihovom odnosu prema Ireni i sastavni su deo ovog portreta.

Irena Popović, ako bi je trebalo predstaviti tačno i kratko – jeste od onih stvaralaca koje mešavina osetljivosti i otvorenosti, paradoksalno, čine neustrašivom, a takva je i muzika koju stvara – neizostavno ostavi svoje veliko srce na sceni.

Trenutno je u Prištini gde radi muziku za predstavu u režiji Blerte Rrustemi Neziraj, a po novom tekstu Jetona Neziraja. Završava *San letnje noći* u Narodnom pozorištu u režiji Kokana Mladenovića, čuva decu Kalu i Drena i sanja, kaže, kad će opet na more...

"VREME": Počnimo razgovor s onim što često govoriš: da prosto sedneš i radiš kada imaš zadatak, da ne voliš nikakvu mistifikaciju kada je reč o stvaranju. "Sednem i radim i inspiracija dolazi, nema tu filozofije", imaš običaj da kažeš. Kako, dakle, stvaraš?

IRENA POPOVIĆ: Inspiracija je romantični, rekla bih, možda pomalo renesansni odnos prema stvaralaštvu. Svakako nisam dobar primer za taj " iznurujući" proces u kome umetnik tone i nanovo se rađa kroz umetničko delo. Možda moja teorija pomalo devalvira poimanje stvaralačkog čina, ali kod mene je vrlo jednostavno: sednem i radim. Talenat je nužan i utiče na kvalitet dela, ali mislim da je presudniji odnos koji imamo prema poslu i onome što stvaramo. Druga, nazovimo je zrela faza artističkog odnosa prema svetu je ulaganje u sebe, rad na sebi, jer ono što često gotovo svi podrazumevamo je to da ne moramo ništa učiniti za svoj mikrosvet iz kog dalje stvaramo. A nije tako. Zato je ono za čim najviše patim to vreme u kome mogu da čitam i stvaram samo za sebe.

Radiš sa mnogim rediteljima, ali oni koji markiraju tvoj rad su Andraš Urban i Kokan Mladenović. Kako rad sa njima funkcioniše? Pošto je, očigledno, reč o vrsti simbioze.

Ovde je reč o dva velika reditelja. Moj odnos sa njima je gradirao u umetničkom smislu i danas posle mnogo zajedničkih predstava koje smo uradili mogu, pre svega, reći da su oni moji prijatelji. U današnje vreme, vreme izdaja i prodaja, vreme u kome varamo svi, vreme u kome lažemo najpre sami sebe, imam njih dvojicu sa kojima delim život. Oni su različiti, a opet jako slični zato što su osobe sa jakim i zanimljivim umetničkim pečatom. U radu sa njima imam potpunu slobodu i nikada se ne dovodi u pitanje moje autorstvo. Divno je kad imate tu vrstu umetničkog luksuza da se zaigrate i da vas niko ne sputava u tome. Hvala njima na tome, beskrajno.

Posle osnovnih studija nastavila si usavršavanje na Mocarteumu u Salcburgu. Kažeš da te je on najpre naučio da nisi toliko važna. Šta to znači za tvoj rad kao kompozitora?

Moj život u Austriji me odveo u jednu drugu dimenziju poimanja života. Do tada je Beograd pružao pomalo ušuškanu sliku u kojoj sam, čini mi se, stalno nešto pisala i nikada to nešto nisam završavala. Osećala sam se nekako sigurno u toj mojoj nesigurnoj Srbiji. Onda se suočite sa novim svetom u kome deluju druge zakonitosti, puno novih ljudi koji se bore da prežive u novoj sredini i stvore nešto po čemu će ih prepoznati, upamtiti. Bila sam prinuđena da izađem iz zone komfora, pre svega iz artističke zone komfora. Upoznala sam ljude koji su me naučili da ono što stvaram nije nužno genijalno i da postoje i drugačiji stilovi koje nisam poznavala i koje sam počela da pametno slušam i učim. U Salzburgu sam naučila da slušam ljude i učim od njih.

Ako bih govorila kao kritičar o onom što označava tvoj rad, to je odnos prema glumcima i vrsta izuzetnog podstreka koji im daješ, kao i onog melodramskog koje uvek čitaš u zadatoj temi, koje i kada ima dozu duhovitog, uvek gađa u središte čovekove duše. 'Ajmo prvo – odnos prema glumcima, sama sebe zoveš babicom (kažeš da ih porađaš), a svedočiš koliko je podrška ključna. Kako to činiš?

Opet ću se na trenutak osvrnuti na jedan životni princip koji se trudim da primenjujem i u poslu: ono što ne želiš da ti čine drugi, nemoj činiti ni ti drugima. Glumcima je odnos prema pevanju još od njihovog školovanja na fakultetu postavljen tako da im je to nešto, pre svega, stresno. Još na prvim časovima vokalne tehnike glumci se razvrstavaju na one koji pevaju i one koji su neupotrebljivi. Trudim se da kroz ceo proces koji prolazimo dođemo i do tog ključnog i epohalnog zaključka – da svi mogu da pevaju. Moj odnos prema songu u predstavi je isti kao i odnos koji glumac ima prema monologu, pa sa te tačke i polazim. Dramsko pevanje ima veze sa glumačkim darom, pre svega i ako ja – kraljica falša, umem nešto da iznesem i da auditorijum poveruje u mene – duboko verujem da dobar glumac može izneti svaki pevački zadatak i ono što je najvažnije: može se jako dobro osećati u tome iako nije u onoj grupi glumaca koji su na fakultetu etiketirani kao "pevajući". »

Rekla bih da u svom rukopisu emociju stavljaš u prvi plan i šalješ poruku da se nje ne treba libiti. Koliko to imaš na umu kada stvaraš ili stvari puštaš samo da nađu svoj put i intuicija bude majka znanja?

Posle više od 100 predstava koje sam uradila sa potpuno raznovrsnim stilskim i estetskim principima, imam utisak kao da sam završila još jednu veliku školu. Posle toliko iskustva, sada već mogu da na prvo čitanje skeniram koja emocija tj. kakva muzika je za koju scenu. Na tvoje pitanje mogu da odgovorim da se kod mene dešava neka čudnovata simbioza intuicije i velikog iskustva i tu je, naravno, ona najčarobnija stvar koju muzika pruža a to je što zapravo ne znaš kuda ćeš otići i kakva će te muzika voditi. Posle ovoliko godina retko kad sebi dozvolim da me samo emocija ponese. Rad na predstavama je kompleksan intelektualni rad: daleko od koncertne muzike, a ipak dovoljno specifičan i karakterističan da dođe do uha publike koja gleda predstavu.

Kako doživljavaš pozorišnu scenu ovde i sada: šta je dobro, a šta bi menjala?

Nemamo dobar muzički teatar, nemamo off prostore koji imaju dobru ili podnošljivu infrastrukturu u kojima mladi mogu da postavljaju svoje predstave, u kojima umetnici mogu da stvore živi teatar lične pobune, u kome ih niko neće cenzurisati. Samim tim nemamo ni kulturu da odlazimo na takva mesta, jer živimo u ličnom ružičastom, ušuškanom svetu privida života, svetu u kome je lakše da me ne interesuje problem, nego da se suočim i taj isti problem rešim... Nemamo mogućnost da vidimo i čujemo šta se vani stvara, jer to što stiže do nas je mali deo nečeg što reprezentuje tu 'daleku' Evropu. A ono što je najpotresnije jeste nemoć i nemanje motiva da bilo šta promenimo. Iako smatram da je teatar nužan i da pre svega menja samog stvaraoca, mi kao vojska žedna i gladna umetnosti, moramo uprkos lošoj slici kulture i još lošijoj prognozi da pronađemo frontove kako da povedemo umetnički rat i izbavimo kulturu iz vlasništva nekih vladajućih slojeva. Neslobodna kultura je sklona da bude narcistička, nacionalistička, fakat, ono što se dešava na sceni ne događa se u stvarnom životu, ali bi se može da i moglo dogoditi, ili da budem posve romantična – možda bi jedna predstava bila toj istoj publici otrežnjavajuća i možda bi, ono što se sada čini potpuno nemoguće, dovela do pobune ili revolucije makar na malom prostoru, u mojoj ili vašoj glavi, u mom poimanju života ili vašem shvatanju i spoznaji da život u iščašenom i devijantnom društvu nije jedni izbor i da postoji mogućnost promene koja se manifestuje kroz lične revolucije.

Kako nas dve dugo dogovaramo ovaj intervju, dogovorile smo da pitanja postavljaju Andraš Urban i Kokan Mladenović.
Urban te prvo pita:
Da li me voliš?

Naravno da ga volim. On to zna.

Drugo je komentar: *Važno mi je da se naštimuje na ono čime se bavimo, da ima svoj osećaj i, naravno, svoju* umetnost *koja može da bude organski deo predstave...* Dakle, gde vidiš mesto ljubavi unutar procesa?

Gotovo svi funkcionišemo drugačije, ali nisam srela čoveka u poslu koji je imun na ljubav i na razmenu dobre energije. Sa nekim ljudima funkcionišem sa jako malo priče. Sa Urbanom sam u toj energetskoj prećutnoj razmeni. Naše predstave imaju iste zakonitosti, estetske i energetske principe. Urban veruje u moj ukus i moju muziku i nikada do sada se nije desilo da se ne razumemo. Mislim da je najlepše u procesu kada imate tim ljudi koji razume, kada se desi ta hemija i ushićenje dok stvarate koje je jednako onom kao kad ste zaljubljeni. Često zaboravljamo na tu razmenu, zaboravljamo na uvažavanje prostora i podrazumevamo da će se nešto stvoriti i roditi i a priori biti genijalno. Nikada nije tako... Ljubav je i spoznaja da nešto ne umem tako dobro da uradim, ali da postoje drugi koji to mnogo bolje rade.

Kokan: *Irena već dugo nije saradnik nego koautor u tome što radimo. Ume na najbolji mogući način da*

Foto: Siniša Trifunović

prepozna ne samo nameru reditelja, nego da intuitivno razume čemu mi to stremimo u teatru, vrlo često su njene numere prečica do konačnog rezultata. Dok još nismo detektovali stil igre, ona to prva shvati i uputi nas u to muzikom. Uz sve to što je ona: sjajna žena i sjajna majka, ona je jedan od najpožrtvovanijih saradnika u teatru – za nju ne postoje granice angažmana, rada, jer ona je suštinski umetničko biće posvećeno muzičkoj umetnosti.

Kakav je tvoj doživljaj sveta i muzike unutar sveta? Jer tvoja je muzika autorska i autonoman je deo u kreiranju svetova na sceni.

Moja muzika u pozorištu je već dosta dugo "moja" u smislu da nemam skoro nikakve intervencije na njoj u toku procesa. Svaki vid intervencije je u tehnici. Tome uvek prethodi moj samostalni proces: čitanje teksta, moje skice, promišljanje i komponovanje. Često se dešava da se čitave scene režiraju prema muzici i da je ona gradivni element. Zaista uživam kad čujem dobru muziku u pozorištu, muziku koja nije apsolutna, koja je ištrikana iznutra i ono najvažnije: koja je deo predstave. Nema ničeg poraznijeg u teatru nego kad vidite ili čujete nešto što ne pripada predstavi, nešto što je njen kalemljeni deo. Komponovanje je slično režiji, na neki način kompatibilno i drago mi je kad sarađujemo kao autorski tim i kad smo svi u procesu, kada prosto svi težimo jednom umetničkom izrazu. Moje radno vreme ne prestaje posle probe. Stvaranje je proces koji se dešava čak i u trenutku dok se bavim potpuno drugačijim aktivnostima. Uvek ćete čuti kako tiho pevušim.

Kako sebe doživljavaš na sceni? Jer si često na sceni u predstavama.

U jednom trenutku tokom prošle godine imala sam šest igrajućih predstava i počelo je da se podrazumeva da ću, ako pišem muziku, sigurno i ostati u predstavi. Moj prvi glumački izlet je bio u predstavi *Otac na službenom putu*. Reditelj predstave Oliver Frljić je došao na ideju da me ostavi u predstavi pošto je imala puno songova koji su bili vrlo zahtevni. Tako su svi bili sigurni da će songovi uvek biti dobri i moje prisustvo je bilo neka vrsta garanta da će sve što se tiče muzike funkcionisati. Za mene je bila osvežavajuća stvar da igram na sceni i budem deo predstave u tom, nazovimo, glumačkom sektoru. Zatim sam zaigrala u *Kazimiru i Karolini*, u režiji Snežane Trišić, gde sam igrala ženu gorilu, Huanitu. Pored toga što sam svirala imala sam i glumački zadatak koji je, može se reći, petominutna glumačka "bravura". Moja Huanita je imala divan svetlucavi kostim, veliki turban, veštačku kiku i veliku bradu. Svako igranje me je beskrajno radovalo, jer me potpuno osvajao taj moj novi "job" i činjenica da ne idem u pozorište da sviram, već da glumim. Tremu nisam imala nikada, a ta vrsta izraza mi je davala jednu vrstu osveženja. Kasnije sam igrala i u *Juliju Cezaru* u režiji Kokana Mladenovića, u *Ostacima* u režiji Andreja Nosova...

Kako projiciraš svoju budućnost?

Velika otvorena škola sa prostranim dvorištem, bogatom fonotekom i bibliotekom, studijem za snimanje i vežbanje, sale za razmenu mišljenja i kreacija u kojoj se nastava odvija po temama i po afinitetima polaznika. Ne smemo robovati lošem nastavnom planu, neinventivnim predavačima i još tragičnije studentima koji su preko ove ili one veze upali u takav sistem. Na taj način porađamo i vaspitavamo loše, nestručne i toksične generacije koje rade ono što ne umeju dok ih sistem štiti i obezbeđuje poslove za stalno sa platama koje im ležu na račune čime postaju svakako pravno i birokratski moćniji građani od mene ili nekog sličnog meni koja nema platu za stalno i koja kao slobodan umetnik isključivo živi od onog što stvori. A to što stvaram mora uvek biti na visini zadatka, jer ako "omanem", neću imati (možda) drugu šansu. Sistem takođe te iste nanovo unapređuje i nagrađuje i jedino što mi teško pada je kad me neki mnogo manje sposobni ili nestručni ocenjuju i klasifikuju. To je već stvar morala, vaspitanja i mentalne higijene. Veliki broj umetnika nema mogućnost da predstavi mladima šta su nove tendencije i stremljenja. Sistem u kojem se odvijaju naši životi ne bi podržao novu školu kojoj bi sloboda mišljenja, različitost umetničkog izražavanja i kreacija bili, možda, glavni predmeti. Opet, o takvoj školi maštam, kada me pitaš za budućnost.

Kako bi izgledao plan da izvodiš kompozicije na poeziju Milene Marković po alternativnim prostorima (kad smo kod želja i planova)?

Milena je deo mene... kada bih umela da pišem poeziju, volela bih da pišem tako. Teatar satkan od njenih pesama je moj lični molitvenik. Nadam se da ću uskoro uspeti da izvedem pesme koje sam komponovala na njene stihove. To zahteva lično i umetničko pročišćenje. Pokušavam da budem dostojna njene poezije... (jer mnogi za tim čeznu). ¶

NATAŠA GVOZDENOVIĆ

Majstor jakih vizuelnih

U profilisanju Veličkovićevog stvaralačkog karaktera dogodila se srećna simbioza germanske metodičnosti u koju je inteligentno inkorporirana balkanska duhovnost, južnjačke ekspresivnosti i mediteranske kontemplativnosti

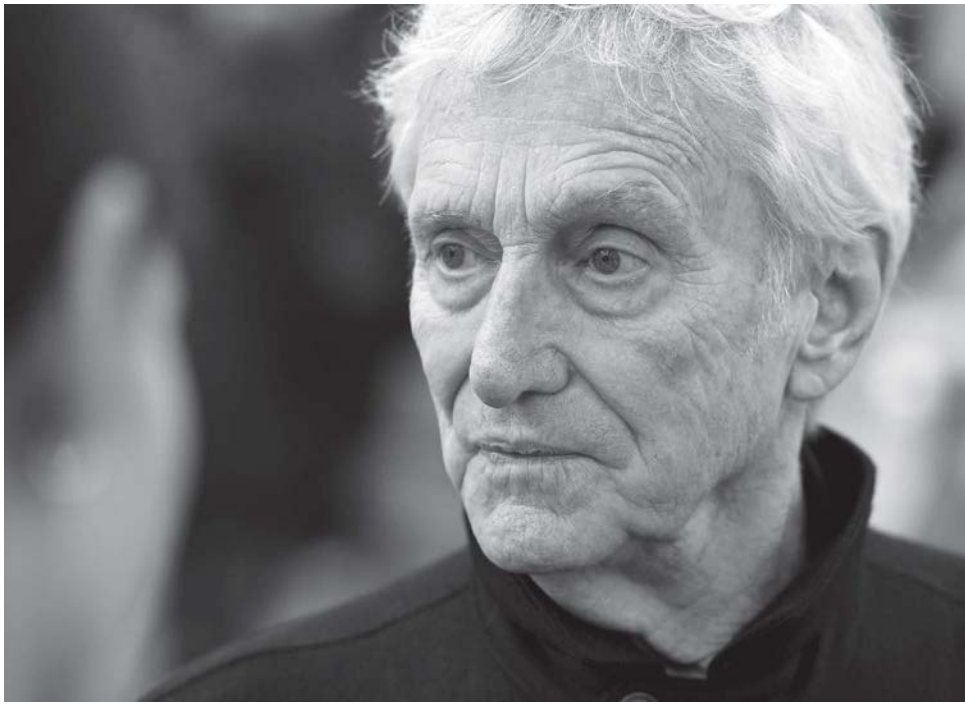

Foto: Tanjug / Dragan Kujundžić

Postoje ličnosti koje su toliko prisutne u našem životu svojim delom, ogromnom energijom i lakim korakom, mladićkom dobrom voljom i spremnošću da saslušaju, razumeju, podrže, da učestvuju, svojim angažmanom i realnom prisutnošću u umetničkim i društvenim događajima. Zato i ne pomišljamo da se može telo takvog bića i zaustaviti, a to se upravo desilo sa Vladimirom Veličkovićem. Zatečenost i neverica. Brzo prisećanje kad smo se sreli, šta smo razgovarali, kako je to izgledalo, šta smo se dogovorili... Da, sreli smo se letos, u Galeriji SANU, na izložbi Grafičkog kolektiva, donela sam mali deo lamperije i dogovorila se sa Vladom da spremi rad za izložbu Telo galerije-Identitet mesta, koja referiše na naš aktuelni problem. Da, negovao je prijateljstva, a jedno od postojanih je bilo vezano i za Grafički kolektiv. U svojoj akademskoj recenziji povodom 70 godina rada Grafičkog kolektiva, ovog aprila piše:.. "Ja koji sam rastao uz Grafički kolektiv i prvi put u njemu izlagao 1951. godine, taj dugi put od sedamdeset godina pratio sam i u njemu više puta učestvovao... Programsko bogatstvo, smelost i radoznalost za ono što se radilo i kod nas a i u svetu, Grafički kolektiv, ta mikro institucija od par kvadrata, realizovala je sa velikim uspehom..."

Tinejdžerski uzrast (prvi put izlagao 1951. na izložbi Mladi umetnici Srbije), rana mladost i studentski dani (na arhitekturi) protekli su mu u znaku začaranosti magijom likovne umetnosti. Tako je u procesu samo/edukacije i slikarskom formiranju Veličković prošao put od posvećenog i prilježnog zanesenjaka koji studira radove starih majstora, preko kratkog kontakta sa Medijalom, do školovanja u Majstorskoj radionici Krste Hegedušića u Zagrebu, putu ka svojevrsnoj kreativnoj inicijaciji kada je utemeljio svoju slikarsku recepciju i samopouzdanje. U građenju umetničke tematike ovaj slikar je prolazio različite faze obeležene vidljivim afinitetom za tradiciju, stare majstore i uzore iz istorije umetnosti – od Direra i El Greka, Karavađa i Goje, preko Mejbridža do Šongauera, Grinevalda i drugih. Očito, u profilisanju Veličkovićevog stvaralačkog karaktera dogodila se srećna simbioza germanske metodičnosti u koju je inteligentno inkorporirana balkanska duhovnost, južnjačke ekspresivnosti i mediteranske kontemplativnosti. Isto tako, učvrstio je ikonični korpus narativne vizuelizacije dramskih replika i kreativne fikcije straha, nade i sumnje. U svom umetničkom radu oslanjao se i na dokument, predložak u crtežu, kolažu, slici, grafici, pitajući se da li autentična dokumenta umetnosti i kontinuiteta u vremenu imaju snagu argumenata? Mišljenje da crtež predstavlja najintimniji deo stvaralačke ličnosti potvrđen je i u slučaju Vladimira Veličkovića. Svakako, crteži i kolaži predstavljaju idejni i vizuelni rečnik umetnikovog slikarskog bića. Jezičko kodiranje upadljivih, snažnih i ekspresivnih kadrova u kojima se razvija shema oštrog crtačkog rukopisa, uz elemente dokumentarnog karaktera kao što je fotografija, znak, slovo, produbljuju kompleksnu ikonografiju njegovog dela, njegovo značenje i smisao. Kritičar je za njega rekao da je "slikar sopstvenog istorijskog vremena i slikar sopstvenog pogleda na to istorijsko vreme".

Mada je od 1966. godine stalno nastanjen u Parizu gde je na međunarodnoj umetničkoj sceni rasla Veličkovićeva intenzivna umetnička karijera, on sve vreme ostvaruje žive veze sa rodnim Beogradom i jugoslovenskim kulturnim prostorom. Dve žene su imale značajne uloge u tim procesima i tamo i ovde – čuvena Vladina mama Lenka i supruga Maristela. Vlada je razumeo prirodu umetnosti ali i prirodu ljudskih odnosa. Građanske norme i vernost idealima i idejama zalog su njegovog porodičnog vaspitanja. Mada je po vokaciji od rane mladosti slikar, ipak je diplomirao arhitekturu da bi

metafora

ovim malim ustupkom poštovao i autoritet svog oca, univerzitetskog profesora. Sreća, kvalitet njegove ličnosti je i sposobnost da nalazi pozitivan stav, pa je i iskustva sa studija arhitekture inkorporirao u vlastitu umetničku praksu, rečima, vreme nije izgubljeno.

Sredinom 60-ih godina Veličkovićev slikarski jezik približio se evropskoj novoj figuraciji i u tim estetskim okvirima utemeljena je poetika njegovog opusa. Neosporno, u pomenutom spletu okolnosti i ličnom izboru moguće je razumeti autorov postojani afinitet za figuraciju kao i angažovani stav koji je u kritici cenjen kao čin velike moralne hrabrosti. Sa velike liste priznanja izdvojimo članstvo u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti, Politikinu nagradu, članstvo u Francuskoj akademiji. Velike i retrospektivne izložbe kod nas i u svetu, monografije, filmovi, referentne studije i stotine bibliografskih jedinica deo su ovog ogromnog stvaralačkog opusa.

U kontekstu prilika u kojima se ovde živelo, posebno tokom 90-ih godina, Veličković je prihvatao i određeni društveni angažman; kao altruista pokazao je puno dobre volje da pomogne mlade umetnike, a imao je sluha i za druge akcije inicirane u domovini; pomagao je nesebično ne štedeći trud ni zavidnu profesionalnu poziciju. Novcem od jedne nagrade obnovio je bibliotečki fond umetničkog fakulteta, a od drugog priznanja ustanovio je nagradu za crtež mladim autorima.

Kao kultno mesto beogradske grafike, poligon razmene umetničkih ideja i susreta stvaralaca, Grafički kolektiv je održavao kontakte sa našima u svetu. Veličković je uvek bio otvoren, agilan i imao je zavidnu produkciju pa je saradnja sa njim bila jednostavna. Laureat je nagrade "Veliki pečat" 1972. što je samo učvrstilo uverenje da je Veličković respektabilno autorsko ime i u mediju grafike. Fascinantan je njegov profesionalni fokus i elan da brine o svakom detalju prilikom pripreme izložbe, često je sam dizajnirao svoj katalog (ili aktivno učestvovao u stvaranju), ne ostavljajući prostora za eventualni propust. Povodom proslave 60. rođendana Grafičkog kolektiva 2009. priredio je izložbu grafika i kolaža iz ciklusa "Bestijarij", a potom je celu izložbu poklonio Kolekciji Grafičkog kolektiva; ova velika donacija predstavlja gest profesionalnog i altruističkog vrha. Deo Veličkovićevog karaktera su i izbalansirana socijalna i emocionalna inteligencija i sluh za pravdu. Kada je proteklih godina nastao problem oko prostora u kome Grafički kolektiv stanuje od 1949, razgovarao je sa ministrom kulture zalažući se da galerija zadrži svoj prostor, kao deo moralnog prava.

Sudbinske, velike teme o čovekovim afektivnim stanjima i krhkim životnim tačkama o rađanju, o seksualnosti, o animalnosti ili o smrti – Veličković je referirao i komunikativnim nazivima radova – Gonjenje, Trkači, Panika, Mučenje, Agresija, Orator-velika glava, Gubilište, Rađanje, Erekcija, Prepreka, Noć, Atentat, Ambis, Pad, Eksperiment – u kojima se zapravo potencira ekspresija društvene realnosti i ideologije.

Pre svega svedok ali i učesnik u isto vreme, slikar jakim vizuelnim metaforama proverava patologiju agresije, zločina i mučenja u kojima, bez obzira na vremenski kod, nema razlike između mita o Sizifu, Tezeju, Prometeju, Hristu ili savremenom ratniku, teroristi i/ili građaninu.

Vlada Veličković, stvaralačka ličnost snažne imaginacije i razuđenog idejnog i vizuelnog koncepta, inteligencijom i umetničkom transpozicijom *danas u večnost* načinio je i sopstvenu Nojevu arku. ¶

LJILJANA ĆINKUL

Gandi ili Gebels, nije

"Na to što intelektualne i kulturne elite učestvuju u svečanim otvaranjima puteva i trgova i u sličnim priredbama u organizaciji vlasti, gledam sa gađenjem, ali ne i s nevericom. To je prosto uobičajeno, ništa novo, s tom dubokom građanskom neodgovornošću naše društvo se oduvek suočava. Ali mislim da je to u nekom smislu u redu. Neka oni slave Vučićeve razorene trgove, idiotske fontane, basnoslovno skupe autoputeve, neka se dive i slave moralnu bedu njegovog režima. Jeste, ovde je pamćenje kratko, ali neke stvari ostanu zapamćene. Oni su prosto odabrali da zarad nekog stana ili funkcije stoje na drugoj strani zida koji Vučić podiže između nas i njih. Želim im da iza tog zida i ostanu"

O stradanju banatskih Nemaca govori se poslednjih par decenija, mada relativno tiho i oprezno. Postoje nesporni uvidi da je u periodu između 1945. i 1948. nad jugoslovenskim Nemcima, sasvim nezavisno od toga jesu li ili nisu sarađivali sa nacističkim okupatorom, izvršeno stravično nasilje. Brutalno su im, i bez suđenja, ukinuta građanska prava, zaplenjena pokretna i nepokretna imovina, svedeni su na prisilnu radnu snagu, a nekoliko desetina hiljada je ubijeno, uglavnom izgladnjivanjem u logorima. Pojavila su se i značajna književna dela, studije, svedočenja, pa ipak, mnogi se i danas protive podsećanju na njihovu sudbinu, tvr-

svejedno

deći da se time relativizuju nacistički zločini. Prema rečima Dejana Atanackovića, pisca, dobitnika Ninove nagrade 2018. za roman *Luzitanija* i vizuelnog umetnika čija se izložba "Časovi nemačkog" otvara 5. septembra u Gete institutu u Beogradu, u pitanju je "tendenciozna zamena teza".

"Reč je o ljudima koji su se, kao i mnogi drugi, našli u pogrešno vreme na pogrešnom mestu, iako su tu živeli generacijama – više od sto pedeset godina", skreće pažnju Dejan Atanacković.

"VREME": Vaša izložba se bavi temom banatskih Nemaca i njihovim progonom posle Drugog svetskog rata, a podstaknuta je porodičnom pričom, vašim precima koji su bili žrtve tog pogroma. Među njima je i vaš deda Imre, koga niste upoznali. Zašto vas je njegova sudbina najviše uznemirila i reklo bi se pokrenula da započnete sistematizaciju porodičnog arhiva?

DEJAN ATANACKOVIĆ: Jeste, moj deda-ujak Imre je centralna ličnost u mom radu. On je preživeo logor, ali je u tom užasu izgubio razum i godinama hodao između Beograda i Perleza, pokušavajući da uđe u svoju kuću. To je jedna arhetipska, ahasverska slika čoveka koji luta u nemogućoj potrazi za svojim domom. I sam se na razne načine s tom slikom identifikujem. Ali zapravo je rad direktno podstaknut časovima nemačkog kojima se moja majka posvetila neposredno nakon smrti poslednje osobe u našoj porodici koja je govorila nemački kao maternji jezik.

Nemački je u vašoj porodici jezik "kojim se ćutalo". Kako vidite motivaciju i trenutak u kojem je vaša majka odlučila da se posveti učenju ovog jezika i na koji način je taj proces uticao na nju, ali i na vas jer ste vi reditelj videa koji tim "lekcijama" svedoči i koji ih oblikuje?

Mama nemački nikada nije govorila, iako se on šaputao u kući, jer se njena majka plašila da bi je poznavanje jezika, tih godina, moglo dovesti u nepriliku. Motivacija za to okasnelo učenje, mislim, ticala se želje da putem jezika poveže neke niti koje su ostale razvezane tokom decenija. Jer svi smo mi živeli s tim znanjem o strašnoj sudbini koja je zadesila našu porodicu, a nismo se time ozbiljnije bavili, to se prosto podrazumevalo. Zato se jedan od dva video-rada na izložbi "Časovi nemačkog" sastoji od "školskih lekcija" koje mama izgovara kao na času, i te se lekcije sastoje od slika zatočeništva, bolesti, torture i smrti. Seli smo i počeli da sistematizujemo sve što smo imali, fotografije, pisma, dokumenta, sećanja, a pronašli smo, u posedu preminule mamine tetke, i jedan novčić austrijske careviine s kraja 18. veka kada su se naši preci doseljavali na područje Banata.

Put da se potisnuto sećanje o precima osvetli i time njihovi potomci oslobode balasta neopravdane krivnje aktuelizovan je, između ostalog, zakonom o restituciji imovine. Vi ste se, međutim, ulazeći u tu proceduru susreli s novim paradoksima...

Najpre je trebalo dokazati da čovek rođen 1882. više nije živ. Već se to, iako je od tad prošlo preko 130 godina, ispostavilo kao priličan problem, jer je moj pradeda umro u logoru Knićanin 1947, a taj logor, kao i mnogi drugi, nije vodio nikakvu evidenciju o smrti zatočenika, niti je poznato gde su sahranjivani. Cela porodica, sem moje babe koja je bila udata za Srbina, raspoređena je u logore, oni sposobni za rad su tretirani kao roblje, premlaćivani i ponižavani. Prababa je bukvalno odneta u logor, kako bi se kuća ispraznila i opljačkala. Stari i bolesni su prosto ostavljani da umru, i to razdvojeni, ne znajući ništa o sudbini drugog. Imovina je tu najmanje važna, reč je prosto o insistiranju na istini, a to je da je nad našom porodicom, kao i mnogim drugim nemačkim porodicama, izvršen državni teror. Došli smo i u posed rešenja o oduzimanju porodične imovine, gde se kao jedino obrazloženje navodi pripadnost moga pradede, Jugoslovena, nemačkom narodu. Onda smo se suočili s novim paradoksom. Naime, trebalo je pokrenuti postupak rehabilitacije. Rehabilitacije za šta? Ona je »

osnovana ako je neko osuđen za krivično delo, pa se sad ta presuda dovodi u pitanje. A ovde nikakve presude nema, samo rešenje da se, doslovno, jednom građaninu Jugoslavije oduzima sve što ima jer je Nemac. Na kraju je moj pradeda rehabilitovan ni od čega, no ipak, pružila nam je satisfakciju činjenica da je u rešenju Višeg suda u Beogradu sudija obrazložila da je imovina oduzeta bez pravnog osnova i da je tadašnja država počinila veliku nepravdu i nasilje.

U tekstu koji poziva na izložbu, kažete da vaš rad nema za cilj "podsticanje novog prebrojavanja mrtvih, niti pozivanje na grobove predaka jer bi to bilo rizično i donekle anahrono, nakon (jedva) preživljene retorike 90-ih". Zašto vam je ova priča bila važna i u kakvoj je ona vezi sa aktualnim trenutkom, današnjim društvom?

Na ovim prostorima postoji konstanta prikrivanja zločina i nesuočavanja s njima. Postoji jedan ozbiljan bagaž istorijskih zabašurenosti, od početka 20. veka, koje su neretko uzrok i danas nerešenih teritorijalnih, političkih i kulturnih pitanja. Pamćenjem se manipuliše tako da se svaka istorijska svinjarija može ne samo opravdati, već i preokrenuti tako da krvnik bude proglašen žrtvom i obrnuto. Zato je danas problematično govoriti o tragedijama "drugih", počevši od ratova devedesetih, jer se time priznaje ratna politika Srbije, od koje se ovo društvo nikad nije sasvim ogradilo, pa i kontinuitet koji s tom politikom i danas postoji. Ali jednako je teško govoriti i o srpskim žrtvama, jer se njima najvulgarnije licitira, a to retoričko licitiranje koristi za skrivanje suštinskih problema, na primer očajnog statusa srpskih izbeglica, ali i političkih pitanja kao što je (ne)priznavanje Kosova. Ukratko, govoriti o jugoslovenskim Nemcima danas ne gubi na aktuelnosti, jer je reč o događajima kojima se, kao i danas, nekim ljudima, čitavim etničkim grupama, ukidaju elementarna ljudskost i dostojanstvo, sprovodi se nasilje, sve se to uvija u laž i objašnjava nekom isfabrikovanom istorijskom pravdom.

Na ovim prostorima postoji konstanta prikrivanja zločina i nesuočavanja s njima. Postoji jedan ozbiljan bagaž istorijskih zabašurenosti, od početka 20. veka, koje su neretko uzrok i danas nerešenih teritorijalnih, političkih i kulturnih pitanja. Pamćenjem se manipuliše tako da se svaka istorijska svinjarija može ne samo opravdati, već i preokrenuti tako da krvnik bude proglašen žrtvom i obrnuto

Predsednik Aleksandar Vučić je pre dve godine otkrio spomenik nemačkim žrtvama kod zloglasnog logora Bački Jarak. Koliko se to može smatrati iskrenim činom ispravljanja istorijske nepravde?

Jako je važno od koga i s kojim povodom neka inicijativa dolazi. Čitav politički kontekst tog događaja u najmanju ruku je problematičan: s jedne strane, Vučićevo politikantsko ulizivanje EU i Nemačkoj, s druge, po Srbiju pogubna politika Evropske unije, indiferentne pred Vučićevim uništavanjem i kriminalizovanjem države. Prosto, nije svejedno da li će jedan spomenik otkriti Gandi ili Gebels. Vučić će na ovim prostorima ostati zapamćen kao jedan od najgrlatijih promotera međunacionalne mržnje, i kao tvorac dosad najsramnije uličke partitokratije, a od toga se ruke ne mogu oprati. Važan je kontekst, ne samo čin.

Budući da pišete kolumne u "Ninu" i da niste, kako se to kaže, "politički naivni", šta biste rekli, o čemu se ovde i sada najviše ćuti?

Pa mislim da se možda najviše ćuti o ćutanju. Nesuočavanje s prošlošću nije stvar koja se dešava spontano, možda u nekoj meri, ali suštinski je to jedna strategija koja se naširoko realizuje u javnom govoru, obrazovnom sistemu, turizmu, popularnoj kulturi, književnosti i, naravno, režimskim medijima. Od velike je koristi, ovom i sličnim režimima, da društvom vlada jedan dominantni psihološki model – model permanentne žrtve. S tim se modelom mnogi, i u svakodnevnom životu i u političkom mišljenju, identifikuju. Od toga svakako imaju koristi sve političke snage koje prosperiraju u stanju permanentnog konflikta, što u glavama ljudi, što unutar regiona.

Kako gledate na to što intelektualne i kulturne elite učestvuju u svečanim otvaranjima puteva i trgova i u sličnim priredbama u organizaciji vlasti, da li time daju podršku vlasti ili samo rade "svoj posao"? Živi li Srbija danas prelomni trenutak u kojem se mora biti jasnog političkog opredeljenja?

Gledam na to s gađenjem, ali ne i s nevericom. To je prosto uobičajeno, ništa novo, s tom dubokom građanskom neodgovornošću naše društvo se oduvek suočava. Ali mislim da je to u nekom smislu u redu. Neka oni slave Vučićeve razorene trgove, idiotske fontane, basnoslovno skupe autoputeve, neka se dive i slave moralnu bedu njegovog režima. Jeste, ovde je pamćenje kratko, ali neke stvari ostanu zapamćene. Oni su prosto odabrali da zarad nekog stana ili funkcije stoje na drugoj strani zida koji Vučić podiže između nas i njih. Želim im da iza tog zida i ostanu.

Predsednik mnogo voli da čita knjige, da li biste mu preporučili neku vašu?

Nemam šta da podelim s predsednikom Srbije. Baš me briga šta čita. ¶

ALEKSANDRA ĆUK

Energično o avangardi

Pitanje koje postavlja Dragan Prole silinom što mu, do ove knjige, nije bila svojstvena priziva filozofski odgovor, a da se, istovremeno, taj odgovor ne oslanja više samo na rad pojma, već i na istoriju pojmova, na njihovu političnost

Dilema ko je "stariji" – pitanje ili odgovor pomalo liči na čuvenu dosetku o tome da li jaje prethodi kokoški ili kokoška prethodi jajetu (valja uočiti odsustvo petla). I dalje traje spor o tome da li je u pitanju već sadržan odgovor ili, pak, od odgovora zavisi da li će se pitanje, *na kraju*, smatrati dobrim. Hajdeger je, recimo, smatrao da pitanje određuje ne samo kakav će biti odgovor, već ono određuje i čitav put kojim se do odgovora stiže. Ako ostanemo pri Hajdegerovim jezičkim igrama mogli bismo to reći i ovako: pitanje je odgovorno za odgovor. U pitanju je već sadržan odgovor, onako, otprilike, kako se u žiru već nalazi čitav hrast (samo treba da poraste). Druga škola mišljenja, pak, ne poričući važnost pitanja, kaže da se rđavo pitanje upravo odgovorom može razobličiti – zašto bismo uopšte odgovarali na loša pitanja? – te je odgovor odgovoran za pitanje. Ponešto paradoksalno rečeno, tek ćemo na kraju puta, iz odgovora, saznati da li je pitanje bilo dobro postavljeno ili ne. Knjiga Dragana Prolea *Jednakost nejednakog* (Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci/Novi Sad, 2018) postavlja direktno pitanje: ako pojava avangarde u književnosti i slikarstvu nije drugo do obrušavanje na svest i racionalnost, ako je, dakle, avangarda gotovo očajnička reakcija na stvarnost – kako se, kog đavola, i dalje možemo pouzdati u racionalnost kada je moguće tako nešto poput Velikog rata, kada je moguće da se milioni ljudi uzajamno poubijaju, doslovno ni zbog čega? – ako, dakle, stvari već stoje tako, šta je s filozofijom koja, naizgled neuznemirena stvarnošću, u liku fenomenologije ostaje pribrana i čvrsto prilepljena za svest (a ne podsvest) i racionalnost (kao da ne postoji iracionalnost)? Šta je s čitavom evropskom duhovnom tradicijom ako je njen vrhunac upravo klanica Prvog svetskog rata, a njen filozofski izraz, u tom trenutku, fenomenologija koja s monaškim mirom gleda kako giljotina savremenosti neselektivno obezglavljuje čitave narode, kulture i generacije, svo ono što je, teškom mukom, stotinama godina građeno kamen po kamen? Iz perspeketive avangarde, ili makar iz perspektive koja je avangardni pokret i posledice njegovog delovanja jako dobro proučila, odgovori su čisti i jasni: našim životom upravlja slučajnost, a najviše što čovek može da uradi jeste pokušaj kontrole štete. Nije utešno, naravno, ali makar nije ni iluzija. Stvari se, međutim, komplikuju kada uočimo da su postavljena pitanja, zapravo, filozofskog karaktera, te da odgovori koje avangarda nudi nisu dovoljni bez filozofske intervencije. Pitanje, dakle, koje postavlja Prole silinom što mu, do ove knjige, nije bila svojstvena, priziva filozofski odgovor, a da se, istovremeno, taj odgovor ne oslanja više samo na rad pojma, već i na istoriju pojmova, na njihovu političnost. Upravo se ovaj poslednji momenat pojavljuje kao Proleov iskorak iz dosadašnjeg njegovog filozofiranja.

Knjigama *Unutrašnje inostranstvo* (2013) i *Pojave odsutnog* (2016), Prole je već načinio iskorak iz tradicionalnog rada pojma kojem je, kao klasično vaspitan filozof, bio sklon (odnosno filozof klasičnog filozofskog obrazovanja, a to znači bez vidljivog uticaja poststrukturalizma i političke filozofije), pri čemu je taj iskorak išao ka umetnosti. Valja reći da su te dve knjige izuzetno hrabar potez filozofa koji s punom svešću stupa na tle na kojem se, još uvek, ne oseća ni lagodno ni slobodno. Cena tog iskoraka vidljiva je u izvesnim pojmovnim i tekstualnim kolebanjima. *Jednakost nejednakog*, međutim, ubedljivo je svedočanstvo da se Prole ne samo stabilizovao na nečemu što je za njega bila *terra incognita*, već i da je, sada manirom iskusnog filozofa, na precizna i važna pitanja odgovorio usredsređenošću na detalje, umesto da i dalje širokim zaveslajima brzo prolazi kroz epohe.

Oslanjajući se na veliku literaturu o avangardi, ali je, u istom gestu, provlačeći kroz sito filozofskih pojmova, Prole ispisuje filozofski tekst o genealogiji avangarde s jedne strane i dubinskim preobražajima fenomenologije s druge, dakle o vremenu i stvarnosti u kojima se dva naizgled suprotstavljena poretka susreću na vrlo neočekivanim čvorištima. U analizi Pikasove umetnosti, recimo, Prole će izdvojiti začudne filozofske motive (Pikasovo početništvo, njegovo neprekidno počinjanje iz početka), da bi, u paralelnom toku, u ledenoj Huserlovoj filozofiji pronašao vulkansko vrenje (primitivno kao pokretač). U ontologiji klasičnog, na primer, u toj maloj filozofskoj bravuri u kojoj ne beži od paradoksa, Prole će da uvede nestabilnost u taj gotovo samorazumljiv odnos, da bi, nešto kasnije, u poglavlju o egzistencijalnoj diferenciji, ubedljivo izvarirao pojam banalizacije (jasno ga razlikujući od banalnosti) kao pretpostavku opšte pristupačnosti. Najzad, najsnažniju sponu između fenomenologije i avangardnih pokreta pronaći će Prole upravo u slikarstvu kao umetničkoj negaciji prirodnog stava (čak je i priroda neprirodna). Tek tada, kada se u analizu uvede i pojam vremena, postaje jasno da fenomenologija i umetnička avangarda plove na istom talasu vremena, a Prole ubedljivo opravdava pitanje postavljeno u temelj ove dobre i energične knjige. ¶

IVAN MILENKOVIĆ

SAD: Saga o braći Koh

KOHTOPOD

Priča o Čarlsu i Dejvidu Kohu osvetljava kontroverze između korporacija i države, korporacija i duboke države, preduzimača i bankara, konzervativaca i liberala, republikanaca i demokrata. To je priča o tome kako pohlepa ne haje za ideologiju i pravdu i kako se novcem stvara pogled na svet

Nedavno preminulog Dejvida Koha, industrijalca teškog 50,5 milijardi dolara, koji je u dobrotvorne svrhe potrošio 1,3 milijarde dolara, "Njujork tajms" je nazivao "filantropom na pravom mestu s pravim ljudima".

Govoreći o svojoj filantropiji, Dejvid Koh je u jednom intervjuu za "Volstrit džornal" opisao sebe izrazom *sugar daddy* koji u principu označava bogatog čoveka koji izdržava mladu ljubavnicu, mada o sebi očito nije tako mislio, jer kaže da smatra svojom "moralnom obavezom" da novac donira izvanrednim institucijama da bi svet učinio boljim mestom, a ne da ga upotrebi za kupovinu veće kuće, ili slike u vrednosti od 150 miliona dolara.

Dejvid Koh je dao velike sume novca za istraživanje raka i za balet. Naravno, postoji i određeni element ličnog interesovanja za ove donacije: sam Koh bolovao je od raka prostate, koji je dijagnostikovan 1992, i uživao je u baletu, piše "Gardijan". Dejvid Koh je donirao velike sume za istraživanje raka Memorijalnom centru za rak na Menhetnu, Tehnološkom institutu Masačusets u Kembridžu, Kancer centru u Hjustonu itd.

Nacionalnom muzeju prirodne istorije Smitsonijan donirao je 15 miliona dolara, pa je krilo od 5000 kvadratnih metara posvećeno ljudskoj evoluciji dobilo njegovo ime, kao što je i Državno pozorište Njujorka u Linkoln centru nakon njegove donacije preimenovano u Pozorište Dejvid H. Koh Njujork. Od Smitsonijan muzeja do univerziteta vidljivo je da je donatorstvo deo američkog kulturnog modela.

Magazin "Nejšen", međutim, u jednom eseju donatorstvo braće Koh opisuje kao toksično, pošto ga oni koriste da legitimizuju nejednakost, kao što su to činili i čelični magnat Endrju Karnedži, koji je u svom eseju o bogatstvu (*Wealth*, 1889) tvrdio da je nejednakost dobra ako su bogati spremni da vrate naciji deo bogatstva, ili industrijalac Džon D. Rokfeler, osnivač dinastije, koji je pokušao da priguši kritiku nejednakosti postavljajući se kao dobročinitelji javnog dobra, ili kao što to danas čini kao Džef Bezos (amazon.com).

Čarls i Dejvid Koh su slavljeni na američkoj desnici zbog njihovog konzervativizma, a demokrate su ih demonizovale kao mračnu konspirativnu silu i otelotvorenje koruptivne uloge korporativnog novca. Kritičari zato mrežu organizacije pod njihovim uticajem nazivaju "Kohtopod".

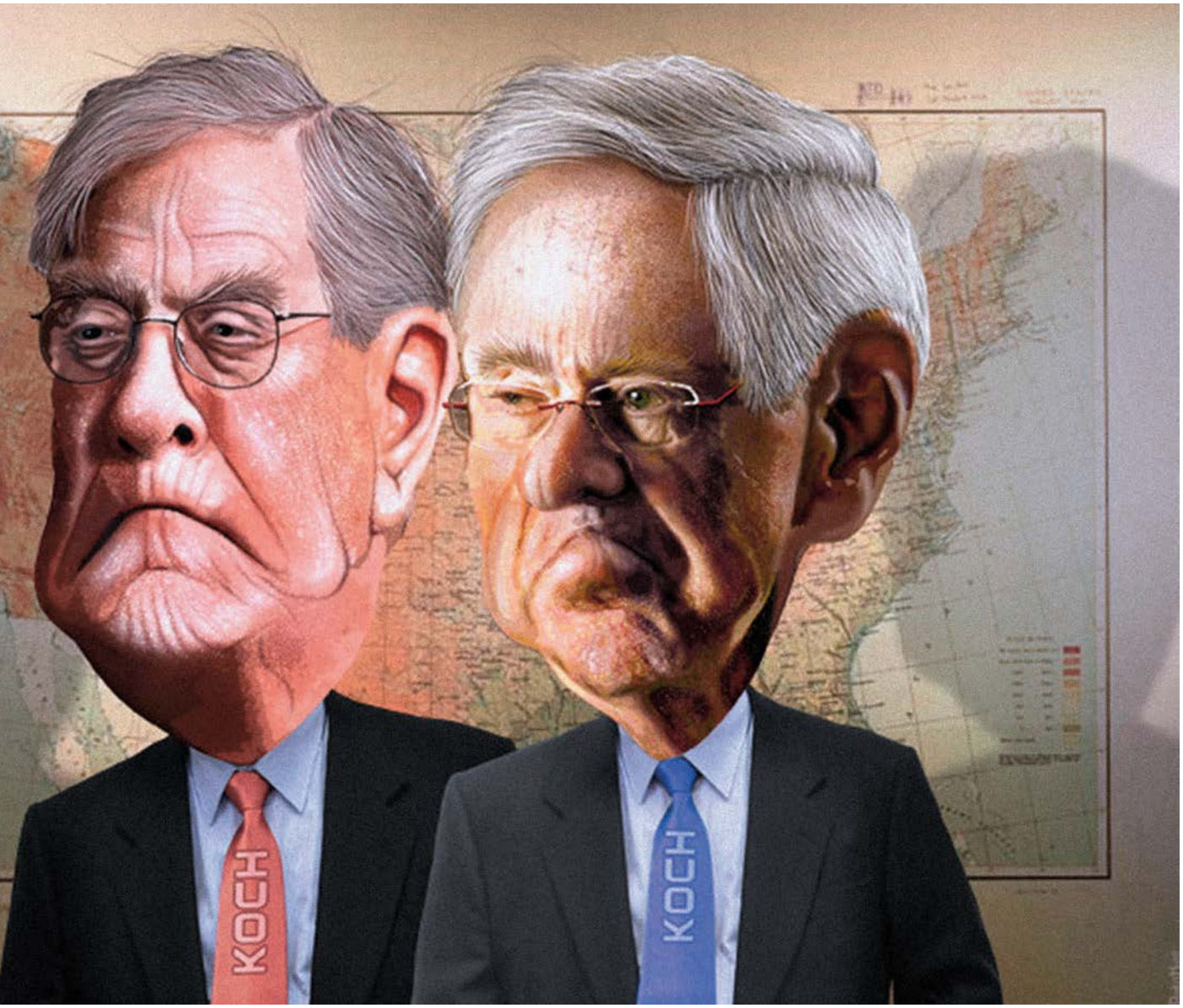
NAFTAŠI PRVE PETOLETKE

Braća Koh su finansirali pokret Čajanka, desno krilo republikanaca, čiji revolucionari mrze socijalizam i socijaliste gotovo kao antihriste, što je smešno zbog njihove male prljave tajne – za novac koji do njih dolazi mogu da zahvale postojbini antihrista, bezbožničkoj imperiji SSSR.

Tako na alternativnoj platformi *Exiled* piše rusko-američki istraživački novinar, bivši urednik moskovskog satiričnog lista *The eXile* Jaša Levin, koji za sebe kaže da zna dosta o sovjetskoj propaloj utopiji i ruskim oligarsima. On je napisao i kratku biografiju braće Koh koja je izdata u SAD.

Prema ruskom onlajn magazinu za trgovinu i naftnu industriju *oilru.com* u vreme Staljinove Prve petoletke tridesetih godina prošlog veka, za industrijalizaciju SSSR povećavanje naftnih kapaciteta je bilo veoma važno. A prema američkim hronikama, naftna industrija u SSSR je bila u totalnom neredu. Oprema koju su izgradile zapadne inženjerske firme je propadala ili nije radila. Zapadni inženjeri su optuživani za špijunažu ili sabotaže. Sovjetski radnici za koje se sumnjalo da su se sukobljavali sa strancima jednostavno bi bili odvedeni na streljanje. O toj atmosferi govori jedan sovjetski vic iz kasnijeg doba, kojim se opisuje kako je Staljin nešto pre kraja Drugog svetskog rata tražio da narodni komesar naftne industrije SSSR Nikolaj Bajbakov požuri s otkrivanjem novih naftnih polja. Bajbakov je tvrdio da je to nemoguće, na šta je drug Staljin rekao: "Biće nafte, biće Bajbakova, ako ne bude nafte, neće biti ni Bajbakova!"

U to vreme je kompanija *Winkler-Koch Eng. Co* patentirala svoju tehnologiju prerade nafte (takozvani kreking, razbijanje velikih ugljovodoničnih molekula) koja je bila jednostavnija, jeftinija i efikasnija od prethodnih. Kompanija *Universal Oil Products*, u kojoj je bio zaposlen pre osnivanja sopstvene firme, zbog toga je Frederika Koha tužila za "pirateriju", da je preuzeo i uz male prepravke pri-

100 MILIJARDI GORE-DOLE:
Dejvid i Čarls Koh
Ilustracija: DonkeyHotey

menio njen patent. I drugi moćni konkurenti bili su ujedinjeni u neku vrstu kluba tužilaca.

Za sovjetski Azneft to nije bilo naročito važno, osim potencijalnih problema sa patentima u slučaju obnove diplomatskih odnosa koje je Amerika prekinula sa Sovjetskim Savezom dvanaest godina ranije.

Nepostojanje "brenda", parnice, iznenadni pad berze 1929. i Velika depresija činili su da je tehnologija *Winkler-Koch* koštala daleko manje od tehnologija prerade nafte tada dostupnih na tržištu, tadašnjih američkih kompanija *Cross* i *Dubbs*, a naročito britanskog *Vickersa* čije su se 1928. u SSSR izgrađene rafinerije zbog nečega kvarile.

U Vičiti, u Kanzasu, kompanija *Winkler-Koch* je 1929. ugostila delegaciju sovjetskih planera sa kojima je potpisala ugovor u iznosu od pet miliona dolara za izgradnju 15 rafinerija u Sovjetskom Savezu. Tada se za 500 dolara mogao kupiti osnovni model Fordovih automobila.

Kompanija *Winkler-Koch* je prvo 1930. pokrenula Tuapsinsku rafineriju u Krasnodarskom kraju. Zadovoljivši sovjetske klijente, dobijala je nove poslove: 1931. godine je u Bakuu izgradila još dva postrojenja, pa još dva u Batumiju, pa još šest u Groznom, kapaciteta 900.000 tona godišnje, pa godine 1932. rafinerija u Jaroslavlju...

Trideset godina kasnije u pamfletu o pogledu biznismena na komunizam (*A Businessman Looks At Communism*, 1961) Frederik Koh je pisao kako ga je o "komunističkoj zaveri radi preuzimanja Amerike" podučio tvrdokorni komunista, učesnik revolucije 1905. koji je dvanaest godina proveo u SAD uglavnom u zatvorima, Džerom Livšic. On se 1917. vratio u Rusiju, a tridesetih godina Fredu Kohu bio dodeljen kao pratnja prilikom obilaska raznih instalacija.

Kada ga je jednom u Tbilisiju Fred izvukao ispod prevrnutog automobila, taj Džerom Livšic je navodno pitao Freda zašto mu je spasao život kad su njih dvojica klasni neprijatelji. Rekao je da on njega ne bi spasao, ali da će, kad dođe do prevrata u Americi, on spasti Fredov život, mada je spreman da sopstvenim rukama zadavi rođenu majku ako se ona nađe na putu revolucije. »

ANTIKOMUNISTIČKA TRANSFORMACIJA

Livšic je streljan 1930. Predsednik velikog sovjetskog koncerna za naftu u Bakuu Barinov, koji je Frederika Koha ubedio da je bezbedno da dođe u Baku, bio je već streljan kada je stigao, pričao je početkom šezdesetih godina Frederik Koh.

Fred Koh je mnogo mrzeo komuniste, ali je iz nekih razloga to čuvao za sebe sve do poznih pedesetih (možda zato što je još uvek radio za SSSR), a onda okrenuo list po povratku iz SSSR 1956, piše Levin citirajući izveštaj agencije AP da je Fred Koh bio među jedanaest istaknutih stanovnika Vičite u Kanzasu koji je avionom otišao u Moskvu "u nastojanju da uveri ruski narod da sovjetska propaganda o kapitalistima nije istinita", što, po Levinu, zvuči kao savršen paravan za poslovno putovanje. "Nije jasno šta je tamo radio — možda nije dobio ono što je očekivao, a možda su ga prevarili za neki novac", piše Levin.

Stari Koh je u to vreme grmeo da "crveni" ruše američke univerzitete, crkve, političke stranke, medije, sindikate, a "prokomunistički" Vrhovni sud i svaku granu vlasti. Tvrdio je da će se Afroamerikanci uključiti u "začarani rasni rat". "Možda ne želite da budete kontroverzni i da se umešate u antikomunističku bitku, ali nećete biti mnogo kontroverzni kad budete ležali u jarku s metkom u lobanji", govorio je u Ženskom republikanskom klubu 1961. ponavljajući retoriku senatora iz Viskonsina Džozefa Makartija, koji je pedesetih godina optuživao službenike u Stejt departmentu, veterane, dramaturge, glumce, čak i predsednika Harija S. Trumana i demokrate da su u savezu sa komunistima.

Predsednica Centra za medije i demokratiju Liza Grejvs piše da se u kući Frederika Koha sastajao ogranak Antikomunističkog društva "Džon Birč", koje je ime dobilo po baptističkom svešteniku u američkoj vojsci koga su u Kini 1945. ubili komunisti.

To ekstremno desno društvo, čije je osnivanje inicirao biznismen iz Severne Karoline Džon Velč, širilo je propagandu da zli socijalizam preuzima Ameriku preko sindikata, Jevreja, homoseksualaca, Kenedija i čak Dvajta Ajzenhauera.

MRAČNI NOVAC

Frederik je ostavio biznis četvorici sinova Čarlsu, Dejvidu, Frederiku junioru i Bilu, uz amanet da ne prodaju porodičnu firmu, da se ne zadužuju i da ne veruju komunistima. Čarls je preuzeo porodični biznis nakon što su on i Dejvid 1983. isplatili Frederika i Bila (za milijardu dolara, kako piše "Tajm", uz dugo suđenje koje je u javnosti bacilo malo svetla na razgranat porodični posao).

Magazin "Nejšen" piše da se Čarls u početku držao očeve "Džon Birč politike", ali da se od šezdesetih godina pomerao ka skoro anarhističkom libertarijanstvu, koje se od američkog liberalizma valjda najviše razlikuje po težnji da se maksimalno redukuje uloga države. Čarls Koh je u svojoj knjizi *Nauka o uspehu* (*Science of Success*) citirao austrijskog ekonomistu klasične liberalne škole Ludviga fon Misisa, inače nekad savetnik austrijskog kancelara Engelbarta Dolfusa, koji je bio osnivač austrofašističke staleške države, pa socijaldemokrata, pa je izbegao u Švajcarsku, da bi 1940. uz stipendiju Rokfeler fondacije prešao u SAD. Drugi pominju da su Kohovi inspirisani konceptom austrijskog liberalnog ekonomiste i kritičara kolektivizma Rudolfa Hajeka koji je bio Misisov student.

Dok su javni "advokati" zamerali kritičarima što braću Koh optužuju za postupke njihovog oca, levičarski kritičari su ukazivali na to da veza pokreta Partije čaja i opsenog bogatstva familije Koh potiče još od Frederika C. Koha. U knjizi o tamnom novcu i skrivenoj istoriji milijardera i njihovom uticaju na radikalnu desnicu (*Dark Money: The Hidden History Of The Billionaires Behind The Rise Of The Radical Right*) novinarka "Njujorkera" Džejn Mejer je 2016. ukazivala da je osnivač dinastije Koh 1933. gradio rafineriju i u Trećem rajhu blizu Hamburga, i to na ličnu Hitlerovu molbu.

Kako piše "Čikago tribjun", izvršni direktor Koh industrije Dejv Robertson je to otkriće saradnje sa nacistima nazvao najnižim oblikom novinarstva. Naglasio je da je kompanija *Winkler-Koch* radila na stotinama drugih međunarodnih projekata u devet zemalja. Drugi će podsetiti da su u to vreme u nacističkoj Nemačkoj poslovale mnoge američke kompanije, kao što su *Coca-Cola, IBM* ili *General Motors*, a da je automobilske i traktorske fabrike i u nacističkoj Nemačkoj i u SSSR gradio i Henri Ford, osnivač kompanije Ford Motor i autor antisemitskog pamfleta *Međunarodni Jevrejin* (*The International Jew*).

Na to su kao utuk na utuk našli da je Fred Koh ne samo sarađivao s nacistima, već da je u jednom pismu prijatelju iz 1938. tvrdio da su Nemačka, Italija i Japan jedine zemlje na svetu vredne pažnje, jednostavno zato što rade i to teško, "... a da nacistička Nemačka predstavlja alternativu hranjenju na javnom koritu Nju dila". Taj bogati naftaš je unajmio nacističku guvernantu da podiže njegove sinove. Dala je otkaz da bi sa svojim fererom mogla da proslavlja nemački napad na Francusku.

"GREŠKA" ZVANA OBAMA

Neki hroničari zapažaju da braća Koh u političkoj areni nisu svemoćna. Dejvid Koh se, na primer, osamdesetih godina prošlog veka kandidovao za potpredsednika na listi Libertarijanske stranke koja je dobila samo 1 odsto glasova. Tvrdi se da su izvukli pouke iz poraza kada je na predsedničkim izborima 2012. godine pobedio Barak Obama – uprkos tome što su uložili desetine miliona dolara u kampanju republikanca Mita Romnija. Podržali su i Džordža Buša mlađeg, pa se razočarali. Odbili su da 2016. podrže Donalda Trampa, čiji su izbor ipak pomogle organizacije koje su finansirali. On je 2018. tvitovao da

"KLIMATSKE PROMENE SU LAŽ": Rafinerija u sklopu Koh industrije u Minesoti
Foto: Tony Webster

mu nije potreban novac "tih globalista". Uz napade na "komuniste", "kolektiviste" ili "socijaliste", Kohovi su mnogo uložili u borbu protiv reforme zdravstvene zaštite predsednika Obame, a i podržavali su političare koji su se zalagali za oštre antiimigrantske zakone. Finansirali su inicijativu "Pravo na rad" radi ograničavanja sindikalnih ugovora, u čemu su, kako piše "Gardijan", radikalniji i od samog Miltona Fridmana iz Čikaške neoliberalne škole.

Razvili su široku mrežu za podsticanje konzervativnih kandidata na federalnom i nacionalnom nivou. Obaminu administraciju su potkopavali, a u njenom mandatu su udvostručili svoje bogatstvo, dok su plate većine Amerikanaca stagnirale. Kompanija *Koch Industries* je sedamdesetih godina uvećala svoju proizvodnju četrnaest puta, neki smatraju zahvaljujući poskupljenju nafte. Kontrolisala je više od deset hiljada naftovoda, cisterne, podvodne terminale i barže, razvila proizvodnju asfalta, kao ajkula gutala firme i širila delatnost na proizvodnju hrane, papira, hemikalija, sistema za prečišćavanje vode itd.

Optuživana je da je u 97 slučajeva imala probleme s ekološkim zakonima, da je krala naftu iz indijanskih rezervata, da je u više od 300 slučajeva došlo do izlivanja njene nafte tokom devedesetih godina, da je prekoračivala granice kancerogenog benzena, da je tokom krize dvehiljaditih lobirala u korist modernizacije fjučersa, što je koristilo kompaniji neograničene spekulacije u trgovini energetskim proizvodima, a dovelo do skandala s bankrotom naftne korporacije *Enron*, te da je tokom krize 2008. manipulisala sa cenama nafte.

PROTIV RATA U IRAKU

"Boston gloub" je odluku familije Koh da zajedno sa Džordžom Sorosom, donatorom sa suprotne strane političkog spektra, finansira program instituta *Quincy* za okončanje beskrajnog američkog rata u Iraku i Avganistanu nazvao "jednim od najvažnijih partnerstava u modernoj američkoj političkoj istoriji". "Vašington post" je kao neki eho "duboke države" osporavao floskulu o beskrajnom ratu kao hiperbolu o povremenim policijskim akcijama ili antiterorističkim operacijama koja zamagljuje ulogu američkih neprijatelja: "A šta tačno rade Rusi u Ukrajini i Siriji? Ili Iranci u Iraku, Jemeni u Siriji? Ili Venecuelanci protiv sopstvenog naroda? Za šta se Kina priprema svojom izgradnjom militarizovanih veštačkih ostrva u Južnom kineskom moru, ili mahanjem sabljama prema Tajvanu?"

Drugi kritičari braće Koh ukazuju da je uprkos antiratnoj retorici kompanija *Koch Industries* od 1996. do 1999. pokupila oko 85 miliona dolara na osnovu ugovora o snabdevanju Ministarstva odbrane gorivom, a od 2000. do 2004. godine milione dolara godišnje na osnovu ugovora o snabdevanju Departmana za odbranu gorivom, hemikalijama, hranom, zalihama papira ili sistemima za prečišćavanje vode.

USMERENE DONACIJE

Džejn Mejer nalazi kako su braća Koh počela da se distanciraju od glavne politike, ali da kroz brojne organizacije propagiraju svoj pogled na svet. Kohovi daju oko 527 miliona dolara godišnje na obrazovanje, uz jaku kontrolu kome ide novac, ali ne i kakva će se istraživanja njime finansirati, kažu kritičari.

Džejn Mejer uzgred pominje i da su Barak Obama i Klintonovi takođe dobili značajnu finansijsku potporu titana s Vol strita, pa ukazuje i na Džordža Sorosa koji je podržao mnoge liberalne ciljeve, ali nalazi da konzervativci troše mnogo više da bi uticali na politički proces i da su više tajnoviti.

Liberalni "Fajnenšel tajms" u prikazu knjige *Dark money* namršteno konstatuje da Džejn Mejer sugeriše kako braća Koh propagiraju ideje slobodnog tržišta kako bi to pomoglo njihovom poslovanju, ali da bi svakako bilo perverzno očekivati da vode kampanju protiv vlastitih interesa.

"Njujorker" pak citira ekonomskog novinara Kristofera Leonarda koji u publikaciji "Kohlend: tajna istorija Kohove industrije i korporativne moći" (*Kochland: The Secret History of Koch Industries and Corporate Power in America*) pokazuje kako braća Koh iza scene ostvaruju izuzetan uticaj na širenje sumnje u istinitost naučnih dokaza o klimatskim promenama i da su, prema organizaciji Grinpis, tri puta prevazišli ulaganje korporacije *Exxon Mobil* u "mašineriju za negiranje klimatskih promena".

"Gardijan" konstatuje da braća Koh tvrde da je "slobodno tržište" najbolji način za unapređenje ljudskog prosperiteta i za zaštitu prava privatne svojine, ali da je to prevara. U stvari, jedina prava privatnog vlasništva do kojih im je bilo stalo jesu njihova sopstvena. Ništa ne može biti destruktivnije za privatno vlasništvo od klimatskih promena koje prete stvaranjem desetina miliona klimatskih izbeglica širom sveta. To su ljudi koji će izgubiti sve što imaju. Ako bi se poštovala vlasnička prava, kompanije koje poput *Koch Industries* uništavaju klimu, dugovale bi bogatstvo za nadoknadu štete svojim žrtvama, piše "Gardijan". ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Burna kohabitacija

Vlast premijera Borisa Borisova dovedena je u pitanje izborom Rumena Radova za predsednika Bugarske 2016. godine. Lokalni izbori na jesen bi mogli da donesu prevagu u burnoj kohabitaciji ispunjenoj međusobnim optužbama

Izbor nezavisnog kandidata Rumena Radeva za predsednika Bugarske uz podršku socijalista (BSP) krajem 2016. godine uticao je na postepeno slabljenje pozicije premijera i lidera konzervativno-populističkog GERB-a Bojka Borisova. U poslednjih petnaest godina Borisov je najznačajnija politička ličnost Bugarske. Taj period je obeležen njegovim izborom za gradonačelnika Sofije (2005), parlamentarnim pobedama (2009, 2014. i 2017) i dvema ostavkama na funkciju premijera (nakon građanskih nemira 2013. i poraza kandidata GERB-a Cecke Cačeve u duelu sa Radevom). Ovaj iskusni političar, koji se često suočavao sa optužbama oponenata za različite vidove korupcije, veze sa tajkunima i "nepatriotski" odnos sa nemačkom premijerkom Angelom Merkel i predsednikom Turske Tajipom Redžepom Erdoganom (posebno oko migrantske krize), u Radevu je dobio dostojnog rivala. Kohabitacioni odnosi Radeva i Borisova od 2017. do danas imaju sve snažniju dinamiku političkih sukobljavanja pa i lične netrpeljivosti.

MEĐUSOBNA PREPUCAVANJA

Za razliku od Borisova, koji je nakon pada komunizma kao policijski oficir poslove "tranziciono" širio ka zaštiti poznatih ličnosti (Todor Živkov, nekadašnji car Simeon II) i kontroverznim "biznis-vezama", Radev je gradio besprekornu karijeru vojnog pilota do nivoa general-majora i zapovednika ratnog vazduhoplovstva Bugarske (2014–2016). Radev je kao predsednik nastojao da izgradi imidž državnika koji je iznad partijskih sukoba i podela. Istovremeno, često je kritikovao Borisova zbog korupcije i monopolizacije vlasti navodeći da je Bugarskoj potreban "potpuno drugačiji model" vlasti sa "rumunskim scenarijem" po kojem bi se nezavisno tužilaštvo obračunalo sa zloupotrebama na svim nivoima vlasti.

Borisov je uzvraćao optužbama o bliskim vezama Radeva sa BSP, dok su mediji bliski premijeru ukazivali da predsednik Bugarske nikada nije ozbiljnije argumentovao suštinske probleme u "trouglu" biznisa, medija i politike. Tako je u vreme majskih izbora za Evropski parlament Borisov rekao da se Radev potpuno stavio u službu kampanje socijalista, navodeći da je njegov dotadašnji šef kabineta Ivo Hristov izabran za "evrodeputata" na listi BSP-a.

RIVALI: Predsednik Radev i premijer Borisov
Fotografije: AP

Još početkom 2018. Borisov je "sivu eminenciju" Hristova optužio za nekadašnje poslovne odnose sa medijskim mogulom, oligarhom i poslanikom proturskog i (formalno) opozicionog DPS-a u bugarskom Sobranju Deljanom Peevskim. To je izazvalo veoma oštru reakciju Radeva koji je uzvratio da zapravo Borisov ima zajedničke poslovne interese sa Peevskim navodno ostvarenim uz odobrenje nekadašnjeg predsednika DPS-a i najuticajnije ličnosti ove partije Ahmeta Dogana, čvrsto povezanog sa starim strukturama državne bezbednosti.

Premijer je odbacio sve optužbe pozivajući Radeva da podnese dokaze za svoje optužbe. S druge strane, Radev je prošle nedelje za novog šefa kabineta imenovao uglednog politikologa mlađe generacije, velikog kritičara politike Bojka Borisova, socijalnog konzervativca, nekadašnjeg predsednika omladine antikomunističkog Saveza demokratskih snaga (SDS) Kalojana Metodijeva. Metodijev je zagovornik transformacije celokupnog partijskog sistema u Bugarskoj što bi, po njegovom mišljenju, bio preduslov za rešavanje ključnih problema ove najsiromašnije članice EU (demografska kriza, migrantsko pitanje, ekonomska nerazvijenost, reforma pravosuđa i korupcija).

ČISTKE PRED LOKALNE IZBORE

Pred izbore za evropski parlament Borisov i GERB suočili su se sa aferom oko kupovine stanova ("Apartamentgejt") koja je obuhvatila sam vrh ove partije. Mediji su optužili šefa parlamentarne grupe GERB-a i partijskog funkcionera "broj 2" Cvetana Cvetanova, ministarke za pravosuđe i turizam Cecku Cačevu i Nikolinu Angelkovu, bivšeg ministra kulture Veždija Rašidova i nekolicinu "ger-

beristič̈kih" zamenika ministara i poznatih ličnosti iz politike i pravosuđa da su kupovali stanove na elitnim lokacijama u Sofiji po cenama znatno ispod tržišnih. To je primoralo Borisova na hitnu reakciju – nepopularna Cačeva je odmah podnela ostavku, da bi ubrzo nakon izbora za Evropski parlament, na kojima je lider GERB-a preuzeo operativno vođenje kampanje, odstranio iz partije i Cvetanova. Pobedom na ovim izborima Borisov je zaustavio trend snažnih zahteva za vanrednim parlamentarnim izborima, dok je uklanjanjem ključnog GERB-ovog operativca Cvetanova započeo unutarpartijsku čistku pred lokalne izbore u oktobru. Očekuje se da će svi stranački i lokalni funkcioneri u unutrašnjosti čvrsto povezani sa Cvetanovom biti smenjeni, čime Borisov želi da pošalje poruku javnosti kako je otpočela ozbiljna borba sa korupcijom u GERB-u i na svim nivoima vlasti.

Ključna bitka na predstojećim lokalnim izborima vodiće se u Sofiji, a odnos snaga u prestonici pokazaće da li je opozicija u stanju da primora Borisova na vanredne parlamentarne izbore. Nema sumnje da će dugogodišnja popularna gradonačelnica Sofije Jordanka Fandakova ponovo biti kandidatkinja GERB-a na izborima u prestonici. Pojedini bugarski analitičari smatraju da Borisov nije podržao kandidaturu popularne Fandakove protiv Radeva 2016. godine jer bi kao predsednica Bugarske mogla snažno da utiče na odnose unutar GERB-a. Međutim, sve su veće šanse da se Fandakova na izborima suoči sa još popularnijom Majom Manolovom koja je trenutno na poziciji državne zaštitnice građana.

FAVORIT OPOZICIJE

Iako su politički počeci Manolove bili neposredno povezani sa BSP-om, na državnu funkciju je 2015. godine kao ekspert u oblasti građanskih prava izabrana i glasovima GERB-a. Manolova, koja bi kao nezavisni kandidat na izborima mogla da očekuje podršku BSP-a, već je poslala poruku da će "u slučaju kandidature sigurno biti izabrana za gradonačelnicu".

Njen eventualni izbor bi posle gotovo tri decenije označio kraj "plave", desničarske vlasti (SDS, GERB) u prestonici Bugarske. Istovremeno, uspehom Manolove u Sofiji, a nakon izbora Radeva 2016, bila bi ostvarena nova pobeda nestranačkih ličnosti koje podržavaju socijalisti. Predsednica BSP-a Kornelija Ninova poput Manolove održava dobre odnose sa Radevom. Nakon izbora za Evropski parlament Ninova je izdržala udar unutrašnje opozicije (bivši predsednici stranke Sergej Stanišev i Mihail Mikov), koji su najverovatnije bili u dosluhu sa Borisovim. Podrškom Manolovoj predsednica BSP-a bi se lišila potencijalne konkurentkinje u borbi za čelno mesto u partiji. S druge strane, eventualna pobeda ombudsmanke u Sofiji izazvala bi dramatično slabljenje vlasti Borisova koji bi se našao stešnjen između koordinisanih pritisaka Radeva i Manolove.

DALEKO OD ŠENGENA

Ninova je pred izbore za Evropski parlament bila prinuđena da na listi BSP-a kandiduje u briselskim krugovima veoma uticajnog Staniševa (predsednik Partije evropskih socijalista od 2011. godine). Ovog političara Borisov je zbog unutarpolitičkih razloga nakon izbora taktički podržao za mesto predsednika Evropskog parlamenta, što je Stanišev ocenio kao "državnički potez". Izjava Staniševa je među bugarskim socijalistima ocenjena kao "lični stav", a neuspešna kandidatura za visoko mesto unutar briselske administracije dodatno je oslabila njegov uticaj unutar BSP-a. Istovremeno, jačanje stranačke pozicije Ninove onemogućava jednu od ideja Borisova – da sa starim strukturama BSP-a stvori veliku koaliciju kojom bi smanjio politički uticaj Radeva i dosadašnjih nepouzdanih i nepredvidivih koalicionih partnera iz redova nacionalističkih populista (VMRO, Ataka, NFSB).

U poslednja dva meseca vlada Borisova pretrpela je snažne udarce u javnosti zbog pokušaja izmene zakona o finansiranju političkih partija i hakerskog upada u Ministarstvo finansija i Nacionalnu agenciju za prihode (NAP). Postoji mogućnost da je provala u bazu podataka poreskih obveznika i svih finansijskih transakcija u zemlji obuhvatila i informacije o sednicama vlade Bugarske, što predstavlja opasnost za zloupotrebu podataka građana, ali i nacionalnu bezbednost. Sve to zajedno Bugarsku bi moglo dodatno da udalji od pristupanja Šengenskom sporazumu.

KUPOVINA F-16

Ipak, najjaču reakciju predsednika Radeva i opozicije izazvala je kupovina osam aviona F-16 od američkog "Lokid-Martina", koju je Borisov ocenio kao početak vojne modernizacije Bugarske, važne i za značajnije pozicioniranje zemlje unutar sistema NATO-a. Radev je, kao i u slučaju državnih subvencija za političke stranke i zakona o civilnoj kontroli vojne bezbednosti, stavio veto i na skupštinsku odluku o kupovini F-16. Kao razloge za svoju odluku predsednik Bugarske naveo je partijske podele, previsoku cenu aviona, njihovu nedovoljnu opremljenost i ulazak u zonu budžetskog »

Bugarska manjina i Turski tok

Početkom devedesetih godina "makedonsko pitanje", koje je opterećivalo odnose Bugarske i SFRJ, zamenjeno je pitanjem statusa bugarske manjine u Srbiji, posebno u opštinama Bosilegrad i Dimitrovgrad. Zvanična Sofija je nakon 2000. bila zadovoljnija položajem bugarske manjine nego u vreme Miloševića, ali su pitanja obrazovanja na maternjem jeziku, očuvanja kulturnog identiteta i lokalnih medija za nju ostala otvorena. Prilikom susreta predsednika dveju zemalja Aleksandra Vučića i Rumena Radeva juna 2018, dogovoreno je da se sva ova pitanja hitno rešavaju. Bugarski mediji preneli su ocenu Radeva da je "veoma zadovoljan" dogovorom sa Vučićem, a obe strane pomagaće i privredni razvoj pomenutih opština.

Kratkotrajna diplomatska tenzija nastala prošlog meseca usled "loše interpretirane izjave" bugarskog premijera o Kosovu u srpskim medijima, razrešena je nakon susreta Ane Brnabić i Bojka Borisova. Srbija i Bugarska su u poslednjih nekoliko godina intenzivirale energetsku saradnju (Turski tok, izgradnja zajedničkog gasnog konektora sredstvima EU u vezi sa Južnim gasnim koridorom), dok su dve nezvanične bugarske ponude Srbiji (2010. i 2019) za zajedničko učešće u izgradnji NE Belene ostale, za sada, bez odgovora. Na značajniju privrednu saradnju Srbije i Bugarske svakako bi moglo da utiče i povezivanje Beograda i Sofije auto-putem koji bi bugarska strana trebalo da završi do kraja 2021. godine.

deficita. Postupak nabavke aviona morao je da prođe novi krug glasanja u Narodnom sobranju, a vlada Borisova uspela je da obezbedi tesnu većinu (123 od 240 poslanika) uz pomoć oligarhijskog DPS-a, jer nije mogla da računa na podršku pojedinih članica vladajuće koalicije (Ataka, NFSB).

Borisov, koji je ranije odbacio predlog Radeva za kupovinu švedskih Gripena, obavezao se da celokupan iznos od 1,26 milijardi dolara isplati odmah, što je značajno uticalo na uvećanje izdataka Ministarstva odbrane. S druge strane, ovim potezom Borisov je nastojao da osnaži poziciju Bugarske u odnosu na SAD i NATO, s obzirom na preporuku vojne alijanse da svaka članica za odbranu treba da izdvaja makar dva odsto BDP-a. Novi šef predsedničke administracije Kalojan Metodijev ranije je uporedio ovu odluku Borisova sa ponašanjem "pojedinih režima u Africi", koji sličnim dogovorima sa SAD, Rusijom ili Kinom bezuspešno pokušavaju da obezbede "bezbednosni kišobran" velikih sila.

GAS I NUKLEARKA

Borisov i Radev imaju prećutnu saglasnost o ključnim pitanjima u energetskoj politici. Borisov je ranije pod uticajem SAD i EU odlagao realizaciju projekta Južni tok i stopirao finansijske obaveze prema Rusiji vezanim za isporuku nuklearnih reaktora za izgradnju elektrane Belene. Od 2016. godine bugarski premijer se zalaže za nastavak saradnje sa Rusijom u energetskom sektoru, što je pod lupom Vašingtona i Brisela. Državna kompanija Bulgartransgaz je potpisala ugovor sa Gazpromom oko isporuke gasa kroz bugarski krak Turskog toka (470 kilometara), ali je problem nastao oko izbora izvođača radova.

Odluka Bulgartransgaza da na tenderu kao prvoplasiranog diskvalifikuje saudijsku firmu Arkad u korist Gazpromovog "međunarodnog konzorcijuma" iz Italije, Luksemburga i Nemačke, dovela je do tužbe Vrhovnom sudu Bugarske. Sredinom jula ovaj sud doneo je odluku o zabrani potpisivanja ugovora sa navedenim konzorcijumom. Zbog toga Bugarska neće moći da isporuči gas Srbiji do početka 2020. godine, kako je bilo predviđeno. Vlada Borisova istovremeno pokušava da diversifikuje snabdevanje gasom jer je tokom juna 10 odsto ukupnih potreba gasa obezbedila nabavkom američkog tečnog gasa iz Grčke. Prema rečima ministarke energetike Temenuške Petkove, ponuda holandskog distributera Kolmar bila je ekonomski povoljnija čak i od Gazpromove.

U sledećih nekoliko meseci, vlada Bugarske izabraće strateškog partnera za izgradnju nuklearne elektrane Belene, investicije koja se procenjuje na oko 10 milijardi evra. Konkursne prijave su, pored ruskog Rosatoma, podnele i kompanije iz Nemačke, Kine, Južne Koreje i Bugarske. Ruski Atomstrojeksport odavno je isporučio nuklearne reaktore Bugarskoj, a zbog neplaćene opreme je nakon tužbe međunarodnom arbitražom (2016) određen iznos od 620 miliona evra koji Bugarska mora da mu isplati. Suočeni sa ogromnim dugom, bugarski zvaničnici sada pružaju uveravanja da će ruski Rosatom sigurno biti uključen u izgradnju elektrane. Ipak, slučaj saudijskog Arkada navodi na oprez i kod ovog kapitalnog projekta. ¶

VLADA TODIĆ

Zbogom pasošima

Kažu da je aerodrom u Dubaiju možda najbolji na svetu. Da sve što je najbolje i najnovije od tehnologije tamo prvo uvode. Tako se čini i kolegama sa sajta Zdnet koji su razgovarali sa IT šefom aerodroma Majklom Ibitsonom, koji im je najavio pravu revoluciju u tretmanu putnika.

Ibitson kaže kako je njegova vizija da putnik po dolasku na aerodrom spusti prtljag na pokretnu traku prethodno ga samo obeleživši nalepnicom na kojoj piše gde ga treba isporučiti. Nadalje se putnik kreće bez zaustavljanja, sve kontrole su biometrijske, bilo da mu prepoznaju lice, oči ili kažiprst.

On kaže da aerodrom već ima dovoljno podataka o svakome ko putuje, nedostatak je što oni nisu umreženi tako da putniku olakšaju život. Umesto toga prinuđeni smo da pokazujemo pasoš na čekiranju, potom na pasoškoj kontroli, pa onda na ulasku u avion. Ibitson misli da nam pasoš nije potreban jer su svi podaci koje on nosi već u sistemu i samo je potrebno da se identifikujemo svojom pojavom na najjednostavniji način. Recimo, pogledom u neku kameru ili samo podizanjem glave dok hodamo kroz hodnik, a kamere nas prepoznaju i beleže.

Preduslov za to je, ponovimo, da svi podaci budu u "oblaku" . Podrazumeva se, dobro čuvanom kako ne bi došlo do zloupotrebe. Nema potrebe da se tri ili četiri puta predstavljamo različitim službama, njihove se ingerencije sastavljaju i rastavljaju u kompjuteru i to nas ne treba da se tiče. Aerodromska usluga koju lepo plaćamo obezbeđuje nam komfor i to da ne čekamo u redu, budući da je to već danas tehnološki prevaziđeno.

Ovaj princip mogao bi se uvesti i na druge granične prelaze, drumske, recimo, pod uslovom da vozila prolaze kroz neki skener koji prepoznaje da li se u njima nalazi nešto neobično ili neočekivano. Pre svega, droga, oružje, neke zaštićene žive vrste ili umetnička dela jer je globalizacija uglavnom obesmislila šverc garderobe pa čak i tehnike. Ostaje još luksuzna roba, ali to je pitanje poreske politike.

Da se propis o pojednostavljenom putovanju stavi na glasanje, nesumnjivo je da bi ogromna većina nas glasala za, jer je broj onih koji se izdržavaju od šverca mali. Za razliku od onih koji ovih dana čekaju satima u kilometarskim kolonama, a mogli bi da prelaze uz smanjenje brzine, bez zaustavljanja. Ako prethodno najave sistemu kuda putuju i šta nose, baš kao i putnici u avionu.

Gde onda škripi?

Pa, u tome što smo zbog nepoverenja uveli ograničenja, bazirana na informacijama, a tehnologija omogućava da se sve te informacije jednostavno i brzo prikupljaju i kontrolišu. Sledeći logičan korak je da tehnologija na osnovu tih informacija izvlači zaključke ne bi li predvidela naše namere i rešila problem pre nego što nastane. A to nas vodi ka društvu potpune kontrole, jer je to, zapravo, definicija komfora.

Ako vas takav scenario plaši, ako ste od onih koji ne bi preobaveštenom kompjuteru to jest mreži ili oblaku prepustili da odlučuje, onda se radujte svakom padu sistema na granici zbog koga se kolona i čekanje produžavaju. Svaki sat čekanja je pobeda čoveka nad mašinom, dokaz da nije sve savršeno digitalizovano i da smo podaleko od tog "tehnološkog raja".

Ukoliko vam ovaj zaključak zvuči glupo, možda treba da se preispitate šta vi, zapravo, želite. Imate vremena za to dokle god ima redova. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

DECA

ALEKSANDAR ZOGRAF.

ARTUR EVANS, KOJI ĆE TEK KASNIJE POSTATI POZNAT PO SVOM ARHEOLOŠKOM RADU I OTKRIĆU MINOJSKE KULTURE NA KRITU, BORAVIO JE U BOSNI I CRNOJ GORI SEDAMDESETIH GODINA DEVETNAESTOG VEKA, U VREME USTANKA PROTIV OTOMANSKE VLADAVINE.

EVANS SE NA CETINJU ZATEKAO U UZBUDLJIVOM MOMENTU KADA JE, 1877., OBJAVLJENA VEST DA JE NIKŠIĆ OSLOBOĐEN, NAKON 400 GODINA TURSKE DOMINACIJE... IAKO SU POZNATI NEGATIVNI STEREOTIPI KOJE SU PISCI IZ ZAPADNE EVROPE UPOTREBLJAVALI KADA SU PISALI O BALKANCIMA, EVANSOVI TEKSTOVI (SAKUPLJENI U KNJIZI 'ILIRSKA PISMA') SVEDOČE O POZITIVNOM STEREOTIPU O BALKANCIMA KAO NEPATVORENIM, DETINJE NEISKVARENIM STANOVNICIMA EVROPE ...

"ONO ŠTO JE USLEDILO NAKON OBJAVE VESTI O OSLOBOĐENJU NIKŠIĆA, SKORO JE NEMOGUĆE OPISATI. PUCALO SE, PEVALO I SKAKALO OD RADOSTI. TO JE ENTUZIJAZAM, EKSTAZA NESHVATLJIVA U CIVILIZOVANOJ DRŽAVI... VI, NA VAŠEM INDUSTRIJALIZOVANOM OSTRVU, SVESNI STE DA VAM JE STOLETNI "PROGRES" NEŠTO
ODUZEO, I SA SIMPATIJAMA PEDAGOGA POSMATRATE DECU U IGRI! JEST, OVO SU DECA! DECA U SVOJOJ PRIMITIVNOJ PROSTOTI, ČITAVOJ POEZIJI NJIHOVOG BIĆA. DECA U GOVORU, U POLITICI, I DECA U RATOVANJU! OVO JE DIVLJA, NEOBUZDANA DEČIJA RADOST"!

"LJUBE SE STARI VETERANI, OZBILJNI I KRŠNI GORŠTAČKI DŽINOVI"...

"RANJENICI SU SE MEĐUSOBNO POMAGALI, SPOTIČUĆI SE O ŠTAKE DA UČESTVUJU U RADOSTIMA. REČENO MI JE DA SU U BOLNICAMA RANJENICI NA UMORU BILI OZARENI, KAO DA SU STEKLI NOV ŽIVOT"...

Mrđenova gomila

Iskopavanja u Bioču u Crnoj Gori 1997, tik uz kraj kanjona Morače, trajala su oko dva meseca. Od oktobra do kraja novembra. Potkapina sa slojevima iz srednjeg paleolita – neosporan znak prisustva neandertalaca na tom području – bila je izuzetno teška za iskopavanje. U Drugom svetskom ratu tu se nalazio bunker (nemački ili naš, nismo pitali), koji je suprotna strana temeljno ispogađala granatama, pa su arheološki slojevi bili poprilično ispremeštani.

Ko nije kopao paleolitske lokalitete ne zna šta je muka. Radi se četkicama ne većim od školskih i zubarskim alatkama, svaki komadić kosti ili obrađenog kamena je važan, kao i najmanja promena u boji zemlje. Svaki arheološki sloj nije dublji od pet do 10 centimetara, pa sledi fotografisanje, crtanje, premeravanje, pa opet sve ponovo. I tako metrima u dubinu, nedelju za nedeljom.

Foto: wikipedia/ Kris

Lokalcima smo bili kao egzotične životinje, te su često navraćali na lokalitet da nas posmatraju kako radimo, sa njihove tačke gledišta, verovatno besmislen posao. Jednom prilikom je stariji Crnogorac u gunju dugo stajao iznad sonde u kojoj sam čučao i pokušavao da pohvatam sve slojeve na profilu i prenesem ih na papir.

Mi, kao studentarija na neplaćenom terenu samo smo milošću šefice dobijali onu najgoru brlju, lozu "13. juli", i najgrđe cigare koje su se mogle kupiti za malo para. Meštani su nam donosili domaću lozovaču, koja klizi niz grlo i dobro zagreje sužnja koji po cele dane čuči na vlažnoj zemlji. A neko bi doneo i boks "lovćena", od koga makar nisi imao poriv da ispovraćaš pluća nakon dva dima.

Ali, nedelja je bila blažen dan. Spavalo se duže, ustajalo se oko sedam umesto u pet. Posle obilnog doručka išli smo na izlet, usput pekli suva rebra i krompir u žaru, pijuckali i kupali se u Morači ako vreme dozvoljava. Obišli smo kanjon Morače, Mrtvicu i sva obližnja brda za tih nekoliko meseci.

Jedne nedelje krenuli smo put lokalne legende da se u blizini nalazi veliki praistorijski tumul zvan Mrđenova gomila. Ime ko ime, mislili smo, ali priče o njegovoj veličini su nam pobudile maštu. Raspitali smo se za pravac iako niko nije mogao tačno da nam opiše kuda da idemo. Nema veze, i da ga ne nađemo, biće to lepa avantura.

Krenuli smo iz Bioča put Gornjih Mrka, gde je, negde u dolini iza šume, trebalo da se nalazi Mrđenova gomila.

Da li početničkom srećom ili dobrom orijentacijom, kad smo u jednom trenu izbauljali iz šume, trnja i ostalog rastinja, podno nas se pružala pregledna dolina u čijoj sredini se belasala ogromna kamena gomila. Sjurili smo se niz obronak, probili kroz poslednje bedeme kupina i stigli do doline, ali tumula nigde nije bilo. Šetali smo unaokolo po kamenju, izvirivali i čudili se kako tolika gomila kamenja da se sada ne vidi iz ravnice. Tek tada smo shvatili da sve vreme stojimo na njemu, i da od veličine nismo ni primetili kada smo se popeli skoro na vrh.

Razgledali smo ga neko vreme. Na krajevima je falilo kamenje, koje su verovatno meštani odneli za svoje potrebe, pa su se tu i tamo mogle nazreti grobnice koje je skrivao pod svojim plaštom. Po pravilu tumuli, gromile, gomile, samo su praistorijske grobnice iz bronzanog ili gvozdenog doba.

Studentskom maštom smo raspredali kako bi valjalo izvršiti iskopavanja tu, i ko zna šta bi se sve moglo naći. Ali ne sada. Počelo je da se smrkava, a treba naći put nazad.

Taman što nam je ponestajalo snage, izbismo na neki put i dođosmo pravo pred neku kuću. Domaćin nas ćutljivo pogleda i osmehnu se. Tražili smo malo vode, dok domaćin nije hteo ni da čuje da ne uđemo i sednemo sa porodicom. Nije nam padalo na pamet da odbijemo jer dobro znamo pravila gostoprimstva u ovim krajevima. Biće tu i hrane, pića i tople kafe.

Domaćin se raspitivao ko smo, šta tražimo, gde kopamo, da li smo smešteni kod Pipera ili Kuča, ozbiljno se namrštivši kad je pomenuo ovo drugo pleme. I na kraju dotakosmo se priče o Mrđenovoj gomili. "Aha, znam je, a šta mislite otkad je ona tu", upita domaćin. Šefica terena je počela da objašnjava o praistorijskim periodima, kulturama na ovom prostoru, rasporedima grobnih komora u sličnim tumulima... Domaćin je ćutao i pušio. Nije ni treptao dok je slušao o arheološkoj teoriji. Kad je šefica završila, ugasio je cigaretu i smireno dodao: "A, jok, nije ti to tako. Bio je ovde jedan vitez, Mrđen. Kukavica, bre. Namerno okasnio na Boj na Kosovu, da ne izgubi glavu. Al' narod doznao to, pa kad se vraćao na konju, oni ga kamenovali, i eto. Zato je to Mrđenova gomila."

Ućutasmo, pozdravismo se i krenusmo kući. Neko upita da li bismo ipak mogli da malo zakopamo tumul. "Zajebi, brate, zakopaš tumul pa stvarno nađeš viteza. Aj' ti to objasni posle u Beogradu", odbrusi Boris. Nismo pominjali Mrđena ni tumul do kraja terena. ¶

NIKOLA DRAGOMIROVIĆ

OD STUDIJA KOJI JE PREDSTAVIO FILM "MARLI I JA"

UMETNOST VOŽNJE PO KIŠI

UPOZNAJTE PSA
KOJI JE POKAZAO SVETU
KAKO BITI ČOVEK

U BIOSKOPIMA
OD 29. AVGUSTA

RESTORAN PRIME

ČEKAMO VAS NA SUNČANOJ STRANI

SAVRŠEN RUČAK NA OTVORENOM

Crowne Plaza Beograd
T : + 381 11 2204 030, M : + 381 64 810 40 03
primerestaurant.rs

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec